مهراڻ

سنڌي ادبي بورڊ جو سه ماهي علمي ۽ ادبي رسالو

"ڳچيءَ ڳانا لوهَ جا، ڳهريون ۽ زنجيرَ،
پيڪڙا پيرنِ ۾، ڪوٺُينِ اندرِ ڪيرَ،
چارِي چوگانن ۾، واهيت ڪن وزيرَ،
ڄنِ ڏَجي آهيان، اهڙي سٽ سريرَ،
سارُو جامَ تمليرَ، ڀڄ ڪي ڀنوارِ ڪيا!"

— شاهه

اونهارو ٣ ١٩٥٥

سورهه سنڌي ادب

Soorih Sindhi Adab

صاحب خان سورهه ميراڻي

Cell No: 0344 3919786
0300 3404488

مهراڻ

سنڌي ادبي بورڊ جو ٽه ماهي علمي ۽ ادبي رسالو

جلد ٣] [نمبر ٣

فهرست

"گذارش" — اداره، ص ١ سنڌ جو لافاني شعر: "دريا شاهه" — ص ٤

شعر: بيت (ص ٢١)؛ ڪافيون (ص ٢٥)؛ گيت (ص ٣٤)؛ نظم (ص ٤١)؛ غزل (ص ٥٤)؛
قصيدو (ص ٥٨)؛ رباعيون (ص ٥٩)؛ آزاد نظم (ص ٦٠)؛ ادب لطيف (ص ٦٢).

افسانو — صفحو

١. "جهڙي" — از بشير موراڻي ٦٩
٢. "شيدو ڏاڍو ڀلو" — غلام رباني ٧٥
٣. "ٿيئن زندگي" — علي احمد بروهي ٨٢
٤. "جوابدار ڪير؟" — اياز قادري ٨٥
٥. "اڪيلو جواب" — ع. ق. شيخ ٨٨
٦. "زندگيءَ جي ڪنارن تائين" — سراج الحق ٩٨
٧. "دريا شاهه" — غلام علي "ناشاد" ١٠٥
٨. "بابا" — جمال الدين ابڙو ١٠٨
٩. "ٻه ٻيون" — الاهي بخش لاڙڪ ١١١

ناٽڪ

١٠. "شاهدي" — م. ع. ڏيپلائي ١١٩
١١. "ضعيف انسان" — ايم. يو. ملڪاڻي ١٢٠

هڪ ڏينهن جي ڳالهه......

١٢. "دلبر" — غ. ڪ ١٢٣
١٣. "اسپرنگ خراب ٿي ويئي" — م. ا. ج ١٢٦

مضمون — صفحو

١- "سنڌو" — از عبدالرسول نظاماڻي ١٤١
٢- "سنڌ جون موجون" — ڪورڊن محبوباڻي ١٤٧
٣- "ياد گيريون" — ڊاڪٽر دائود پوٽو ١٥٠
٤- "گداگري" — ڪريمڏنو راڄپر ١٥٦
٥- "ملوڪيت" — محمد اسماعيل عرساڻي ١٦٠
٦- "ڪڇ جي عوامي شاعر جو ڪلام" ١٦٥
٧- "سنڌي ۽ هندي شاعريءَ جو لاڳاپو" — ڊاڪٽر بلوچ ١٧٨
٨- "منشي صاحب راءِ 'آزاد'" — سيد حسام الدين راشدي ٢٣٣
٩- "سنڌ جي اقتصادي تاريخ" ٢٥٥
١٠- "سنڌي نثر جا مثالي لکڻا" ٢٦٥
١١- "...ڪلو ڦيل چو ٿون سنڌي ادب..." — موتيرام ايس. راموائي ٢٦٦
١٢- "ادبي آئيني..." — غ. ڪ. ٢٧٣
١٣- "تبصرا" — غ. ڪ. ٢٧٦
١٤- "پڙهندڙن جا پيغام" — اداره ٢٨٢

تصويرون

(١) "سنڌو" — شيخ احمد، (٢) "منظر" — ع. ق. شيخ، (٣) "پيجل" — ٽ. مينگهراج.

ايڊيٽر: محمد ابراهيم ايم. جويو. مئنيجنگ ايڊيٽر: غلام محمد "گرامي".

Soorih Mirani

”مهراڻ“

ـ تلڪ چاڙهي، حيدرآباد (سنڌ).

سالياڻو چندو ٠-٠-٨ روپيه. في ڪاپي ٠-٠-٢ روپيه.

اشتهار في صفحو ٠-٠-١٠ روپيا.

Edited, Printed and Published by Mohammed Ibrahim M. Joyo, B. A., B. T., Secretary, the Sindhi Adabi Board at the Board's Printing Press and Book Stall, Tilak Incline, Hyderabad (Sind).

گذارش

ٻولي

"ٻوليءَ" جي مفهوم ۾ ان جو ڳالهائجڻ ۽ لکجڻ ٻئي شامل آهن. ظاهر آهي تہ ٻوليءَ جي انهن ٻن حيثيتن ۾ وڏو فرق آهي. ڳالهائجڻ جي حيثيت ۾، ٻولي ڦرندي گهرندي ٿي رهي: سندس آواز، اُچار، لهجو، لفظ ۽ انهن جون معنائون ڪي قدر هميشہ بدلجنديون ٿيون رهن. هي جو چوندا آهن تہ "ٻارهين ڪوهين ٻولي ٻي" - سو بہ ٻوليءَ جي انهيءَ ڳالهائجڻ واريءَ حيثيت کي خيال ۾ رکي ائين چوندا آهن. هڪڙيءَ ٻوليءَ جا هڪ کان وڌيڪ مقامي روپ، انهن مقامي روپن مان اڳتي هلي جدا جدا ٻولين جو ٿيڻ، ۽ اهڙيءَ طرح شروعات ۾ دنيا جي بنهہ ٻن چئن ٻولين مان وڌي، اڄ جي صدها ٻولين جو وجود ۾ اچڻ - اهي سڀئي، "ٻوليءَ" جي ڳالهائجڻ واريءَ حيثيت جا ڪرشما آهن. برخلاف ان جي، ٻوليءَ جي لکجڻ واري حيثيت، ٻوليءَ جي انهيءَ ڦيرگهير کي ڪافي حد تائين روڪي ٿي، ۽ ان ۾ هڪ قسم جي هڪجهڙائي ۽ دائميت پيدا ٿي ڪري. هڪ دفعو، ٻوليءَ جي صورتخطي، سندس لفظن جي هجي ۽ معنيٰ، جملن جي ترتيب ۽ ان جا اصول، تحريري صورت ۾ قائم ٿي ويا؛ هڪ دفعو ڪنهن ٻوليءَ پنهنجو ادبي سرمايو تحريري صورت ۾ محفوظ ڪري ورتو؛ هڪ دفعو ڪنهن ٻوليءَ جي ڳالهائيندڙن ان جي آئينده علمي ۽ ادبي ترقيءَ جا سامان، ۽ ان جي عام سکڻ ۽ سيکارڻ جا وسيلا پيدا ڪري ورتا - تہ پوءِ ان ٻوليءَ گويا پنهنجو مستقبل دائمي طور محفوظ ڪري ورتو، ۽ ٻين چئبو تہ پوءِ ان ٻوليءَ ۾ ڪنهن بنيادي تبديل يا بگاڙي اچڻ جا امڪان بنهہ ختم ٿي چڪا.

سنڌي ٻولي، ۽ ان جا ڳالهائيندڙ

اسان جي موجوده سنڌي پنهنجي سر هڪ قديم ٻولي هجي يا نہ، پر هوءَ هڪ قديم النسل ٻولي آهي، تنهن کان ڪنهن کي بہ انڪار ڪونهي. عيسوي سن کان ٻہ اڍائي هزار ورهيہ اڳ سنسڪرت ٻولي سنڌ (۽ هند) ۾ داخل ٿي. تنهن کان اڳ موهن جي دڙي جي سڀيتا جي ڪهڙي ٻولي هئي، ۽ ان مان اسان جي موجوده سنڌيءَ جو ڪهڙو ۽ ڪيترو لاڳاپو ثابت ٿي سگهي ٿو، ان متعلق فقط تڏهين ڪي ڪجهہ چئي سگهبو جڏهين موهن جي دڙي مان لڌل مهرن

تي جيڪي حرف لکيل آهن تن جي پڙهڻ ۾، ۽ اهي حرف ڪهڙيءَ ٻوليءَ ۾ لکيل آهن ان ٻوليءَ جي سمجهڻ ۾ دنيا جا عالم ڪامياب ٿي سگهن. بهرحال، سنڌيءَ جو سنڌو ستون بنياد، سنسڪرت کي ئي شمار ڪيو ٿو وڃي. اوائلي سنسڪرت بدلجي، وچولي درجي وارين سنسڪرت ۽ پوءِ آخرين قسم جي سنسڪرت جو روپ اختيار ڪيو: ان کان پوءِ پراڪرت جي مختلف قسمن مان هڪ قسم يعني اپڀرنش پراڪرت جي بگڙيل صورت، جنهن کي وراچڊ اپڀرنش چيو ٿو وڃي، وجود ۾ آئي: وراچڊ اپڀرنش ۾ وڌيڪ جو بگاڙو ۽ ڦيرو آيو، تنهن، اٽڪل ٻارهين صدي عيسويءَ ۾، اسان جي موجوده سنڌيءَ کي جنم ڏنو. اڄ خود سنڌيءَ جا ڇهه ست (نهايت هلڪا) مقامي روپ آهن، جهڙوڪ اتراڌي، (ڪنهن حد تائين) سرائڪي، وچولي، لاڙي، لاسي، ٿري ۽ ڪڇي؛ ۽ سنڌس ڪل ڳالهائڻ وارن جو تعداد سٺ لک کن آهي، جيڪي پاڪستان ۾ سنڌ، خيرپور ۽ لس ٻيلي جي رياستن ۾، ۽ هوڏانهن هندستان ۾ ممبئي ۽ اجمير جي شهرن ۽ راجستان جي ڪچ، ڪاٺياواڙ ۽ جهونا ڳڙهه وارن ڀاڱن ۾ پکڙيا پيا آهن.

سنڌي ٻوليءَ جا مسئلا

"ساڪ" جي ورهاڱي کان پوءِ، اٽڪل اٺ لک سنڌي هندو، سنڌ کي ڇڏي، هندستان ويا، ۽ اتان اٽڪل ٽي لک ڪڇي، ڪاٺياواڙي ۽ جهونا ڳڙهي مسلمان ۽ پيا جن جي مادري ٻولي (فقط ڳالهائڻ جي حيثيت ۾) ڪڇي سنڌي آهي، سنڌ ۾ لڏي آيا آهن. انهيءَ دوطرفي لڏ پلاڻ، سنڌي ٻوليءَ لاءِ ڪي نهايت اهم ۽ مشڪل مسئلا پيدا ڪيا آهن، جن کي سمجهڻ ۽ حل ڪرڻ اسان جو فرض آهي. ڪڇ جي هڪ عوامي شاعر شري ڪارائيءَ، هتان کان اوڏانهن لڏي ويل سنڌين جي آجيان ۾، پنهنجي ڪڇي سنڌي ٻوليءَ ۾ هڪ گيت چيو آهي، جيڪو اسان "مهراڻ" جي هن پرچي جي صفحي ١٧٧ تي شايع ڪري رهيا آهيون. ساڳيءَ ريت، جيڪڏهن ڪڇ کان هيڏانهن لڏي آيل پنهنجن سنڌي ڀائرن جي هتي اسين به اهڙي ئي قسم جي آجيان ڪيون، ۽ ان نموني سنڌ توڙي هند جا سڀ نوان ۽ پراڻا سنڌي گڏجي پنهنجي پنهنجي منهن، پنهنجي مادري ٻوليءَ جي خدمت ۾ لڳي وڃون، ته هوند سنڌي ٻوليءَ ۽ سنڌي ساهت، جو مستقبل نهايت شاندار ٿي سگهي ٿو. جيئن هتي پاڪستان جي لس ٻيلي رياست جي ماڻهن جي جيتوڻيڪ مادري ٻولي سنڌي آهي، تنهن هوندي به تعليم کين اردو ٻوليءَ ۾ ڏني ٿي وڃي، تيئن هتي هندستان ۾ جيڪي ڪڇي ۽ ڪاٺياواڙي "سنڌي" آهن، تن کي تعليم گجراتيءَ ۾ ڏني وڃي ٿي. ڪهڙو نه چڱو ٿئي، جو هيڏانهن لس ٻيلي جي سنڌي ڀائرن کي ۽ هوڏانهن ڪڇي ۽ ڪاٺياواڙي ڀائرن کي پنهنجي مادري

زبان ۾ تعليم ملي. ان مان ته رڳو هنن جي تعليم سهنجي ۽ سولي ٿي پوندي، ۽ سنڌي ٻوليءَ کي به ڪي لک ماڻهن جا وڌيڪ لکڻ پڙهڻ وارا ملي پوندا، ۽ ٻوليءَ جي ادب ۾ به اضافو ٿيندو. اهو اسان جو ئي فرض آهي ته ان لاءِ ڪو اهڙو آواز اٿاريون، جو اهي لاسي، ڪڇي، ڪاٺياواڙي ۽ ڄهوڻاڳڙهي پاڻ هٿ ۾ هٿ، انهيءَ ڳالهه جي ضرورت محسوس ڪري، اسان سان ساٿ ڏين- ۽ پنهنجي ملڪيءَ مادري زبان لاءِ ڪجهه ڪن!

”ورهاڱي“ جي ڪري، جيڪي سنڌي سڄي ڀارت ۾ وڃي آسودا ٿيا آهن، سي به اسان وانگر سنڌي ٻوليءَ جي خدمت ڪاڻ ادب ۽ ساهت کي ميدان ۾ اچي رهيا آهن. هنن جو نئون ماحول، جو گهڻو ڪري گجراتي، مرهٽي ۽ هندي ٻولين جو ماحول آهي، ضرور هنن جي ٻوليءَ تي، ڳالهائڻ توڙي لکڻ ۾، پنهنجو اثر ڪندو. اسان وٽ به اردوءَ جو وايو منڊل اسان جي ٻوليءَ ۽ ادب تي اثر ڪري رهيو آهي. انهيءَ ڪري ٻوليءَ جي گهڙجڻ لاءِ اهو به هڪ مسئلو آهي ته اهو اثر ستان ڪن سالن جي عرصي کان پوءِ اهڙو گهرو ۽ اونهو ٿي وڃي، جو هيتي جي سنڌي ٻولي، اردو، فارسي ۽ عربي لفظن جي گهڻي تنبجڻ ڪري، ڀارت جي سنڌي سڄڻ لاءِ ماڳهين اوپري ٿي پوي- ۽ هتي جي سنڌي، هندي، مرهٽي ۽ ٻين ٻولين جي غير مانوس لفظن جي ڪري هيتي اسان سنڌين لاءِ سمجهڻ کان ڳري ٿي پوي. ٻنهي طرفن جي سنڌي اديبن ۽ ليکڪن تي اهو فرض آهي ته ٻولي اهڙي لکن، جنهن ۾ ڌارين ٻولين جو اڻ سهائيندڙ، غير ضروري ۽ اجايو استعمال نه هجي، ۽ منجهس سنڌي ٻوليءَ جي اصلوڪي سونهن ۽ سولائي قائم رهندي اچي. نه رڳو اهو، پر هيئنر ڀارت ۾ جو مسئلو اٿيو آهي ته ٻوليءَ جي لپي ڪهڙي رکجي- عربي يا ناگري؟- سو اسان سڀني لاءِ ڏاڍو جوکو مسئلو آهي. اسين ته پنهنجن ڀائرن کي منٿ اهائي ڪنداسين ته هو پنهنجي ٻوليءَ جي صديءَ ان جي لپي اهائي قائم رکن، جنهن ۾ اسان جو ڪل علمي ۽ ادبي خزانو ۽ صدين جي سينا محفوظ ٿيل آهي. لپيءَ جي هالوڪي صورت، جنهن ۾ آهي، اسان جي ادبي ضرورتن سارو آهي- ۽ لپي کي ڦيرائڻ سان هيتي ۽ هتي جي سنڌين ۾ جو ويڇو پئجي ويندو، تنهن جو ميٽجڻ پوءِ محال ٿي پوندو.

انهن صورتن ڳالهين سان گڏ، ٻوليءَ جون ٻيون به ضرورتون ڌيان جوڳيون آهن- مثال طور، اسان جي لفظن جي صورتخطي ۾ هجي يا گرامر جي صورت سڀ ڪنهن هنڌ ساڳي هئڻ گهرجي. جيتوڻيڪ لکجڻ جي حالت ۾، اسان جي ٻوليءَ ۾ ڪابه هڪجهڙائي ۽ دائميت پيدا ٿي چڪي آهي، تنهن هوندي به، ڪيترائي لفظ آهن جيڪي مختلف هنڌن تي مختلف ماڻهو جدا جدا لکن ٿا ۽ ڪم ۾

آئين ٿا- مثال طور: (١) ”ٽون غني“ وارا لفظ (ڇڱو، چنگو، ڇڱون، چنگون، وغيره)، ”ء، و ۽ ي“ وارا لفظ جن ۾ اهي حرف علت، حرف صحيح طور ڪم ٿا اچن، ۽ هڪ ٻئي ۾ يا مٿين سٽجن (هئا، هوا، هيا، وغيره)، ”اِي يا آو“ ٻچاڙيءَ وارن لفظن جون اهي صورتون جن ۾ ”الف همزه“ جو استعمال ڪرڻو آهي (ڇوڪريءَ رنو، ڇوڪري رنو، مٺوءَ کي، مٺو کي، وغيره)، ”هاءِ ساڪت“ پڇاڙيءَ وارا فارسي لفظ (زمانو وغيره) جن کي سنڌي صورت ۾ آڻڻ گهرجي (زمانو، زمانا، زمانيءَ وغيره)، الڳ الڳ معنيٰ ۽ وجود رکڻ وارا هڪ ٻئي سان لاڳاپيل لفظ جيڪي هڪ ٻئي کان الڳ ڪري لکجن (مون کي، مونکي، ٿئون کان سواءِ، تنهنڪان سواءِ، ٻئيءَ طرح، ٻيطرح وغيره)، لفظ جيڪي گڏي لکڻ گهرجن (منهنجو، منهن جو، پنهنجو، پنهن جو، ڪنهنجو، تنهن جو)، وغيره، ٻوليءَ ۾ وزن، اثر ۽ سونهن پيدا ڪرڻ لاءِ بيهڪ جي نشانين (، ؛ : ! ؟ ” “ ’ ‘ ـ .) جو استعمال نهايت ضروري آهي. دنيا جي سڌريل ٻولين جي حالت ۾، صورتخطي يا هجي جي چڪن، بيهڪ جي نشانين جي غلط واپرائڻ، ۽ لفظن جي غير وزون، نامناسب يا غيرضروري استعمال ۽ اهڙين ٻين خالص فني خامين کي نهايت عيبدار ڄاتو سمجهيو ويندو آهي. انهن چيزن کي نظرانداز ڪرڻ سان اسان جا اديب ۽ ساهتيه ڪار، پنهنجي ٻوليءَ جي هڪجهڙائيءَ ۽ دائميت کي وڌو ڌڪ ٿا هڻن. انهيءَ طرح جي مسئلا ويهي ڳوليا، ته بيشمار اهڙيون ڳالهيون ملنديون، جي اسان جو ڌيان ڇڪائينديون. هتي جزوي مثالن جو مقصد رکو اهو آهي ته انهن سڀني ڳالهين تي سوچي، ويچاري اسين اهڙي ڪوشش ڪريون جو ٻوليءَ جا اهي مسئلا ڪاميابيءَ سان حل ٿيندا رهن، ۽ اسان جو ادبي ۽ علمي عزتو مقاصد، ماحول ۽ زماني جي ڦيرين گهيرين هوندي به سدائين وڌندو ويجهندو رهي.

سنڌي ريڊيو اسٽيشن

ٻوليءَ ۽ سڀيتا کي قائم رکڻ لاءِ ٻوليءَ جي لکجڻ واريءَ صورت سان گڏ، ڳالهائجڻ واري پهلو به ملڪ آهي. ڳالهائجڻ ۾ اڄ وقت، ٻولي جدا جدا علائقن تي جدا جدا صورتون وٺندي آهي. مقاصد ۽ ماحول جدا هئڻ ۾ سٽڪ، ڌار ڌار ڳالهائجڻ واري صورت به هري هري ٿي سگهجي شروع ڪندي. اسان جي سنڌي به انهن ڪيترين صورتن ۾ سگهجندي رهي آهي. اسر ۾ ٻوليءَ جي، ڳالهائجڻ ۾، صورت هڪڙي آهي، لاڙ ۾ ٻي، اتر ۾ ٻي. ته ڪڇ ۾ وچون ڄڻ ٿئي. اهو صرف انهيءَ ڪري ٿئي ٿو، جو ماڻهن جا ماحول جدا جدا آهن. جيئن جيئن انهن جي پاڙ ۾ ملڻ جا ذريعا گهٽ هوندا، تيئن ٻوليءَ جون صورتون سگهيون رهنديون آهن، لهجي ۽ اچار ۾ فرق ٿيندو ويندو آهي. انهيءَ جو علاج لکڻ جي صورت

۾ ڪرڻ کان سواءِ ڳالهائڻ ۾ هڪجهڙائي ۽ مرڪزيت پيدا ڪرڻ ساڻ ٿي سگهندو آهي. هاڻ ته ملڪ ۾ ماڻهن جي پاڻ ۾ ملڻ جلڻ جا ذريعا به عام جام آهن - پر ان هوندي به ماڻهن جي تعليمي طرح پوئتي پيل حالت انهيءَ جي اثر کي زائل ڪريو ڇڏي. انهيءَ ڪري ماڻهن جي تعليم عام ڪرڻ ساڻ ئي ٻوليءَ جي دائمي مرڪزيت قائم رهي سگهندي. ٻوليءَ ۾ اها هڪجهڙائي ۽ مرڪزيت پيدا ڪرڻ ۾ ريڊيو به ڏاڍي ڪارائتي چيز آهي. ريڊيو ذريعي، ٻولي دنيا ۾ هرهنڌ پنهنجي صحيح ۽ مرڪزي صورت ۾ ماڻهن تائين پهچي سگهي ٿي. ان کان سواءِ، سڀئي جون سڀ ضرورتون ۽ ڪيفيتون ماڻهن تائين پهچائڻ ۾ ريڊيو جو وڏو هٿ آهي. اسان جي سنڌ، هيل تائين انهيءَ کان محروم هئي. پر تازو حيدرآباد ۾ ريڊيو اسٽيشن کولي وئي آهي. اهو سنڌي ٻوليءَ ۽ سنڌي تهذيب لاءِ ڏاڍو سٺو سوڻ آهي. سچ پچ ته ريڊيو، ٻوليءَ جي مختلف اچارن ۽ صورتن، ۽ سڀئي جي مختلف پهلوئن ۾ هم آهنگي، هڪجهڙائي ۽ دائميت پيدا ڪرڻ جو ڪارائتو وسيلو آهي. اسان کي اميد آهي ته حيدرآباد ريڊيو اسٽيشن انهيءَ ڏس ۾ ڪارائتا قدم کڻندي.

"مهراڻ"

"مهراڻ" جو هيءُ پرچو اوهان جي هٿن ۾ ڪجهه دير سان پهتو آهي. پنهنجي پڄاڻ ۾ چا عرض ڪجي! ڪي ته سبب واقعي هئا، جن مهراڻ کي ميدان ۾ اچڻ ۾ دير ڪرائي! پر اسين انهيءَ دير جي پورائي ڏيڻ وٽي مواد پيش ڪرڻ سان ڪري رهيا آهيون. اميد ته انهيءَ نذراني کي اسان جا عزيز پڙهندڙ ضرور قبول ڪندا.

"مهراڻ" جي اڳئين پرچي ۾ اسان اعلان ڪيو هو ته "مختصر افسانن"، "هڪ ذهن جي ڳالهه آهي....." واري عنوان جي مضمونن ۽ "سنڌي نثر جي مثالي ٽڪرن" جي چونڊ ڪئي ويندي. پر هڪ ته هن پيري اسان جي لکندڙن کان افسانا يا اهي مضمون اهڙي انداز ۾ ملياڻي ڪونه، جو انهن کي چونڊڻ ۾ آڻي سگهجي، ۽ ٻيو ته ڪن عالمن ۽ اديبن اهي صلاحون ڏنيون ته "مهراڻ" جهڙي رسالي لاءِ اهو مناسب ڪونه ٿو لڳي ته انعام طور اديبن کي اهي "پيسا" آڇيا وڃن. انهيءَ مشوري تي عمل ڪري انعامي سلسلو واپس وٺي، بند ڪري رهيا آهيون. پر ان سان گڏ لکندڙ صاحبن کي عرض آهي ته هو مهرباني ڪري پنهنجا افسانا، مضمون يا مثالي نثر جا ٽڪرا دستور موجب ڏياري اماڻيندا رهن - جن اهي عنوان قائم رهندا اچن. اسان کي اميد آهي ته اسان جا اديب اسان کي پنهنجون قلمي ڪاوشون موڪلي احسانمند ڪندا رهندا، ۽ پنهنجي "مهراڻ" کي ساڳيو آب تاب بخشيندا رهندا، جهڙو هن کان اڳ ان کي بخشيندا رهيا آهن.

شڪرگذاري

”مهراڻ“جي اڳين ٻن پرچن لاءِ سنڌ ۽ ڀارت جي چوٽيءَ جي اديبن ۽ ليکڪن اسان جي همت افزائي ڪرڻ فرمائي آهي- ۽ رسالن ۽ اخبارن بہ حوصلي افزا تبصرا ۽ سمالوچنائون لکيون آهن. انهيءَ لاءِ اسين انهن سڀني سڄڻن جا تهدل سان شڪرگذار آهيون. درحقيقت اها عزت افزائي رکو، انهن مديرن، اديبن ۽ شاعرن جي طفيل نصيب ٿي اٿئون، جن پنهنجي دماغي ڪاوشن ۽ ادبي شهپارن سان اسان جي جهوليءَ کي جرڪايو آهي. لک ٿورا ۽ احسان آهن، انهن اديبن ۽ شاعرن جا، جن پنهنجي مٺڙي سنڌيءَ کي اجارڻ ۽ جرڪائڻ ۾ اسان جو ساٿ ڏنو آهي. اسين انهن سائين جا بہ بيحد ٿورائتا آهيون، جن ڪي مفيد مشورا ڏيئي اسان جي رهبري ۽ رهنمائي ڪئي آهي.

اسان جي مهربان ۽ مشفق پڙهندڙن ۾ ڪي دوست اهڙا بہ آهن جن کي اسان ۾ خاميون ۽ ڪوتاهيون، اوڻايون ۽ عيبن کان سواءِ ٻيو ڪي بہ نظر ڪونہ ٿو اچي- ايتري قدر جو هو اسان جي ناچيز خدمتن متعلق پنهنجي هڪ طرفي راءِ ۽ فيصلي تي نہ فقط نظرثاني ڪرڻ لاءِ تيار نہ ٿيا، پر پنهنجي جذباتي ۽ انتها پسند اختلافن کي شايع ڪرڻ کان بہ نہ ڪيا. انهن کي حق آهي تہ هو ڀل پنهنجي عمل کي حق بجانب سمجهن، يا ادبي ۽ علمي خدمت تصور ڪن- پر ڪين اهو يقينا معلوم هوندو تہ علمي ۽ ادبي حلقن ۾ هنگامہ آرائي ۽ انتهائي پسنديءَ کي سخت معيوب سمجهيو وڃي ٿو. سنجيده طبقو ڪڏهين بہ هنن جي انهيءَ انتها پسنديءَ کي سٺيءَ نظر سان نہ ڏسندو. ڪاش! اهي حضرت پنهنجن انهن ”ادبي خدمتن“ تي افادي نقطي نظر سان ٻيهر غور بہ ڪن ۽ ڪجهہ سوچين بہ!

گذارش

آخر ۾، اسين پڙهندڙن، اديبن ۽ ليکڪن کي هڪ ننڍين گذارش ڪريون ٿا: جيڪڏهن هنن وٽ اسان جي سنڌڙيءَ جي جدا جدا شهرن، ڳوٺن، ڍنڍن، درياهہ، واهن، ٻيلن ۽ ٻنين جي نظارن جا فوٽا موجود هجن تہ مهرباني ڪري ”مهراڻ“ ۾ ڇپجڻ لاءِ اسان ڏي ڏين. اسان جي پڙهندڙن ۽ اديبن کي ضرور ڪي سائي اهڙن نظارن جي فوٽن ڏسڻ جو ذوق رکندا هوندا. اهي مهرباني ڪري اهڙا فوٽا اسان کي عنايت ڪن، تہ اسين سندن شڪريي سان ”مهراڻ“ ۾ شايع ڪنداسين. انهيءَ سان، اسان جي پياري سنڌڙيءَ جي سونهن ڀرين نظارن کي ڏسي تہ رکو هر سنڌيءَ جون اکيون ٺرنديون ۽ دل کي فرحت ملندي، پر هنن کي پنهنجي وطن مبارڪ جي جدا جدا هنڌن متعلق معلومات بہ حاصل ٿينديون. اميد تہ اسان جا اهي مهربان سڄڻ اسان جي هن وينتيءَ تي ضرور قبول ڪندا. (م-ا-ج)

درياه شاه

[illegible] آسا هند جا حسن زمور ۽ [illegible]،
[illegible] جدا جي نگاهه، مونکر ۽ مسکين جي بهشت [illegible]،
توني ابر رحمت، توني رنگ شفقت،
سندم جان تون، ۽ ايمان تون،
[illegible] پلي آئين جي آئين درياه شاه!

[illegible] جهان جو آ بخت، جني مينهن موتين سدو [illegible]،
[illegible] هر هميشه جو بخت، هي دنيا ۾ آهي بهشتي درحست،
جو چاهي لهي لو، کٽي پي رهي لو،
فرنگي ۽ هندي، جپاني ۽ سنڌي،
[illegible] سندر سخي بارگاهه، پلي آئين جي آئين درياه شاه!

[illegible] آغاز ٿئي، ۽ جنا جو پٻي نماز [illegible] ٿئي،
[illegible] دستار ٿئي، هي کشف الله [illegible] ٿئي،
زمين آسمان سان، عرب گلستان سان،
پيا هنوي کلچن، مخالف ۾ [illegible]،
هي [illegible] مغرب ۽ مشرق ۾ [illegible]، پلي آئين جي آئين درياه شاه!

[illegible]
[illegible]
ڏنين دل کي فرحت، ڏنين روح راحت،
۽ [illegible] پربت، منجهان شير شربت،
[illegible] پلي آئين جي آئين درياه شاه!

نڪر تاڪي پوجن ۾ [illegible] ۾، [illegible] خواب ۾،
پرين ماڪ [illegible] ۾ [illegible] ۾، [illegible] گرداب
[illegible]
[illegible] ٿي ماڻ،

ي روح روان، صاحب عز و جاه، [illegible] انهن جي آنهن [illegible]!

ئي راوي اچي تنهنجي [illegible]، ۽ ستلج ۽ جهلم [illegible] تي،
تيز [illegible]، تنهنجي للڪار تي، ڪرن تنهنجي قدمن جي آڌار تي،
ٿين توتان قربان، فنا تنهنجي ڪن جان،
ڏيـن ٻاڻ پنهنجو، لهن وصل تنهنجو،

[illegible]

تون داخل ٿين سنڌ ۾ ٿو آخر، [illegible]
سحر وقت، سنڌي، اچي لي خبر، ڪري تنهنجي [illegible]
اي "سنڌو" سدائي، تون ڪر "سدا" [illegible]،
تون هنار سان رهه، وفا سان هميشه،
جو سنڌو سوا سنڌ پي ڪجهه به ناهه، [illegible]

ٿو آخر وڃين سنڌ ۾ ڪير ٿين، [illegible]
[illegible]
ابد ذات تنهنجي، همه بات تنهنجي،
تون هر شي جو سايو، سنڌ ۽ سڀ تي سايو،
ترو خشڪ تي بخشين تون رنگ ۽ [illegible]، پلين آئين حي آ!

[illegible]
[illegible]
[illegible] آهين، [illegible]
سمنڊ سان جاٿين، وري تهن ۾ آئين،
هي دنيا اچرجي [illegible]

ٿي سانوڻ ۾ تو ٿي پياري ٿا [illegible]
ٿي ساري سن ڏري ۾ ڪا [illegible]

بسيون [illegible] ڏاڻي [illegible]،
پرن واهه وسلا، ڪري جهڪ [illegible]،

[illegible]

[illegible] ڏوڪر [illegible] واهه [illegible]،
[illegible]

ٿئي جهڪ گلشن ۾ هر باغ روشن،
ٿي هر بوٽي جهڪي، ڪي تنهن تي جهڪي،
ڏيري ڏو [illegible] ڪي هر ڪاهه، [illegible]

حوسي ۾ سان [illegible] ڏو اونهري [illegible]، مچي [illegible] ڪري [illegible]،
ڪرين تنگ تون بند ڪي ڪهڙي [illegible]، اچي [illegible] ڪو ڪهڙي [illegible]،
ٿئي بحر بر سان، مڃي تنهنجو فرمان،
سڙن ٻوڪون سايون، ٿين غرق جايون،
[illegible] حوسي ۾ مان [illegible] تي ڪاهه، [illegible] آئين حي آئين [illegible]

پلا [illegible] تنهجي جهي آسمان، چڙهن مٿس ”حيدر“ [illegible]،
[illegible] نوح جي ڪشتي جي آسمان، جنهن حي سڙهن [illegible]،
پلا اوج تنهنجي، پلا موج تنهجي،
عجب تنهنجون چوليون، ڏين دل کي لوليون،
[illegible]

—:✱:—

سي پوڄارا پرُ ٿيا، سمنڊ سيوبو جن،
آندائون عميق مان، جوتي جواهر ن،
لڌائون لطيف چئي، لعلون سان لهرن،
ڪانهي قيمت تن، سلهه سهانگو ان جو.

آڇارا عميق جا، گڏيا غواص،
جهڙيون جهاڳي آئيا، ڪارونيار ڪُنَنَ،
سمنڊ سوجهي جن، آئي آسُلَ اوليا.

ويا جي عميق ڏي، سُنهن ڪائو ڏيئي،
تن سپون سوجهي ڪڍيون، باڌارا پهي،
پسندا اُهي ئي، آسُل اڪڙين سهن.

— شاهه

شعر

بيت

شيخ مبارڪ "ابر"، محمد يوسف مرحوم، مصري شاهه [illegible]

ڪافيون

حافظ محمد "احسن"، عبدالڪريم "گدائي"، محمد خان "غني"، شيخ مبارڪ "[illegible]"، "مرشد" عقبي، علي بخش "رضا"، حسين بخش "خادم"، [illegible] محمد "[illegible]"، [illegible] محمد "[illegible]"، مصري شاهه مرحوم، پير حسن بخش جيلاني رحه، فقير رمضان وادو، غلام [illegible] مرحوم، محمد فقير ڪنبڙ، جهان شاهه رحه، زمان شاهه "ساقي"، محمد عالم [illegible] "عالم".

گيت

"بيدل" سنڌي، شيخ مبارڪ "ابر"، مصري "[illegible]"، "[illegible]" [illegible]، "سوز" [illegible]، "بسير" [illegible]، [illegible] "دکايل"، [illegible] "رهي".

نظم

نور علي "[illegible]"، [illegible] "حليم"، همايون بيگ "فائق"، محمد خان "غني"، [illegible] "[illegible]"، "ابار" قادري.

غزل

عبدالله "[illegible]"، همايون بيگ "فائق"، "احمر" [illegible]، [illegible] "[illegible]"، محمد علي "جوهر"، ۽ "راز" بلواني.

قصيده

"ساجد" سرشاري

رباعيون

نارائڻ "شيام"

آزاد نظم

شمشير الحيدري

ادب لطيف

جهامنداس ڀاٽيا، شيخ حفيظ ۽ تاج صحرائي.

اسان جي شاعر جا خط

هي ادبي خط، شيخ مبارڪ "اياز" جا آهن، جي [illegible] ادارہ مهراڻ، ڏانهن ئي لکيا اٿن. هنن خطن جي [illegible] [illegible] سان نهايت بلند ۽ وسيع آهي. هنن ۾ جي زندگيءَ جون [illegible] مضمون، نهايت دلنشين پيرايي ۾ بيان ٿيل آهن؛ [illegible] ۽ [illegible] شڪايتون به آهن. پنهنجي فن، پنهنجي شخصيت، ۽ زندگيءَ جي [illegible] ڪن سواءِ، سنڌي ادب ۽ شاعريءَ متعلق "اياز" صاحب پنهنجا [illegible] مشاهدات فلسفيانه انداز ۾ بيان ڪيا آهن.

هيءَ ادبي رهاڻ، 'مهراڻ' جي وساطت سان ناظرين ڪرام ۽ [illegible] بزرگن تائين پهچائڻ هڪ ادبي فرض هو: لهذا شايع ڪري، پنهنجي [illegible] سبڪدوش ٿيون ٿا. ان سان گڏ سنڌ جي شاعرن ۽ اديبن ڪي مؤدبانه [illegible] آهي ته جيڪڏهين ڪوبه اديب يا شاعر اهڙي قسم جا علمي خط، جن ۾ [illegible] ۽ ادب، متعلق سندن ذاتي تاثرات بيان ٿيل هوندا، يا جن خطن ۾ [illegible] ۽ شخصيت جو تعارف ڪرايل هوندو، آهي اسان شڪريي [illegible] "مهراڻ" ۾ شايع ڪندا سون. — اداره.

"ادا......، تنهنجو خط پهتو. خط جي بلڪل توقع [illegible] هوس نه. اڻ-چاتو، اڻ-ڳاتو مري ويندس: [illegible] نزاڪت ڪئي آهي، جو دماغ جو توازن سنڀالڻ مشڪل ٿي پيو آهي. تو منهنجي زندگيءَ ۽ شخصيت جي باري ۾ [illegible] خيال، منهنجي ادب ۽ آرٽ جي باري ۾، [illegible] ڪيئن ۽ هجي، ۾ مان تنهنجي ايتري قدرشناسيءَ ۽ محبت لاءِ احسانمند آهيان.

منهنجي زندگي ۽ شخصيت [illegible] لائق نه آهي. ڪنهن ا انسان کي ان جي ادبي تخليق مان پرکڻ ۽ پرجهڻ [illegible] غلط آهي. منهنجي نظر ۾ آرٽ ۽ ادب "حسن جي تلاش" آهي. ڪڏهن اديب جي ماحول ۾، ڪڏهن

سندس ذاتي جذبات ۽ احساسات ۽ ان ڪري جي ڪهڻ
ڪي نبيح ڪمزوريون آهن، [illegible]
[illegible] آهي ته هر شاعر جي [illegible]
ڪيترا شاعر ۽ پنهنجي زندگيءَ جي [illegible]
[illegible] آهي. [illegible]
جي اڪثر [illegible]
محسوس ڪري سگهي ٿو، [illegible]
ٿو آهي [illegible] ڪي [illegible]
نه ٿو ڪري سگهي.

[illegible] آهي ته تون پنهنجي [illegible] ڪي ذهن [illegible] پڙهي ڏسجانءِ. [illegible] مون کي سچ پچ انس محسوس ٿيو آهي ته بيخوديءَ [illegible] جي حسن جيئن ڪجهه جهڪيون جهڙي ورسون آهن، جي سچ پچ [illegible] آهي ، سهڄو آرٽ [illegible] جو مسلسل جستجو [illegible] اهو ڪهي آهي. ۽ پنهنجي زندگيءَ جي [illegible] ضروري نه آهي. منهنجي زندگي هڪ ڪوڙي ڪهاڻي آهي: [illegible] ڇا ڪندين؟ منهنجي [illegible] [illegible] آهي، پل پل ڏوڪيو آهي. مان ساري عمر رڃ هيان پٽڪيو آهيان، ڪڏهن [illegible] نه ٿي اٿم. شايد باقي زندگي [illegible] ۾ ڀٽڪندي گذرندي. توکي ان سڀ ڪي سمجهڻ جو سوداءُ چو ٿيو آهي. شعر، جي واقعي شعر آهي ته اهو حسن جي بي پناه بارش آهي. تون ان مان پياس بجهائي سگهين ٿو. مان [illegible] [illegible] آهيان، جيئن مهل مخلوق آهيان: بهتر آهي ته تون منهنجي [illegible] کي ذهن: [illegible] ۽ ڇا رکيو آهي! — تنهنجو......"

* * * * *

"[illegible]...... [illegible] خط ۾ عجيب [illegible] آهي [illegible] توکي چانڊوڪيءَ [illegible] خط [illegible] توکي [illegible] آهي [illegible] چانڊوڪيءَ ڪان ڇو [illegible] [illegible] ونندي آهي، ۽ مان راتين [illegible] راتيون چند [illegible] چارا [illegible] آهن. توکي شايد خبر نه آهي ته چنڊ ۽ [illegible] ڪي [illegible] ڪي اوجاڳا ڏيندي آهي، دلين [illegible] ڏيندي آهي. مان [illegible] راتيون [illegible] نهاريندو رهيو آهيان [illegible] ستارن جي [illegible] ۾ ڪوري ڏنو اٿم. چانڊوڪيءَ ۾

سوچيندي هئي [illegible] انسان [illegible]
آهي، جيئن ۽ انسان ڪنهن جڙ [illegible]
[illegible]
ڪنهن [illegible]
هن جي [illegible]
[illegible] آهي، ۽ [illegible]
ايندي آهي.

ادا، چنڊ سونهن ڪي ڪائنات جي ازلي [illegible]
[illegible] رهندي آهي، ۽ مان پنهنجي خوف ۽ [illegible]
سهارو [illegible] آهيان. اڄ ۽ اٿيهين اونداهي آهي ۽ مان نوڪي [illegible]
۽ [illegible] رهيو آهيان. شايد تنهنجي زندگيءَ ۾ مان [illegible]
[illegible] ڪي چاندوڪيءَ ڪان چڙ آهي. ۽ ان هوندي به [illegible] شاعريءَ ۾ [illegible]
چاندوڪيءَ جو ذڪر آهي! ڇو؟ شايد سونهن ڪي چاندوڪي [illegible]
شايد چاندوڪيءَ ۽ [illegible] ۾ رقابت جو جذبو آهي — تنهن ڪري! ادا، [illegible]
[illegible] تن ۽ [illegible] دل انسان آهيان: سونهن ڪي [illegible] وڏيڪ پياري [illegible]
ڪي [illegible] وڏيڪ پياري آهي: سونهن ڪي چاندوڪي نه گهرجي — [illegible]
روشني نه گهرجي! تنهنجو پنهنجو......"

* * * * *

"ادا......، هائي معاشي مصروفيتن مان مس مس فراغت [illegible]
زندگيءَ جو [illegible] آيو آهيان. تس نس [illegible]
سارو ڏينهن [illegible] ويو! وقت، هن [illegible]
نو لڳي. هينئر شام، چانڊ [illegible]
جو مشهور [illegible] آهي، ۽ ان [illegible]
جي تلاش ۾ هوندي آهي. مان [illegible]
آهيان، [illegible] ان جي [illegible] رنگ [illegible]
هوندو آهي، پر مان [illegible]
جي تلاش ۾ هوندي آهي [illegible] هستيءَ جي جستجو [illegible]
منهنجي ساهه ڪي سارو سونهن ڪري سگهندي!

اها جستجوئي منهنجو مذهب آهي [illegible]
منهنجي لاءِ من گهڙت، جڙتو ڪهاڻيون [illegible]
لاءِ خود فريبيءَ ۽ خدا فريبيءَ کان [illegible]
منهنجن چپن تي هڪ شرارت ڀري [illegible]
ثواب، حرام حلال جي بحث تي ٺي [illegible]
[illegible]
[illegible] هڪ [illegible]
[illegible] آهي؛ [illegible] زمان ۽ مڪان [illegible]
[illegible] سوال آسمان کان ڪنوئين [illegible]
[illegible] راز ازل مون تنهنجي پراسرار عشق، [illegible]
[illegible] توکي مکڙين جي خوشبوءِ ۾ [illegible] هي؛ [illegible]
[illegible] جي [illegible] رنگن ۾ ڏٺو آهي؛ معصوم [illegible]
[illegible] شراب جي ڪوڙيءَ ڪيٽ ۾ چکيو آهي. [illegible] راز ازل! [illegible]
[illegible] وجود جي معنيٰ آهي، ۽ تنهنجو وجود مون لاءِ معنيٰ [illegible]
[illegible] هي انسان، توکي جو ڪي محسوس [illegible] هن کي [illegible]
[illegible] هيءُ ڪوڙين ڪهڻين جو تاجي اينو ڪهن [illegible]
[illegible] هي؟ هي! ڪ واقف مونکي [illegible] واقف [illegible]
[illegible] راز ازل! تون ڪيترو [illegible] آهين، [illegible]
[illegible] ۽ قبح تو لڳين! اي راز ازل! [illegible]
[illegible] حسن ۽ حق جي معياري پسند آهي." [illegible]
[illegible]

* * * * *

”ادا........، [illegible]

[illegible] ڪ [illegible] ته مان [illegible] آهي تو [illegible] چاهين. تو [illegible] زندگي جاڻ تو [illegible] شعر جي شخصي زندگي جاڻ تو چاهين. تو هيجو آهي ته مان ڪ [illegible] هرانديءَ شعر ڪهڙي [illegible] تو لکان، ۽ شعر لکڻ وقت منهنجي ذهن ۽ احساس جي ڪهڙي حالت آهي؟ عشقيه ڪلام لکڻ وقت منهنجي تصور ۾ [illegible] شخصيتون هونديون آهن [illegible] مان [illegible] بره [illegible] جي ڪلام منهنجي شاعري ۾ [illegible] مان [illegible] ۽ آخري سوال [illegible] چوندو ڇو آهيان؟

مان ٻڌايان ته پوئين سوال جو جواب اول ڏيان [illegible] چوندو آهيان ۽ مان زنده ڇو آهيان: انهن ٻنهي سوالن ۾ ڪوئي [illegible] آهي. ٻئي لازم ملزوم آهن. مان زنده آهيان تنهن ڪري شعر چوندو [illegible] شعر چوندو آهيان تنهن ڪري زنده آهيان. هر انسان کي پنهنجي [illegible] مهيا ڪرڻ واسطي محنت لازمي آهي: شعر و ادب جي تحقيق تي [illegible] محنت ڪ [illegible] ني وجهي [illegible] شعر و ادب کي هن ماحول ۾ ذريعهءِ معاش بڻائڻ [illegible] ناممڪن آهي. ان ڪري مون قانون کي ذريعهءِ معاش بڻايو آهي. [illegible] مطالعو پنهنجي جاءِ تي دلچسپيءَ کان خالي نه آهي، پر منهنجو [illegible] شاعريءَ سان آهي. مان محسوس ڪندو آهيان ته قدرت مون کي [illegible] ۾ آندو ئي ان واسطي آهي ته مان پنهنجا [illegible] ڏکڙا [illegible] ڪ ٻوٽن ۾ [illegible] بوليءَ جي ڦلواڙيءَ مان رنگ برنگي گل چونڊ [illegible] آهيان، گلدان سجايان! گيت ئي منهنجي جيت آهن: انهن [illegible] زندگي هار آهي — انهن کان سواءِ منهنجي زندگي بي معنيٰ [illegible] مان انهيءَ سوال کان ڪڏهين به پڇو ته [illegible] ڇڏائي [illegible]

باقي سوالن جو جواب آسان آهي. مون [illegible] لکڻ جي ڪوشش نه ڪئي آهي [illegible] ان واسطي [illegible] شعر ڪڏهين چوندو آهيان [illegible] نه چوندو آهيان، ۽ [illegible] ڪوني درياهه آئلي ايندو آهي ۽ [illegible] ٻوڙي ويندڙ آهن [illegible] ۽ مان اهي ستارا چونڊي ڪهڪشانئون [illegible] بلڪل وانءُ لکندو آهيان، ڪيتي واقعه رستي [illegible]

[illegible]

[illegible]

پيري ۾ پاڇا پيا، چمڪي [illegible]،
[illegible]

پيري ۾ [illegible]، اٿي بوءِ [illegible]،
[illegible]

[illegible]

ادا، اها ڪا نئين ڳالهه نه آهي ته "محبت ڪنهن [illegible]
خواهه روحاني، شرعي خواهه غير شرعي، منهنجي [illegible]
ٿي. هر انسان جي زندگيءَ ۾ ڪي اهڙا انسان اچن ٿا، جن سان هو محبت
[illegible] اهڙا انسان آيا آهن [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] "محبت" [illegible]
[illegible] شايد منهنجي [illegible]
[illegible] ان متعلق ڪجهه زياده ڪونه لکان.

[illegible] تي سعر ملڪل ورلي چوندو آهيان. منهنجو [illegible]
آهي [illegible] "شعر اصل ۾ پل خاموشيءَ ۾ ياد آيل جذبات جو [illegible]
[illegible] هن جو روح [illegible] پکندي، [illegible]
منهنجو روح چڪورن سان چاولا ٿون ڪندو آهي، ۽ ڪجهه شعر [illegible]
متعلق جڙي ويندا آهن.

ڪيترن ڪهڙن شاعرن جي ڪلام منهنجي شاعريءَ تي اثر وڌو آهي، [illegible]
جو جواب ڪافي لمو آهي ۽ هن خط ۾ ڏيندو سانءِ. باقي اهو [illegible] "
[illegible] صف سخن سان وفا چونه ڪئي آهي" - هيءَ طرح سا ڪي [illegible]
[illegible] منهنجي قصرت جيئن آهي تيئن چو آهي ان جو جواب ته ڪوئي [illegible]
[illegible] ڏئي نه سگهي. باقي اهو صحيح آهي ته سان ڪيئو [illegible]
آهيان، [illegible] دل لڳي ٿي پوندي آهي، ۽ ڪڏهن [illegible]
چوڏي ڏيندو آهيان، ۽ پوءِ غزل لکندو آهيان. [illegible]
[illegible] ۽ ڪٿ لکندو آهيان، [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] موجوده [illegible]

[illegible]
تعجب آهي [illegible]
راڪب سان گوجي رهي آهي، جنهن [illegible]

[illegible]

[illegible]

ويڙهيندي ٿي رهي، چڱو خدا حافظ! — تنهنجو پنهنجو......

"........" [illegible]

[illegible]

مون کي کهن ڪنڙائين ڪان وٺي وڃ سمنڊ ۾ ڦٽي ڪر، [illegible] جوش ۾ آڏاسندو وڃي، ڪيئي ڪشتيون نظر آيون، ڪن جا سڙهه ڦاٽي ويا هئا، ڪن جا تختا اُڏامي ويا هئا، ڪي ڇتين ڇولين ڳڙڪائي ڇڏيون هيون، ڪي [illegible]

[illegible]

وطن" ۾ لکي ٿو:

"ڇاهي ٿو مرڻ، واريءَ ذي ورڻ،
سمجهي ٿو سلو، بڪ اڄ ۾ مرڻ" —

ڪيترين ئي پرگداز آهن [illegible] وطن [illegible] لکي سگهندو، [illegible] شعر جي ديويءَ جي پيٽ ڇاڙهي هجي. مٿين نظم ۾ لکي ٿو:

"فاني" ساري عمر شڪارپور ۾ رهندو آيو ۽ شڪارپور [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] اهو ئي [illegible]

"[illegible]" [illegible] گهڙي ۽ پل اهي! جن جي [illegible]

[illegible] ٿيندي [illegible]

تو هٿي:

"پهچي جن آ پچايو، مون کي وطن،
چڙي جن آ چڙايو، مون کي وطن،
لڏي جن آ لڏايو، مون کي وطن،
جن روح رلايو، مون کي وطن،
"فاني" سي ڏسان دردن ۾ ڏٺي،
سالن ۾ ٿيا ساعت نه مڪي!"—

اي ڪاش! ڪوئي سهڻو ناهو هن ناشن پهچڻي [illegible]، [illegible]
دل جي ڏڙڪ بڌي رهو آهين. ماڻ هان سهڻا گهوڙن [illegible]
فقط هرڻ واري لاءِ نو ٻوڏي، ۾ واري [illegible] لاءِ [illegible]
هڪ ڏيندو سوال آهي، جو تاريخ جي [illegible] ۾ [illegible]
[illegible] شرم ۾ ڪنڌ جهڪائي رهندي [illegible]

شيخ مبارڪ "اياز"

وري چوريان چنگ، صدا ڪريان سنڌ ۾،
ڪونهي اڄ ڪلار ۾، سُر جو سر سان سنگ،
پريان آءٌ اُمنگ، ڪريان لات لطيف جي!

پرسان تنهنجي پٽ ڏٺي، جهلي ٻيٺس جهول،
ڏٺي ۽ ٿي ٻول، سخي منهنجي ساهه ڪي!

ڪٿا ڪنهن ڪيچ مان، ڪيا تنهنجا ڪيٽ،
مون وٽ سڙني ٻيٽ، تو وٽ آهن آڻون!

ٽنبن تي ٽنبا، ٻانڌي تنهنجي پريت جا،
رچڙيا هرڪنهن وچ سان، ڪنوڻين تي ڪنبا،
نوسان نيڪ مليا، سٽون ڏٺي ساهه جون.

ٻيٽي ڙي ٻيٽي، پيالي اسان پريت جي،
بدلي نشي نينهن جي، نٿ ۾ نيٽي،
هاراني جيتي، بازي اسان برهه جي.

جلي ڪيسين جوت، واجهوڙا وڌوهي وڃا،
ڪاراڻا، ڪن ڪوت، لتاڙي وڃا لات ڪي.

آيو نيٽين نير، ڳوڙها ڳوپا ڳجهه ۾،
هارايو مون هت آلا! ڏکن ڪيو دلگير،
دل کي آيو ڌير، ڳائي تنهنجون ڳالهڙيون.

جئن مڪوءَ لي ماڪ، جڻ اڃي جهڙ مٿ،
آيا سي ٿن دور مان، اورانگهي افلاڪ،
خوشبوءِ خوراڪ، سائين آهيون سڪ جي.

الا، اڄ تہ آذار! ٻڙڪو ڏني ٻيد مڪ،
آيو آتر واءُ تي، پرينءَ جو پيار،
ڪني ڪيڻن تيار، بڪبڙا پرڏيهه جا.

ڏني مون کي ڏات، سڪ ڪسي ونين ساهه جا،
سوچيندي مون سيرين، روهندي رهي رات،
پڌري ٿي پرڀات، نيڻ نهوڙيا نند ۾.

سارو عالم ٻيو سمهي، جلي منهنجي جاڳ،
ازل جي آواز مان، روح ٻڌايا راڳ،
ٻڙڪيا الا آڳ، جرڪڻ لڳي جندڙي.

ڪوڪي ٿي ڪوئل، چانڊوڪيءَ ۾ چيٽ جي،
جڻ ساري سنسار کي، ٿي ڏاري ڏکوئل،
پرينءَ سان پوئل، دل رهي ساهه سين جو!

ٿئي لڳو لاڳ، آئي ٻوءِ بسنت جي،
سڄڻ منهنجي ساهه کي، وڌي ويو وراڳ،
ڪٿي منهنجو ساڳ، ڪٿي منهنجون منزلون!

رهي منهنجي روح ۾، صدا تنهنجي سونهن،
ورهين لاءِ ورونهن، پلڪ تنهنجي پيار جي.

اونهارو، ١٩٥٥ع

او منهنجي منزل! ولاتين تي روح لي،
وبحيو اڄي وات تي، ڪڏهن مون سان مل،
دکون پري دل، بيرين پجان ڪين مان!

[illegible] رحمت جي [illegible] آڪاس،
رتين رتيون راتو يون، [illegible] احساس،
جت ۾ [illegible] پري ڪٿي آس،
[illegible] پس، آءُ گهيون گجيه حول!

[illegible] تس ليت ۾، جيئن ڪي [illegible] جي جهاڳ،
[illegible] جي رت آ، وس پيا ويراڳ،
ڪٿي آ، ڪٿون جيءُ تون؟ اڄ ورانی واڳ،
ساڻا، منهنجا ساڳ، سڄڻ منهنجي ساهه جا!

ڳالهيون هن جون ڳاءِ، ڳوڙها آئي ڳڻتا!
زک ۾ سهنجي روح جي، جيون ڪي چرڪاءِ،
رتين رتيون راڳڻيون، سازن سان سرچاءِ،
تن ۾ بوئين بهر جو، سارو سوز سماءِ،
راتين منجهه رچاءِ، رمزون پنهنجي روح جون!

موڙي ڪيو ميڙ مون، پهڻ جهڙو پاڻ،
سڄڻ اڄ تو سان، اوڙهي آيس عاجزي!

اوڙهي آڌيءَ رات جي، شال سموري شهر،
سارو عالم پيو سمهي، آڌاتا پل پهر،
[illegible] ڪيئون [illegible] لڪي [illegible]
نٿين وهي نهر، [illegible] ڳالهڙيون!

اونده تي اولا پيا، لهندي رات لوي،
ساهه [illegible] سوج ۾، تارن [illegible]
جنهن ۾ [illegible] اڙي، ساڻيون آ سو [illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] چوڻ [illegible]

[illegible] ڪي [illegible]
سڄڻ توسان سير [illegible]

وڌ ڏئن ناڻ، سک [illegible]
سوچي هن سماج تي، ڪڏهن جيون چاڻ،
[illegible] ڪريان [illegible] سڌي [illegible]
سڄڻ اڄ سون [illegible] انڪون [illegible]

ڪٿا ڪني ۾ ڏسي، زني، ڪو [illegible]
لوليءَ منجهه لڄي، ممتا ساري [illegible] جي،

سانيا سهنجي ساهه، ڏکڙا ساري [illegible]
عالم! تنهنجي [illegible] پهڻدي سهنجي [illegible]

ڏنيون مون کي ڏات، ڳوڙهن هڙون [illegible]
لنوي منهنجي لات، ڏکڙا ساري [illegible]

آهي اڄ اٿاهه، پرينءَ پاڻ [illegible]
جاڏي تاڏي جبر جي، ڏکي [illegible]
ڪوڙ بڻايا ڪاٿ، سوريءَ سري [illegible]

نئين نہ منهنجي [illegible] چانو [illegible]

[illegible]
[illegible]

اسان تي الزام، [illegible]
[illegible]
[illegible]

"وکر سو وهاءِ، جو ڏٺي پيٽ ڀري"

صاحبڏنو شاه مرحوم

ٿي ڪري جن نفس کي "الف" ڪيو اثبات،
مرمر ڳڙهن، ڇڄ سي، اڏر ان عرفات،
"موتوا قبل ان تموتوا" پرهه پڙهاين پات،
رب ڪئي هر ڪات، "صاحبڏنا" سي سڪ سين.

"هو هو" ڪري حق ٿيا، پوڙهيون "پياڻي"،
"حل هلاجا" چاڻي هو، "وحدت" جي واڻي،
"من عرف نفسه کل لسانه" چئي چتاڻي،
وادي ڏسي، "صاحبڏنا" تن سڪ جي.

ڪڏهن ڪڪڙ سلام کي، ڪڏهن هو سلطان،
[illegible] پاڻي تخت تباڻي، "مردن لڏا مان"،
"صاحبڏنا" سامان، پارهائون "پياڻيءَ" جا.

پير آءُ پياس، جتيس پير دکيا ڪري،
ڏاکڻ ۽ ڏيرن کي، ڏونگر ڏوريندياس،
ملي ته ملندياس، نه ته گهوريس پاروچن تان!

هرتن سان نه هياس، جيڪس سگهيس سگ ۾،
وٽهيس، رهنديس ڪينڪي، سندن جا سياس،
ملي ته ملندياس، نه ته گهوريس پاروچن تان!

پڙون ٿي پياس، پرزا پب وتن ۾،
ڪدا ڪهون جي، ڪرهارا ڪو قياس،
ملي ته ملندياس، نه ته گهوريس پاروچن تان!

هلي هئي هيئن ٿياس، ويراڳي وندر ۾،
وڃو پاروچو لکري، ڏٺن آءُ ڏڏياس،
ملي ته ملندياس، نه ته گهوريس پاروچن تان!

مصري شاه مرحوم

نه ڪا سنڌ مرڻ جي، نه ڪا جيڻ جاءِ،
"الدنيا ساعة"، سا تون آئي آءِ،
پورا اٿين پاڻ، ته ڪوڙي چاڙهه ڪڪر جي.

نه ڪا سنڌ مرڻ جي، نڪو جيڻ جال،
هٿ حياتيءَ هن جي، موتيءَ ساڪ مثال،
رهڪذر رنج راحتون، منصب توڙي مال،
فنا سب في الحال، رهندو نالو رب جو.

نڪا سنڌ مرڻ جي، نڪو جيڻ جام،
وڃندو مثل واءَ جي، هيءَ طلسم تڙت تمام،
آهه حياتي حرام، ريءَ يادگيريءَ يار جي.

هن سنڌ هيڪاندا، هتي سانگيڙا سرتيون،
لڳين لاکيون لونيون، ڳوڙهي رنگ رتيون،
وتن وڃهيون ويڙهه ۾، جهڙيون ڪر ڪتيون،
سدائين سانيهه ۾، ٿرهي ٻيل ستيون،
چنن منجهه چتيون، سهنجون اڳون مارئين.

پهرينءَ ڦوڙ ونن ۾، ٿيا ڳڙهه ڳنڀير،
سنا ٿنڀيون سرتيون، مرڪن منجهه ملير،
کهڙ کٿيري کير، آڻن سيهون اڳوندرا.

موڙن مارو چار سين، جڙيو آهي جيءُ،
صبا آندس ڪوٽ ۾، قسمت لڌو قويءُ،
موڪل ڏي ته ملير وڃان، راڄا راضي ٿيءُ،
نه لهي سنگهارن سيءُ، آڏو عمر چار جو.

آدو عمر جام حو، لتو لوپارن،
سنبهي جي سانگ وہا، سي باتر نت سحن،
واري واڳ وراڻيا، وطن ويڙهيچن،
"لا تقنطوا من الرحمة الله"، آسون اڀائن،
"مصري" چوي مير ٻ، مونيو سوا ڪن،
جهرہا جهانگيرن، واري اڏبا ويڙهہ ٻ.

واري اڏبا ويڙهہ ٻ، ويڙهيچن وٿاڻ،
"فاذ ڪروني آذڪرڪم"، اڀائن اهڃاڻ،
ٻري اڏبائون ياڻ، ٿوان لجهرا تانهن ٻ.

ٿوان نجهرا تانهن ٻ، اڏبا اڀائن،
"[illegible]" [illegible]
ٻلر ٻوچ ٻيارہا، ڏڻ ڪي ڏراڙن،
سچا ست سندن، ٿوري قوت قرارہا.

ٻاروچالي ٻاجهہ سين، لنگهي ويندين لڪ،
"فاذ ڪروني اذڪرڪم"، سنئي لٿا شڪ،
جهڙ، جهولا ۽ جهڪ، رهبر ٿيندني راهہ ٻ.

رهبر ٿيندو راهہ ٻ، ٻرين اچي ٻاڻ،
مٿان ساهين سٽي، سينو سائينءَ ساڻ،
ڪنجي لهندو ڪاڻ، ٻسي ٻهر ٻنهونءَ جي.

ٻهرئين ڏينهن ٻهي، ساهين سفر چتائيو،
آئي الوهيت ٻ، جوڳين جات هئي،
وحدت جي ولات وہا، ويراڳي ڏهي،
ٿن مهيين "مصري"، ڪيو سوجهي رام سهي،
ڪنوتيا ڪهي، ٻرنا ٻورب ٻار ڏي.

ٻئي ڏينهن هنيا ٻاڻ، جوڳيون جبروت ٻ،
ناسوتي تانهن ٿيا، ٻيا چڙدي ٻانڊاڻ،
ملڪوتان "مصري" چئي، [illegible]،
"ترڪ الدنيا راس ڪل عبادة"، هئين لاهوس لاڻ،
جاني چڙدي جاڻ، ٻرنا ٻورب ٻار ڏي.

[illegible]

حم خم زلف دي ٻچ رچاڪي، آن [illegible]،
ڏار ڪحل دي، ڏار ڪمال سر [illegible]،
کهول ٿيوان، تنهن دول آئون، لکہ وار ٿيوان ٻهوري،
ٿيا "بردا" بحت سوانا، آيا، آن ڏ[illegible]ي.

آ ڪانگ تيڪون، لک ڪانگ ڏيوان،
اي ڪانگ ڏيوين وچ يار ڪون آچ،
هڻ سانگ تيڏي، ٻي سانگ تير،
ڪر سانگ سلو بيمار ڪون اچ،
لکہ مانگهہ گيا، ٿان مانگهہ ٻرہو،
ٻٽ مانگهہ ڏوي سينگار ڪون آچ،
اي تانگهہ نہ "بردا" تانگهہ ڏيندي،
هووي تانگهہ وچان لنگهہ يار ڪون اچ.

تانگهہ تيڏي ڪش، سانگ ماري،
ٻن مانگهہ ڏهبي گهسن،

رت ڳئي ياڳ، سهاڳ دي ساري،
درد لاہا دل ڏسان،

سونجهہ تيڏي، سو مرض تهاني،
[illegible]

ڪل "بردي" دي، ول تان لڏڙي،
هڪ ٻل [illegible] سمان.

ثابت رهہ، اقرار تي سهنا، ڪيتي قول، وسار نهين،
هار سنگار، حرام ٿئي سڀ، تيئن ٻن ٻلک، قرار نهين،
[illegible]
لاوڻ توڙ نباوڻ "بردا"، توڙڻ ريت پيار نهين.

ڪافيون

حافظ محمد "احسن"

عشق وحدت جي آڳر، سبق سورهن جا ياد ڪرائي!

١- عشق اچي جنهن ۾ تو ڀائي، عقل اتان سامان ڪٽائي،
عشق اصل ڪان اسرار، ڪفر جا ڪلما ڪوڙ پڙهائي!

٢- عشق ڪهڙي ڪنهن ڏي ڪانڌ ڪنهن ۾، شاهن کي ڪري گولو گداگر،
پرهه ڪري پدنار، خواري ملامت خلق ڪلائي!

٣- عشق نه ڄاڻي شان شريعت، ڪونه رکي اُو مذهب ملت،
ڪفر نه ڪو اسلام، پڙهيل پنڊت پير ڀلائي!

٤- عشق اسان وٽ "احسن" آهي، سور سڻي ۾ سرس سوايو،
نينهن بنا ناڪار، محبت رڳو ڪوما ن نه ڀائي.

عبدالڪريم "گدائي"

هرهر وچ يار سمايا، من موهن من نون ڀايا!

مسجود ڪٿان، ڪٿ ساجد، مشهود ڪٿان، ڪٿ شاهد،
ڪٿ رند، ڪٿان ول زاهد، ڪيا رنگ نيرنگ وکايا!

من موهن من نون ڀايا...

ڪٿ طور تي نور وکا ڪر، بيهوش ٿيا عش کا ڪر،
ڪٿ يوسف نار ڏرا ڪر، خود آ کي بزار وکايا!

من موهن من نون ڀايا...

ڪٿ آري لال جرا ڪري، [illegible]
وڃ آرهڻ ڄمان ڄلا ڪري، ول [illegible]

من موهن سن تون پاپا...

وه پياردي ويس ميناوڻ، سن شڪل محمد اوڻ،
سرواز تني نيڻهن نياوڻ، مختار لقب جا پاپا،

من موهن سن تون پاپا...

وه [illegible] اري، [illegible]
و [illegible] آب ساهي، [illegible]

من موهن سن تون پاپا...

اهين مهڻي پيار «گدائي» وڃ ديدان ديد رلائي،
ره واه جو چوٽ چلائي، [illegible]

من موهن سن تون پاپا...

محمد خان "غني"

روءِ روءِ ويٺي پرت پچاريان،
هر هر هوت هنجون لڙي هاريان!

[illegible]
[illegible]

[illegible]
ذي ڪو هيڻي جيا حال، جان مٺي منهنجا واروں وارين،

سيڪهه ڪري لهه ساجن ساروں، موٽ [illegible] تون [illegible]
جان تسان لاءِ جنجال، [illegible]

عشق ڪيون هين مون تي الاروں، [illegible]
رانجهن [illegible] [illegible]

ڪانون ڪي ٿي ڪريان ڪاروں، [illegible]
سڪندي گذريا سال، «غني» [illegible] ڪاريان،

شيخ مبارڪ "اياز"

[illegible]

اڄ ٻار ڪان ٿيون ٻرڻ جون پڪارون، مٺان ڏيو [illegible]

[illegible]

ورهه تنهنجي وسني ورهيه ٿيا وساڻي! ڪٿي چٽڪ چوليءَ هئو ڪير ٻارون".

[illegible] آڏاسي [illegible]

"سرشار" عقيلي

منهنجي محب جو ناهه ڪو مٽ، ڙي اديون،
توڙي آءٌ چري چرپٽ، ڙي اديون.

١- ڏوڻيءَ جهان مونکي، ڳڙهي ٻهاڙي،
سور ڏنا ڪن سٽ سٽ، ڙي اديون.
٢- ٻره دکائي تني، ڌڙڪي ٻرزي،
جن ڪامي ڏني جي وٿ، ڙي اديون.
٣- دلڙي ڏني، سڄ سور ٻرابر،
اهڙي ڪا ٻي مٽ مٽ، ڙي اديون!
٤- هوت جا ٻانڻ، ٻير ٻنهنجي،
آءٌ تنهن جتيءَ ڪان گهٽ، ڙي اديون.
٥- تنهن واجهوڙي، ون ون آڪسوڙيو،
ٻاڙون ٻني ٻئون مٽ، ڙي اديون.
٦- ڏاڪها رڙن، سي ڏيا سات مون ٻهري،
جهڙ ٻيا جن جهٽ ٻٽ، ڙي اديون.
٧- جانئين تون جالشهار سيبونئي،
آءٌ جار لوري جٽ، ڙي اديون.
٨- ڪلمي پاڪ تنوار ڪندي بس مان،
جو قلب تان لاهي ڪٽ، ڙي اديون.
٩- نينهن نئي "سرشار" نجاير،
ٻير نه آهيم ٻٽ، ڙي اديون.

علي بخش ”رضا“

جھوري جاڪ، سڄڻ، دل چور ڪيئي؛
ڏني درد، ڏکي جو دور ڪيئي!
هڪ ڪک پيو رڻ، نيئون نيڻ نمن،
اهو سور سندو دستور ڪيو؛
سدا ياد رهن، هتين منجهه هرن،
ڏاڍي مار ڏني، مذڪور ڪيئي.

٢- علي وات وندر جي مان ووڙيندس،
اهو سور سفر جو منظور ڪيو؛
سر ساھ سڄڻ تان هي گھوريندس،
ڏني وره مٺا وهلور ڪيئي.

٣- جيئري شال ملان، آهي آس اجان،
اچي پيش پوان، جي تصور ڪيو،
علي محبن سان، ”رضا“ خوش ٿي ڪلان،
رکي رمز سڄڻ ڪهاڻي گھور ڪيئي.

حسين بخش ”خادم“

هي ڪٿي ڪڪوريل، ڪيئون يار ڪاريون،
تو سارڻ لئي منهنجي، اي دلدار ڏاريون.

١- عمر سان اهڙي، اسالڪ اهن ٿيون،
وڄهن لام وريو وڪڙ ور وڄهن ٿيون،
اسهن هيسا ادب سان اي نرمل نهاريون.

٢- ڪشي ترب جيا ڪان تهري هتين وٺين،
تماليءَ نظر سان ڪسي دل ڪٺي وٺين،
ڏکيءَ دل ڪي هالي، ٿيا دم دم ڏاريون.

٣- ٿيون موهن مٺا سون ڪي هي من موهيون،
نه مٽ ڪو سندن آهي، سدا سرس سهڻيون،
سرا سرسين سهڻا، سونهن ٿيون سونهاريون.

٤- اکيون ڪيئن ”خادم“ اوڻ ٿيون اکين سان،
نه هرگز هلي ٿو ڪو حيلو هتن مان،
ڪٿي هاڻ قسمت، هو جيتيون يا هاريون!

مير محمد "ميرل"

سان سنل هسي، تنبد نشي وڄ،
آکر کهين حڪاٻا، مست بنايا!

١- نور دي اِڪ تجلي آئي، ٻاه ٻره دي ٻجلي آئي؛
هوش عقل وڃايا، مست بنايا.

٢- نصر بين ڪيني جيوين سامهون، سجڻ ڪڙا ها آهون سامهون؛
درس جو ديد وکايا، مست بنايا.

٣- دوبدو دلبر دي جڏ ٿيوسي، ڏوهه گناه دي معافي ڳڌيوسي؛
رب نون پهه کي ريجهايا، مست بنايا.

٤- آواز آيا اِک الستي، چوڙ ڏي "ميرل" اها تون مستي؛
عاشق تار رکايا، مست بنايا.

طفيل احمد "طفيل"

جت لاڻن جي ٽي ڇانگ چڻي، مونکي پنهنجو ملڪ ملير وڻي.

١- جا لوئي لڄ جي لاهي اٿي، جا پونگن سان محلات مٽي،
سا جائي شال نه ساڻ ڇٽي: مونکي پنهنجو ملڪ ملير وڻي.

٢- جي سون جي تند ۾ تارڻ سان، مت ڪين ٿين جي مارن سان،
پل ڪيڏي ڪوئي هار هٽي، مونکي پنهنجو ملڪ ملير وڻي.

٣- ڏت ڏوٿيون کي ماهه سکي، دل محلاتن ۾ ڪين ٽکي،
هي مون تان قادر قيد ڪٽي، مونکي پنهنجو ملڪ ملير وڻي.

٤- اڏ ماڙي ڪم ۾ ڪوٽ نه پڻ، جي روڪيندين ته ٻه سال ٻيا اڏ،
سان ٽڙڏي ويندس توري ڪهٽي، مونکي پنهنجو ملڪ ملير وڻي.

٥- هت ڪوٽ ۾ مارئي ويچاري، بس آهه "طفيل" ڏکن ماري،
تقدير جا ويڙهي ڏينهن گٽي، مونکي پنهنجو ملڪ ملير وڻي.

[ذڪر سو وڌيڪ جنهن پنهنجي پراڻن نه ڏٺي]

مصري شاهه مرحوم

عشق مجنوني امام، مذهب محبت عين مبارڪ!

۱- عشق خيفا، معطر خمرون، ذوق وجاهر زيرونئ زمرون،
پيش مري ثيا، حزمون لر، فرحي آن ڪن تيسون ڪارن.

۲- قاضي، ڪامل، ڪاتب، قاري، سره جڏابو بزرگواري،
حسن هلايو مڪار، سب انهيءَ ڪيو تن کي تارڪ.

۳- عشق جي پرهه تونماري، ورن وهم جنا سارا وساري،
آءٌ تم پڏون اسرار، [illegible] تات تارڪ.

۴- [illegible] [illegible] سب پو "مصريءَ" جو،
[illegible] چسون پدنار، عمري انهيءَ ۾ تيسون عارڪ.

امير حسن بخش جلالي

هي عشق جي آواهه، ڪنهن هزار پهچن پاريا،
هر دو جهان تنهن جي تشي جوڳي جنگ جاريا.

۱- پرهه باب جي عتاب، پيا ڪتاب ڪل وساريا،
ڪئين جوان سنجهه طوفان، ڪن جا ڏيل ڪرت ڏاريا.

۲- ڪربلي قرب ڪبريا، تيري قتل ڪاريا،
آهي مير موٽا ڪين، جن جي موڙ سر ملهاريا.

۳- مجني مير امير تي، سر ۾ ڪل پهاريا،
[illegible] کي بلا مڪزي لڏ [illegible] [illegible].

۴- سچ عشق جي مجال، "آنا الحق" آجاريا،
منصور جهڙا منصف، جن سوليءَ سر سينڪاريا.

۵- پاڪ صاحب تخت جي، اسباب ڪل آڏاريا،
جهنگ سيال جي خيال، رانجون پاڻ پهاريا.

۶- "حسن بخش" هوتن لاءِ، هي هي لوڪ هاريا،
قربن تن جي نام تان، جن قول "قالوءَ" جا پاريا.

رمضان واڍو

بشري يڪ جا اظهار، هر ندرت جا ڪهڙا ڪيتر!

۱- طور تي موسيٰ مين چڙهايا، ”لن تراني“ مين ڦرهايا،
تجلي ڪر ڪي مين ساڙايا، آڙه ڪيتر باغ بهار،
چڙهه آسمان تي ڪهڙا سيتر!

۲- نور نبي جا نيهن ڪيتا مين، روز ميثاق جا ڏيهن ڪيتا مين،
نوح طوفان جا مينهن ڪيتا مين، چوطرف چوڌار،
تار پاڻي آتي پيڙا تيتر!

۳- ”الانسان سري آنا سره“، ”لا يتحرڪ ذرة“ ظاهر،
”ونحن اقرب“ مين هون ماهر، قربڪا قريب لبل نهار،
”موتي قبلل“، مري وت جيتر!

۴- خوشي ميڏي غم غمي تي، سختي ميڏي نرمي تي،
[illegible]
”رمضان“ اپنا ناتهءِ رک ڏيتر!

غلام شاهه

الا اميدون اهان، پاندڙو پائيندي، ورن پرچائيندي!

۱- درد وندي ءَ ڪي در در دلبر، درد فراق جا دل پر دفتر،
ڳالهين جا ٿر ڳچان:
ڳجهو ڳالهائيندي، ساري ته سمائيندي.

۲- [illegible]
سرتيون اوهان کي سجان:
ڪنڊون ڪارائيندي، وتون ٻه ورهائيندي.

۳- [illegible]
ڪين وهان، آءٌ ويان:
وجي ته ورائيندي، روئي ته رهائيندي.

۴- سوين سال ٿيا، ورهين ويهان، آءٌ ته ”غلام شاهه“ راتو ڏيهان،
پاچ اِها ويلي پيان:
ڪوڙ ڪهرائيندي، ڪهورون ته ڪهائيندي.

"محمد" فقير صوفي، ڪٽيان

عشق آويـڙا قـدم ڪـڏابـا،
ڪـيـفي ڪـيـف ڪـلال دا، ڪمال دا!!

۱- حـسن هلان ڪر حڪر هلايا،
جـلـوا ڪـسـول جـمـال دا!! جلال دا!!

۲- قلب قـتـل دا قـرب ڪمايا،
قـالـو انـي فـي الـحـال دا!! برحال دا!!

۳- صـوفـي ٿـي مر صـاف سجاتا،
دلـبـا ديـد دلال دا!! ڏسال دا!!

۴- ڳر ٿي «محمد» ويک تماشا،
بـيـسـر بـيـڪ بـحـال دا، خيال دا!!

"جهان شاهه" ٽانو بولاخان

تنهنجا نيڻ خماري ناز پريا،
سي سر مٿي [illegible] :

۱- قـوس مثـل تنهنجا ابـرو ڪارا،
ڇجري ڪن ٿا، دل "سي بارا"،
سرڪشي [illegible]
"مصحف" [illegible]

۲- [illegible] سـون نرمل ساڻن،
"مطهر" [illegible] لي لڪائين،
[illegible]
[illegible] :

۳- تنهنجا تـنـدل تـاج عـاشـق،
شاه اڪدا سـي تنهنجا شـانـي،
[illegible]
[illegible] سوڙي بهارن [illegible] !

۴- "جهان شاه" سي آيـا جـانـي،
مـن گـهـرنـا ڪـري مهرباني،
[illegible] تنهنجا [illegible]
بـسـت بـسـاران بهاران [illegible]

زمان شاھ "ساقي"

١- [illegible]
اھو ناھ مرڻ، پيو جاڳي ڙي؟

٢- [illegible]
اھو ناھ وڃڻ، پيو جاڳي ڙي؟

٣- [illegible] کي ڏس ڏس، [illegible]
اھو ناھ ڦسڻ، پيو جاڳي ڙي؟

٤- [illegible] آھيان [illegible] [illegible]
اھو ناھ جلڻ، پيو جاڳي ڙي؟

٥- [illegible] بکي زور پيو، "زمان" [illegible]
اھو ناھ مکڻ، پيو جاڳي ڙي؟

[illegible] محمد عالم شاھ 'عالم' لکڙائي

[illegible] سنگ [illegible] کي [illegible] نروار [illegible]، لتاڙي سکيا [illegible] کئون [illegible]

١- [illegible] ساڻ، ٻڌڻ کاڻ کهنجي، [illegible] ڪاھ پرواھ، [illegible]
جيڏا [illegible] سائين، سياڪا ۽ سانگا.

٢- [illegible] وڃيا [illegible]
[illegible] چوٽ [illegible]، ڏسڻ ڪاڻ مهانگا.

٣- شريعت سندا شمس، تارا طريقت، سندا معرفت سهڻ، هادي حقيقت،
وجهي [illegible] [illegible]، [illegible] تار تانگها.

٤- [illegible]
انهن کان مکيہ عشق جا انگ اڙانگا.

گيت

[illegible]

مستاڻي رت

نئين نياڻن جا ڏينهن آيا،

آئي رت مستاڻي......
آءُ وري تون جاني!

نهر ڪناري، [illegible] [illegible]، [illegible] ڪو [illegible]،
'اي اي' ڪري [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]،
ڪڏ [illegible] [illegible] [illegible] جا قطرا، [illegible] [illegible] [illegible]
واريءَ تي هي ڇولڻون چانئن، [illegible] [illegible] [illegible]
او ڏل جواني ماڻين متوا!
مــلّ آ متوالي مهاني......
آءُ وري تون جانـي!

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
آڪي [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]

بهي چانڊوڪي وٽ چانڊاڻان، روز صبح جو راهون،
پير ڏسان ڪو تنهنجي پيرل، دل ماڻ نڪري دانهون؛
ور نه اتاسيءَ جا آهوا تو،
آهي [illegible] [illegible]
آءُ وري [illegible] [illegible]

اڄ پور جهلي، پڙ هالي ڪڪا نن ٿي جالي،
اٿي آه بهاري، تون پي آءُ برين هن ٿلي،

بيرا گُلَ ڦُل جا ٿالي سوريءَ جا گُلَ ٽرڪن،
سنگ جهنڊولا، ڪتِرا ڪتِرا، هيرَ تي بيٺا ڏرڪن.

هاءِ جيئن لهرائن ٻوڪون،
جهومي دل ديواني......
آءُ وري تون جاني!

اڄ پنسيءَ جو، پنيءَ لضا ۾، تنهنجي ياد ستائي،
[illegible]

ٻانا چوريان، ۽ ڪَرَ موڙيان، هاءِ! آچن اوباسيون،
عشق جو مشڪ، ڇڏي ڀو چرس، [illegible]
سيني سان لڳائي روئان،
"پردا" نهون لٿاني......
آءُ وري تون جاني!

شيخ "اياز"

ٿون مون کي، سان توکي ڳوليان،
لڪي ليٺا پايان،
واجهه وجهي واجهايان!

روز ازل جون رمزون تنهنجون،
سَرَ ۾ ڪيئن سمايان،
ڳوڙهن ۾ ڪئن ڳايان!

سور سوين ساندي سان توڦان،
توکي ٻي تو ڦايان،
لونءِ لونءِ سڄهه لُڙايان!

بات ٻرهه جي ڳوڙهن ڳاڙهو،
مرکي ڪيئن مجايان،
سڏڪن سان سڏايان!

ساري رات سڄڻ سان سوچيان،
تارن کي ٿو ساهان،
ڳالهه ڳجهي ڳالهايان!

مون چنڊ سان چانڊوڪي تنهنجي،
ٻاهر ٿي ٻيٺايان،
ٻڙ، تو کي ڪٿي ڇايان،

تون مون کي مان تو کي ڳوليان،
لڪي ليا پايان،
واجهه وجهي واجهايان!

هري "دلگير"

تو ڇو دلڙي لاتي، ساٿي!
تو ڇو دلڙي لاتي؟

سڀني تنهنجا سات ڇڏي ويا، تون ٿي اڪيلو ڪاهه،
ويل آويل ڏسين نه ڇا لاءِ، سانجهه سوير لڳو ڪاهه،
هن هن جي پرواهه ڪرين ڇو؟
نادانيءَ دانائي ڪرين ڇو؟
ديوانا تو کي ڇا ٿي، ساٿي!
تو ڇو دلڙي لاتي؟

ڪ [illegible] جي [illegible] ابدا، پورن هيٺ لٽا [illegible]
[illegible]
ڏرتيءَ کي گلزار ڪري ڇڏ،
خوشبو سان سنسار ڀري ڇڏ،
سرڪ پوي دنيا ٿي، ساٿي!
تو ڇو دلڙي لاتي؟

رستو ڪارو، رات اونداهي، آئي [illegible]
تنهنجي لاءِ جڳ جي [illegible] روشن راهه [illegible]،
تو سڀ تنهنجي راهه نهاريندا،
ماڻهو تو ڏي ڊوڙي ايندا،
سڀ پولڻا تنهنجا ٿيندا، ساٿي! تو ڇو دلڙي لاتي؟

"نياز" همايوني

ٻيج ٻني ات ٻني، تون نه آئين دادلا!
هيج تني آس رني، تون نه آئين دادلا!

تو ٻنا منهنجا ٻرين، هو منهنجي ڪاڻ هڪيءَ،
هيڪلائيءَ هانءَ ڪاڻو، مُيج وڃاهر ساهه،
ڪهات وڏر ڪهاءِ، سونجهه مانارا ڪسا:
سيج سجي، نند ونني، تون نه آئين دادلا!

سانگ ساني ڪين ٿين، وندر لئي والي رهين،
ڪود ۽ ڪوندر نهانئي، تانگهه ۽ اهلي رهين،
دانهن سان دهلي رهين، آهه آڪيرا ڪيا:
ماڪ آئي مس سلي، تون نه آئين دادلا!

ساهه سيبانا الا، جو نه آئين جا ٿئي؟
[illegible]
ٻاڻ جو سوتڪان ٻلني، وسر واهيرا ڪيا:
ڙوڪ ڪيا، مرڪ رني، تون نه آئين دادلا!

هيج تني آس رني، تون نه آئين دادلا!
ٻيج ٻني وات ٻني، تون نه آئين دادلا!

"[illegible]" عباسي

صبح نه آهي دور، ساقي!
صبح نه آهي دور.
[illegible] رات [illegible] [illegible]، [illegible] اڪ [illegible]،
آس نه لاهي، جي تو ساقي!
اونده [illegible] [illegible] ٿيندو، [illegible] ايڪ نه ڪيندو،
جو تو وجين وهلور، ساقي!
صبح نه آهي دور.

رات ٿي منهنجو در ۾ وسائي، [illegible]
ڪارڻ ڀرڻ مان ڀري، [illegible]

[illegible]

ڏس ته شمع مان صبح سياڪو، [illegible] ڪر موڙي آ تند مان جاڳيو،
صبح جو ٻهرون، ٻهرون ڪرنو،
[illegible]
چانڊ وسي تو نور، ماڻي!
صبح نه آهي دور،

[illegible] صبح مان ڪڏهن [illegible]
منهنجا سنگتي، منهنجا ساٿي!
[illegible] اڄ نه ڪريون [illegible]
ٿيندا هي دک دور، ساٿي!
صبح نه آهي دور،

"شبنم" سور ٻاڻي

نيڻ نيرَ وهايو تو ٻن، نيڻ نيرَ وهايو،
تنهنجي ياد ستايو هردم، تنهنجي ياد ستايو!
دل ۾ تنهنجو رنگ روپ ۽ صورت آهي سمائي،
تنهنجو لالو آهي زبان تي، ٿامي ٻي ڪا واڻي،
اهڙيون آليون ٿي ويئون، جو ڏيان آ تنهنجو آيو:
نيڻ نيرَ وهايو تو ٻن، نيڻ نيرَ وهايو،
تنهنجي ياد ستايو هردم، تنهنجي ياد ستايو!

ڏينهن ڏينهن جو ڪنجي ٿي، مون ڪان منهنجي سرها:
رات رات جو ارتو اولسان، اکين الا سدائي،
ڏنگ هڻي ٿي روح ٿي منهنجي، تنهنجي هيءَ جدائي،
تنهنجي پريت منهان اي سڄڻ، مون عمر آهي پرايو:
نيڻ نيرَ وهايو تو ٻن، نيڻ نيرَ وهايو،
تنهنجي ياد ستايو هردم، تنهنجي ياد ستايو!

ڪوئاڙو گيت

سڀني ڪڙي ٻڌي ٿي ٻڌي، ٻل ٻل ڪريان پڪار،
ڪٿي بڙي تو طرف منهان ٿي، من کو ٻهڃي يار،
...

رونبا نڪا، اوپر نڪتا، نڪتو ٻني جي ساھ،
ٻڙن سان پيلا ٿيا تپلا، لاب ٿيا، ٿيو ڳاھ،
ڏھن بہ تون آئين نہ مسافر، ڪھڙي ڏيانءِ ميار؟
سڀني ڪڙي ... .

٣- وتر ۾ ڇج ويھ ويھ پورا، جن تي هڪ مان ڏوکيو،
پارو پورهيو بار لکيو ٿي، تو ري ھڏ ھڏ ڏوکيو،
تن ميرو ٿيو ڏوڙ وساڻي، ڇيڙھ وڄائيم وار،
سڀني ڪڙي .. ..

٤- ڏيرا ميرا لڳن، مسافرا تو نہ ڪيو جي ڏيرو،
وڃائي ۾ اوندھ پانيان، پيو نہ جي تنهنجو پيرو،
من منهنجي ڪي ڪين وڻن ٿا تو ريءَ آن انبار،
... .

آ ئريءَ ۾ منهن پاني وٺي، مهري ٿي ڪوڪايان،
امت پاني، ڦرڪ پيري، اب ور ور در ۾ پايان،
مايوسيءَ تان ان ڪان ٿي ڏيان ٿي ڪيڏي مار،
سڀني ڪڙي

٦- آس وڃائي واري ناهيان، ڇو نہ ڳهلي آهيان،
ڏھن نہ دم دم دکي واماڻي ٿي دل پرپايان،
نيڪ نہ هڪ ڏينهن ايندين "دکابل"، پاڙيندين اقرار،
سڀني ڪڙي ٻڌي تان ٻڌي ٻا، ٻل ڪريان پڪار.

سربچند چاوڙ يا "راهي"

جيون راڳ

ڇيڙ مڌر ڪو راڳ، سکي ري! ڇيڙ مڌر ڪو راڳ.
چاني ڦولي ڪين سمائي، جذبن ڌوم مچائي،
باغن ۾ سرهاڻ ڪشي، آ هوا ٻڪموڙ آئي،
تن من ۾ جهنڪار لڳي آ، جاڳي ڀاڳ سهاڳ،
سکي ري! ڇيڙ مڌر ڪو راڳ.

ٿون مان مشڪون، جڳ ۾ مشڪي، مشڪي دني ساري،
آشا مشڪي، جيون مشڪي، مشڪي من ڦلواڙي،
ڀلجون ساري جڳ جي چنتا، ڀلجون منزل ماڳ،
سکي ري! ڇيڙ مڌر ڪو راڳ.

اجهو هاڻ جي ويل به آئي، مکڙي ٻڻ مرجهائي،
اجهو وڃي ٿو ڪال نغارو، جيون ۾ سيج چانئي،
ٽوڙي ٿو اڄ ڪيتن لهه ٿي، من جو سمنڊ اجهاڳ،
سکي ري! ڇيڙ مڌر ڪو راڳ.

ڪير ڇوي هن ويلا ڪان ٻي، چاهي آخر ليٽو،
ٻرائن تي آ ڪين ٻروسو، ڪنهن ڪي جڻئو مرلو
گيتن جي سٽ سٽ ۾ "راهي"، ٻر جيون جو راڳ،
سکي ري! ڇيڙ مڌر ڪو راڳ.
("سنتا" تان شڪريي سان)

نظم

نوازعلي جعفري "نياز"

گلاب جي گل کي خطاب

اي سدا سهڻا، گلستان جي گلن جا تاجدار،
آهه توتي هر چمن جي، حسن جو دارو مدار،
سال سارو، باغبان، تنهنجو ڪري ٿو انتظار،
جا ڇوان تولئي فقط بلبل نه آهي بي قرار،
تنهنجي لئي هر تار سنبل جي پريشان ٿي رهي،
چشم نرگس جي ڏسي توکي ته حيران ٿي رهي.

ساک پڻ ساڻي اچي ٿي، تنهنجي سڀاءَ ڏسي،
تو پڻ ڪان ٿي اڳي ٿي، سڀ کو مستانو ڏسي،
ڪير آهي سي هوش جو، هرڪو ديوانو ڏسي،
تو لئي گلشن ۾ سڀ دانا به ديوانو ڏسي،
عطر بيزي وٺي صبا، جا آئي تنهنجي روبرو،
حور کي بيتي تنهن کي ٿي، تنهنجي ڏسڻ جي آرزو.

نرگسي ۽ پنهنجي خوش رنگيءَ تي توکي ناز آهه،
ناز ۾ ويتر غرور ۽ حسن جو انداز آهه،
سچ ته چڙهي ناز يا انداز يا اعجاز آهه،
سربسر جنهن ۾ سڄو قدرت جو مخفي راز آهه،
حسن سيني کان نرالو تون وٺي پيدا ٿئين،
تنهنجا سڀ شيدا مگر ڪنهن جو نه تون شيدا ٿئين.

ڏي ٿي توکي ڏسي هيءَ دل حسي لعل باغ باغ،
تنهنجي خوشبو سان معطر ٿو ٿئي سڀ جو دماغ،

ناهي لالي تنهنجو همسر، اُن جي آهي دل ۾ داغ،
توکي تا هر باغ ۽ بستان سڀ چون چشم ۽ چراغ،
ٿي ٿيو تو سان ٿي هر بزم ۾ هر انجمن،
ڪئن نه هوءِ هر هر ڪندين تون ناز اي نازڪ بدن!

جنهن کي هٿ قدرت جو ناهي، جو نه سڀ ڪان سر اٿي،
ماڪ جي سو ڪئن نه سوتين سان زيباور ٿئي،
پرتوي خورشيد جي سان، جو نه ساري زر ٿئي،
ڪئن نه سو خورسند ۽ خندان خورم ۽ خوشتر ٿئي،
سو حسن جي تخت تي هوءِ ڪئن نه ٿئي جلوه فگن،
ڪئن نه سڏجي گل اهو پهڪي نه ان سان ڪئن چمن!

سنبل تو ڙي هجي سوسن، صنوبر، ياسمن،
آهين تون سڀني چمن جي لولهالن کان حسين،
پر لطافت تنهنجي ۾ ڪجهه ونه آهين نازنين،
هي عجب ناهي جو آهين خار جو تون همنشين،
دور ڪر من خار کي، رک پڻ ڪن پلڪن پري،
ڏس نه ڪئن سحوس دامن تنهنجي پرزا ٿو ڪري!

تنهنجي ڏس چاڪ ٿئي، بلبل جي دل ٿئي چُور چُور،
خار لاءِ سي ۾ ڪري، هر ڪي چوين "ٿي دور دور"،
ڪن چوي بلبل ته هي، سڀني ۾ آهي سخت سور،
جي گلين ڪهڙ سان نه تو، مرڪس نه تو ڪهڙ سان ضرور،
جي اٿين موت سان به مرڪين، سو دفعا صدقي وڃان،
عمر ساري ڪٿ به ڪاڻ مهربانيون ڪڇي مهان!

روز شب هر وقت ٿو، تون ڪڏ گذارين خار سان،
باغبان، صياد، گلچين سان، هلين ٿو پيار سان،
ٿي مري بلبل، جا تنهنجي درد ۾ آزار سان،
جو نه الفت ٿو رکين، ان سره جي بيمار سان،
توکي بلبل جي سفارش ٿي ڪري ڪيڏي صبا،
جو تو سر ڏوني ڪرين، انڪار تون اي بيوفا!

ڪنهن جي هيءَ ڪاوڙ ڪِلن ۾ ڏسُ تہ سرخي آهہ جا،
يا هئان ڪنهن حسن واري جي لڳي تو تي حنا،
خير جي ڪلن ۾ ٿئي تو هاڻ آئي ڪيو سرخرو،
ڪر مونکي ۾ خوش ٻڌائي تنهنجي رنگين گفتگو.

آهين بيشڪ دل ڏٺارڻ لاءِ ٻي چالاڪ تون،
پر خزان جي خوف ڪان ۾ تو رهين ٻي باڪ تون،
پر ٻڌائيندين تہ آهين ڪنهن جي لئي غمناڪ تون،
[illegible]
تو هنجون ۾ ماڪ جي صورت ۾ هارين چو ٻلا،
آهہ تو کي ٻي محبت جي مرض ڪيو مبتلا!

تنهن جي دل ۾ شوخي ۽ نرمي برابر تو ڏسان،
ڪو نياز ۽ ناز ۾ تنهنجو نہ همسر تو ڏسان،
ڪهوٽ جي مهرن ۾ تو تي سراسر تو ڏسان،
لاش ئي ٻي ڦر تي ٻي تو تي اڪثر تو ڏسان،
موت ۽ شادي ۾ آهين تون شريڪ اي مهربان،
ڪٿي نہ تو تي، آفرين، صد آفرين، هر هر جوان!

سڀ مجين دنيا جا تنهنجي ٿي رتن آيا آرزو،
تا رتن تو تي اٿين تي، مجين ۽ ساهرو،
ڪوبہ نازڪ، نامہ نازڪ، تنهنجي نازڪ روبرو،

سان اچا تعريف كيان، [illegible]

پر اُني تو خوف هي سمجهي [illegible] پنهجو رقيب،
ڪا ڪري ڪين سان شڪايت منهنجي بلبل بدنصيب!

تون جنهن جڳ جي چڱائيءَ لئي تو ٿئل هر دم [illegible]
مهربان هڪ جهڙو دشمن ۽ سڄڻ تي تو ٿئين،
منهن ڏسڻ پنهنجو سدا جي باغبان ڪي [illegible]
ڪين [illegible]

توڪان هڪ جهڙي تا هو خوشبو ۽ حاصل ڪن پئي،
هُن ڪندي احسان پڻ تي عمر سڀ تنهنجي وئي.

هي [illegible]

"هر حسين جو حسن ڪر آيدو وڃي هر سال پر،
"پائنداري ناهه ڪنهن جي خط و خال پر،
"جو ٿئي [illegible]
"جي خزان آئي تہ سان لحظي ۾ ٿي ويندس فنا!
"چا انهيءَ سان لائجي دل حسن جنهن جو ئي بقا!!

"دل [illegible] لاروال!
"ذات [illegible]
"ڪر [illegible]
"چا نہ آهي پارسيءَ واري جو هي سهڻو مثال-
'هر ڪجا نقش نکويني بر او مائل مباش
نقش را از دل رها ڪن عاشق نقاش باش'"

اي "[illegible]" اڄ ڪر دعا [illegible]
[illegible]
ناز بلبل، گل ٿئي ۽ گل پڻ ڪري بلبل تي ناز،
تن جي صدقي پيار تو سان پڻ سلامتي ڪارساز،
ڏس تہ ڪئن تنهنجي دعا جلدي ٿئي ٿي مستجاب،
جو لسانجي رب جي رحمت پڻ آهي بي حساب!

ڊاڪٽر شيخ محمد ابراهيم "خليل"

ڪعبهء دل

ڪناري آب دريا جي، ٻڌو هڪ هو گلستان ۾،
وڏا ٻين ٿي نظر عبرت جي هو موڪن ۽ رڻ ۾
عجب راحت ڏياريندڙ، هو منظر ڪوهسارن جو،
سرود آميز ٿي آواز آيو آبشارن جو،
بجي ماهِ تابان ۾ ٿي شوخي موج دريا جي،
هئي وڻ گلشن آرائي، نسيمِ ڪيف افزا جي،
گلن جي ٿي نظر آئي بهاري سبزه زارن ۾،
لڪل ٻن مرڪ بجليءَ جي نظر آئي ٿي تارن ۾،
ڏسي هو اهڙي منظر کي، نظر مغمور آيو ٿي،
جنهن ۾ تنهنجي آهستي، جني حسن هي پڌايو ٿي،
اجي ٿي صاف، دريا! تنهنجي موجن جي روانيءَ ۾،
نظر شورش اها جا ڪُل، هئي مون سان جوانيءَ ۾،
دلِ رعنا تون سهڻيءَ شڪل سان بيشڪ درخشان ٿئين،
مگر منهنجي جوانيءَ مثل تون ڪٿ حشر ساماڻ ٿئين.
ڪڏهن نيرنگ عالم هاءِ هيءَ ساعت به آڻيندو،
ڪري مون جهڙو توکي نيٺ پژمرده بڻائيندو.
ڏسي منظر ته ياد آيو الم دل جو سهانو،
ڪٿي هو حسن جي دنيا، ڪٿي هي تنگ ويرانو،
مگر هن دل شڪسته کي صدا هيءَ غيب مان آئي،
اها تو ڪنهن، آهي ڪعبهء ڏي هن دل جي گهرائي.
دلِ مغموم کي سمجهيو تو آهي هڪ سيه خانو،
غضب آهي اها اهين حيرت کان تون بيگانو.
سراسر نور تو هست "ڪعبهء دل" ۾ رهي سارو،
تجليءَ جو انهي مرڪز جو سمجهين تو بون کهر ڪارو،
ڪٿي سو مهر ۾ جلوو، ڪٿي سو ماهِ ڪامل ۾،
"خليل" آهي ٿيو پنهان جو تنهنجي غمزده دل ۾.

همايون بيگ مرزا "فائق"

درد دل

نعمتِ دل آهي ٿي هرڪنهن انسان کي عطا،
بحر هستيءَ ۾ صرف جسم ۽ دل ڏُرِ ملا،
نورِ عرفانَ جو انهيءَ دل ۾ رهي ٿو ته ضيا،
تا ٿين ان جي ڪري نيڪ عمل تو ٿي برا،

دل ۾ احساس جي قوت جو اثر به ٿي آهي،
ڪي چون ٿا ته هي "الله جو گهر" به ٿي آهي.

دل گناهن کان ٿيرا جا صفا ٿيندي آه،
سا ٻئون ٿا ته گذرگاهه خدا ٿيندي آه،
درد کان خالي ڪڏهن دل به ڀلا ٿيندي آه؟
دل نه چئو تنهن کي، اها بي ڪا بلا ٿيندي آه!

دل کي بيدرد جي به ڏرد ٻڌائي رکيو،
گوشت جي ٽڪري کي سيني ۾ لڪائي رکيو.

ڪو برهمڻ هجي، يا شيخ هجي، شب بيدار،
روز شب سجدي ۾ سَر پنهنجو نمائي سؤ بار،
ڏرد جي دل ۾ نه آهي، ته عبادت دشوار،
درد جي دل ۾ نه آهي، ته رياضت بيڪار،

ته ڪڏهن رحمت باري کان جزا پائيندو،
دل ڪنهن جي جي ڏکائيندو، سزا پائيندو،

آهه جو تير ٿئي ڪڏهن خطا، نا ممڪن،
ڪو ٿئي تنهنجي نشاني کان رها، ناممڪن!

ڪوئي ظالم نہ ڪري مڪر و دغا، نا ممڪن!
راضي تنهن شخص مٿي هجي خدا، نا ممڪن!
ظالم جي خو نہ ڪا ڪاري اهو خدا ئي ڄاڻي،
"ظلم ناتم آهي، ظالم نہ ڪڏهن ٿي

ڪن جي دل سيني ۾، شيشي جي برابر آهي،
ڪهڙن سيني ۾، تہ پٿر ڪان بہ ابتر آهي،
درد جنهن دل ۾ سمايل، اها بهتر آهي،
سوز نرهاد سان ٿي ڪين، سا پٿر آهي،
رحم جنهن دل ۾ نہ آهي، نہ تنهن ۾ ايمان،
آهي حيوان کان بدتر، نہ آهي سو انسان.

دل بيدرد ولي ڪونہ بشر پيدا ٿي،
اهڙوي انسان کان بهتر تہ حجر پيدا ٿي،
ڪوئي بيمار جي ڪُڪي تہ اثر پيدا ٿي،
ڪوئي لڪي جي ڪڏهن، درد جگر پيدا ٿي،
ڪوئي بيڪس جي هجي، سڌ سير ٿي تنهجي،
جي ڏکيو ڪوئي ڏسي، چشم بہ تر ٿي تنهجي،

مقابل ۾ اجي شينهن، نہ سا ڪهڙائي،
[illegible] تہ سب هجي ويندي، نہ اها نرواني،
سا [illegible] ۾ حيوان ٿي [illegible]،
رحم جي [illegible]

داهون ڏي دارن پلال [illegible] سهي [illegible] هجي،
[illegible] جهرن [illegible] [illegible] هجي،

نه ڪڏهن تنهنکي خيال خورش ۽ خواب هجي،
چين جنهن لحظو نه تنهن، صورت سيماب هجي،

پيش مشڪل جي هجي ڪنهن کي، ڪري سا آسان
طالب سر جي اچي ڪوئي، ڪري سر قربان

بحر غم ۾ جي ٻڏي ڪوئي، بچائي تنهن کي،
زندگيءَ ڪان جي رسي ڪوئي، منائي تنهن کي،
ڪار بگڙي جي ڪنهن جي ته، بنائي تنهن کي،
۽ شرافت ڪري، احسان نه جتائي تنهن کي،

تو حمايت ڪري مظلوم جي، ظالم سان لڙي،
۽ غم غير جي لئه جان ڪري پنهنجي ڪڙي،

جي نڪو ڪوئي سڄڻ، تنهن ٿي وڃي ڪارڻي،
ڪو اڪيلو جي هجي، تنهن کي وڃي ٻارڻي،
جي ڪٿ ڪوئي نه جاندار ڪڏهن سڌڻي،
رحمتون اهڙو جوانمرد خدا کان پائي،
گلشن دهر ۾ سو شال سدوي، شاد رهي!
آهي "فائق" جي دعا هيءَ ته سو آباد رهي!

محمد خان "غني"

"يارن جو هيڙو حال آهه"

سڀ سڄڻ، پنهنجي وطن وارن جو هيڙو حال آهه،
عاشق ۽ معشوق، سڀ پيارن جو هيڙو حال آهه،
زندگي آهي، مگر زنده دلي ٿي ڪانه آهه،
يعني ٿيو تنهنجي طلب گارن جو هيڙو حال آهه،
هو ڪنهن معشوق وانگر، اڪلٽوئي ڪن پيا،
آسمان ۾، چنڊ ۽ تارن جو هيڙو حال آهه،

تا ٻين ۾ ڪوبه ماڻي ڪونه آ، ڪيف و سرور،
ٻنهجي ميخاني ۾، ميخوارن جو هيڙو حال آه.

هن خزان جي دور ڪيو، تاراج آهي باغ ٿي،
گل به ڪومايل، ۽ گلزارن جو هيڙو حال

نه وهن واهڙ، اڪوٺا، ٻر آسنگ ٿي ڪانه آه،
تا رهن مايوس، ٿيو ٻهارن جو هيڙو حال آه.

سوچي دل جي بحر غم جيئن، موجزن "مهراڻ" آه،
اڄ به آن جي آر، اوپارن جو هيڙو حال آه.

سنوڻيءَ جي ٻار، ڪنهن کي سار هرگز ڪانه آه،
درد دل ڪان، چشم جي لارن جو هيڙو حال آه.

سي رهن تا دور ڏيرا جن جا دلين ۾ ٿيا،
هاءِ! صد افسوس! دلدارن جو هيڙو حال آه.

ڄ به ڳائين ٿا، اڪوٺي ساز ٿي، وڏ سوز سان،
جهنگ ۾ ٿيو، ٻنهجي ڀڪارن جو هيڙو حال آه.

سڳ سونهري ڀڪو، ڳاهيو، ڪٿا ونوي ويا!
ٻنهجي کيتن جي، ۽ لابارن جو هيڙو حال آه.

ڄ به چارا ٿيا آهي، ٻر ٻند ٻيا چارا ٿيا،
چا چوان اي يار! ٻيچارن جو هيڙو حال آه.

سنڌ جي صوفين جي سينن ۾، ڪدورت ڪانه آه،
نيڪ مردن، ۽ شيادارن جو هيڙو حال آه.

هو نئن دائي خوشيءَ جو دور، سو ويندو رهيو،
ملڪ جي مفلوڪ، ناداران جو هيڙو حال آه.

هي پيامن ٻچائي تسان ڏنو قاصد جواب،
هاءِ هي سهجي ڪهڻ ڪارن، جو هيڙو حال آه.

گنج گوهر علم جو، اڄ قدردان ڪو ڪو رهيو،
ٻنهجي دل جي ٻار شهر يارن جو هيڙو حال آه.

سنڌ جو هر آدمي، ٻنهجي سلامن ني رلو،
... من يارن، ۽ دلدارن جو هيڙو حال آه.

غمزدن جو ڪوبه ٿيو، غمخوار ناهي اي "عبي"،
هاءِ! صد افسوس! غمخوارن جو هيڙو حال آه.

"اياز" گڏوي

هلي آ مون ڏي دلربا

هو ياد ڪر ڪي راتيون، هو ملڻيون مٺڙيون ڳالهيون،
[illegible]
[illegible]
هو تنهنجو مون تي پروسو، هو منهنجو توتي آسرو،
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

سدا رهي ٿي جستجو، رلان ٿو تو لئي ڪوبڪو،
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
هلي آ مون ڏي دلربا!

جنتي ڪئي بهار آ، بلبل ۽ سڀ جي يار آ،

[illegible]

[illegible]

چمن ڏي ڪر ذرا نظر، جمي وڻو رنگ آ دگر،

[illegible]

زمين بہ سبز پوش ڏس، پرو جوان ۽ جوش ڏس —

[illegible] سنڌيون لوليون، گلن جون ڏس هي هوليون،

[illegible]

[illegible]

بغير [illegible] اي سهڻا:

هلي آ مون ڏي دلربا!

اي سهڻا، اي دلبرا، ملي ٿو توکي [illegible]،

[illegible] جدا، [illegible] توکي [illegible] —

[illegible] عطا [illegible] چڙ،

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] تون [illegible] آ [illegible] سنڌي [illegible]،

تون جان هو سنڌي [illegible]،

[illegible]

هلي آ مون ڏي دلربا!

اياز قادري

"شاعر"

اي خداي عشق، اي پروردگار رنگ و بو،
تون زمين تي ٿو ڪرين ڪون و مڪان جي گفتگو،
تنهن جو مرغ فڪر اڏري ٿو جهان ۾ چار سو،
تنهن جي لفظن ۾ سمايل آهي دل جي آرزو،
تون ئي ڇيڙين ٿو سدائين پيار الفت جو رباب،
پنهنجي نغمن سان زماني ۾ ٿو آڻين انقلاب.

آسمان کان دور پهچي ٿي وڃي تنهن جي نظر،
جت ملائڪ ٻي هلائي ٿو سگهي پنهن جو نه پر،
تنهنجي اکين جي اڳيان سارو ڦري ٿو بحر و بر،
تون زمين و آسمان جي ٿو ڏئين ساري خبر،
هرد و عالم کي جو جڪڙي، آهين سو زنجير تون،
انقلاب و عشق جي خوابن جو آن تعبير تون.

تنهنجي نظرن جي اڳيان آ جلوهء لوح و قلم،
تنهنجي اڳ هردو عالم جي سدا گردن آ خم،
تون ڏسين ٿو آهه ڪٿ تخت سليمان، جام جم
جذبهء انسان کي ڪاغذ تي ڪرين ٿو تون رقم،
[illegible] گلشن جو [illegible] تون [illegible]،
عرش جون مهرون هڻين ٿو تون جبين خاڪ تي.

تنهنجي لفظن ۾ سمايل، آ تخيل جو [illegible]
تنهنجي معنيٰ ۾ سمايل، آه بيحد آب و [illegible]،
[illegible]
[illegible] ناهي ڪو جواب،
تنهنجي شعرن کان ٿو چڙهي طاري ٿي جادوءَ جو اثر،
پنهنجي نغمن سان ڪرين بيهوش کي ٿو هوش ور.

[illegible] جي غرور [illegible] تي جهڪو [illegible]،

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] آءُ ڪيئن [illegible]

تنهنجي آهن ڪئي [illegible] تو [illegible]،
تنهنجي لفظن تي [illegible]
تو عمل جي راه تي [illegible] شعار،
[illegible] تي [illegible] شهريار،

[illegible] تنهنجي [illegible]
[illegible] آهي،

تنهنجي [illegible] اسان [illegible]،
تنهنجي [illegible] تنهنجي نقاب،
تنهنجي اڳ ۾ ٿا ٿون بلبل جي دل، رنگين گلاب،
تنهنجي اڳ ۾ [illegible] باد صبا، با صد حجاب،

[illegible] جي [illegible] آهين نغمه نواز،
[illegible] ڪئي [illegible]،

[illegible]
[illegible]
گل [illegible]
[illegible]

تنهنجي دل [illegible] جوش ۾،
حسن تارن [illegible] آغوش ۾.

غزل

"خواب" حيدرآبادي

ٿيو وقت نمودار اچي رنج و محن جو،
قسمت جو نڪو ڏوهه نڪو چرخِ ڪهن جو.

ٿيو فتنه فسادن ڏي جڏهن قوم جو لاڙو،
ٿيو عضوو جدا عضوي کان قومن جي بدن جو.

ٽيا ڏار جدا، وڻ کان ڪريا، پٽ تي اچي پنَ،
برباد ٿيو باغ سڄو قومي ڪمن جو.

دريا جي اٿل ٻوڙ سڄي ملڪ کي ٻوڙي،
ٻوڙن نه ٻڏو مور مگر ڪوڪر ڪَٽن جو.

اڄ قلب و نظر ۾ نه رهي آهه بصيرت،
ڇو فيض ڪٿان پهچي مگر شيخ قرن جو.

مسجد جي جڳهه تي ته خرابات ٿي ڏسجي،
نيرنگ تون ڏسندين ڇا، اڃا چرخِ ڪهن جو.

ناموس ۽ ننگ دين جو، دنيا کان رهيو دور،
نائب نه رهيو، دين يا دنيا جي، ڪمن جو.

هر شاخ شجر، گل ۽ ثمر، تازا ۽ شيرين،
شاداب رهي شال، هي گلزار وطن جو.

ڏني تهڪ لنوڻ ٿي، ۽ ڪڪر ڪن ٿا دعائون،
رحمت سان، ڪڪن کي ٿا ڇنائين لڪن جو.

ڪر ڪين ڪڏهن "خواب" جي دنيا تي خوشي تون،
ڪهڙ آهه مسافر، هي سدا رنج و محن جو.

همايون بيگ "فائق"

[illegible]

[illegible]

سو علم ۽ ادب هوندي آهي ابلو،
محبّت آهي مال، دولت ۽ نالو،

[illegible]

"اختر" رضوي

سڌي زمانو لڳو، رهي وقف انتظار اسان،

[illegible]

وڌي رهيو آ نشانن ۾ انتشار اسان،

زمانی ساز کان دنیا ٿري وني، ليکن،
حوي ٿو پاڻ کی دنيا جو رازدار اچان.

رڳو جلوس ڏسي کين کي تون ٿي حيران،
ڪهڪشاني قافلا هوندا ٻس غبار اچان.

مزو خراب ڪيو فکر روز و شب "اختر"،
مليو حبيب مگر دل آ بيقرار اچان.

"دريتي" شام"

باهه "مجبور جي محفل" کي لڳايون، ساٿي!
جوت جا دل جي وسائي، سا جلايون، ساٿي!

جا ٿيو ساز پنگل آهه، تون چيڙبس ڪٿي،
ڪنهن طرح، ڏيان ته محفل جو چکايون، ساٿي!

ڪيسن تون راهه جي ڪنڊن کان بچائيندين قدم،
خون سان تن کي به رنگين بڻايون، ساٿي!

داغ انسان جي سر تي آ غلاميءَ جو لڳل،
صاف سو داغ غلاميءَ جو مٽايون، ساٿي!

جنهن اڳيان چنڊ ۽ سورج به لڳن "شيام" ڏڪا،
جوت سنسار ۾ اهڙي ڪا جڳايون، ساٿي!

محمد علي "جوهر"

فريب جلوه رنگين ۾ مبتلا آهيان،
حدود شوق جي دنيا جي انتها آهيان.

هر رنگ [illegible] سان [illegible] اچان، [illegible]
زمانو جنهن لی ٻڌي ڪس، سا [illegible] آهيان، [illegible]
ٻڌائي [illegible] [illegible]
فريب زيست ته ڏس، اعتبار [illegible] [illegible]

توهمات جو ڪوڙو ٻيان ڪيان "جوهر"،
خدا ٿيان ها! مگر بنده خدا آهيان.

"راز" بلوائي

هڪ ڏک جو ڏڏل، مسڪين مثل، آرام ورائڻ جا جاڻي،
ڪنڊن ۾ ڪنڊارڻ وارو بلا، دامن کي بچائڻ جا جاڻي.

جو عمر سموري آهه رهيو، آغوش بحر آفت ۾،
طوفان مان ٻنهي ٻيڙيءَ کي، سو پار لڳائڻ جا جاڻي.

تقدير جو سر هڻندي، موت جي منهن ۾ وبڙ ڪر،
تدبير سان ٻنهي مشڪل کي، آسان بڻائڻ جا جاڻي.

مس هوش ڪڪرلب تي ۽ سيلاب سماءَ اکين ۾،
سرشار محبت ديوانو، احوال ٻڌائڻ جا جاڻي.

هر ڪسڪ جون ڳالهيون اي "راز" ڪو ايندو ڪهن کي نٿس،
ڪنڊڻ کي رنڊارڻ وارو بلا رنڊڻ کي ڪلائڻ جا جاڻي؟

قصيدو

مهراڻ

ساجد "سرشاري"

ٿيو واديءَ سنڌ آهي ٿي سبزه زار، مهراڻ تنهنجي دم سان،
۽ باغ علم و ادب ۾ بهـي بهار، مهراڻ تنهنجي دم سان.

اسانجي عزت، اسانجي دولت، اسانجي ناموس جو سبب تون،
جهان ۾ حاصل ٿيو آسانکي وقار، مهراڻ تنهنجي دم سان،

ٻکياڙ، نارا، ٻجاري، جمڙانيون، سيرواهه، کرڙيون، ٿٽي،
وري ٿا ڪئي واهه اهڙا ڪئي بيشمار، مهراڻ تنهنجي دم سان،

هو هڪ چوٽيون هماليءَ جون گهري رسن ٿيون جي سنڌ تائين،
سو پاڪ پاڻي، اسين ٿا پيون آبدار، مهراڻ تنهنجي دم سان،

جهان مڃي ٿو ته سنڌ آهي جهان ۾ بيشڪ سڪي ستابي،
ٿيو آب وارو وطن سندم آبدار، مهراڻ تنهنجي دم سان،

ڏسڻ جي چاهي، ڏسي وڃي ڪو، ته سنڌ جهڙاڻ جا نظارا،
هي سنڌ ۾ ٿيو بهار اندر بهار، مهراڻ تنهنجي دم سان،

قدم قدم تي هزارين ٻيلا، هزارين ٻوڪون، هزارين غنچا،
ٿيو گلشن سنڌ سارو ٿي لاله زار، مهراڻ تنهنجي دم سان،

انهيءَ چوڻ ۾ وڏائي ته ڪا ڪڍي هن ۾، "ساجد" ڪيو نه ...،
اسان جو سرسبز شاد آهي ديار، مهراڻ تنهنجي دم سان.

رباعيون

نارائڻ ”شيام“

جو امر وٽي تنهنجو، تو توکي سڀ ڪان،
ان امر سان توکي ٿي مخاطب، تو ڇوان،
رک دور بديءَ کان، ڀلي ڳهرندو سا هجان،
ڪر سائل نيڪيءَ ڏي، ڳهران يا نه ڳهران.

ٻن هن کي جهڪي، جو ڪرين هت ٿث سجدو
ڪي سمجهين ته ٿو، نيت ڪرين هي ڇا ٿو؟
آداب عزازيل کان سک سجدي جا،
هڪ جو رکو هڪ جو، ۽ نه ٻن جو، هن جو!

گل ٻن مان وجهي واجهه، پريشان ٿين ڇو؟
خورشيد سان، شبنم سان نمايان ٿين ڇو؟
ڇا لاءِ هتان هتان، لسيا پيو ڀائين؟
پنهان نه رهي سگهين، ته پنهان ٿين ڇو؟

اکڙين ۾ ڀريل لوڪ، ۽ ساحن به ڀري،
سانوڻ جو نظارو هي اثر ڇا ٿي ڪري؟
وڄ، وڄ، وڄي ٻني هنڌ ڪني وس بادل!
موتين سان ڍڪي شال، سنڌ جهول ڀري!

بلڪ به مصيبت ۾ نه فرياد ڪندس،
خودداري ڪڏهن پنهنجي نه برباد ڪندس،
جو عيش طرب ۾ نه ڪڏهن ياد ڪيم،
ڇا رنج الم ۾ سو هيئر ياد ڪندس.

مغرور ٿيس، تروڙي ڪ خودار ٿيس،
دم آءٌ خدائيءَ جو هٽي خوار ٿيس،
بس غرق ٿيس ”نيل“ ۾ ”فرعون“ ٿي،
منصور ٿي سوريءَ جو سزا وار ٿيس.

اڄ آئي محبت سندي برڪات جي رات،
برسات جي سا رات، ملاقات جي رات،
اي ڪاش، اما رات ٿئي ها ڪي وڏي،
اف اهڙي رهي رات، فقط رات جي رات.

جيڪر ٿئين دنيا هجي، خورشيد ٿئين،
هر روز نئون جلوو هجي، ديد ٿئين،
هستي ٿئي سچ پچ ته ٿئين هستيءَ جي،
هر روز نئين دل هجي، اميد ٿئين.

آزاد نظم

شمشير الحيدري

اي همسفرو

چپ چاپ هلو،
هوشيار هلو،
اي همسفرو!
ماحول ڀيانڪ ٿو ڏسجي،
ڪٿ راه جا خطرا آهن ٽي جاڳي نه پون:
اي همسفرو! چپ چاپ هلو.

خاموش!
ذرا هوشياريءَ سان......
اڄ رات ڪٺن آئي آهي،
— هيءَ راهِ گذر،
منزل جي سفر ۾ سڀني کان دشوار گذر آئي آهي:
اي همسفرو، هندا ته هلو!

اڄ رات اچانڪ پنجي وئي
ن دشت مصائب ۾ پهچي،
هو دشت مصائب
ڀڄي ٿو —— بي رحم درندن جو مسڪن!
جنهن جهنگل ۾،
هن ڪن اڳ ۾،
ڪئي قافلا ڦرجي لٽجي ويا......
۽ ڪيئي مسافر —— پنهنجو متاع ۽ مال لٽيرن
کي بخشي،

هن جهنگل جي
خنزيرن جي خوراڪ بڻيا!

اي همسفرو!
هڪ ٻئي کي سنڀاليندي گذرو!
رستي جي ڪنارن ۾ ٿي هتي
اونداهي، گهري غارن ۾......
— ڪيئي لنڊيون، ڏکلا گوراهون،
مڻ ڪڻ ۽ هزارين ازدهائون،
— ڪيئي ڪوراڙ ٻلائون،
خوراڪ جي لئي
چالاڪ ٿيون
ڦڻ ڦهلائي —— گهمنديون هرنديون!

چپ چاپ هلو......
— هن جهنگل جي
پرهول وڻن جي ٻاچولن ۾ "ڀوت" آهن!
خاموش! هوا کي ڪن آهن!
جاڳي نه پون.
ٻاچولن جا خونخوار ٻگهڙ!
— ڀڙڪي ... ن،
تاريڪ فضائن جي گهرن غارن ۾ لڪل
ٻگهڙن جي نڪامن جا شملا!

هوشياري سان......
اي هم سفرو!
هن جهنگل ۾،
– چيتا ۽ بگهڙ ۽ گوريلا،
۽ گهر رهڻ جا ڪئين اولا،
۽ انگ ٽيڙا ٽولن جا ٽولا،
هر وقت شڪارن جي ڳولا
ڦرڻ ۾ وس نٿا ڇڪرائين!

[illegible]

ڪجهه سه جي تيزيءَ جا هلڪا آواز ڪن ڪان
ڪڍرن ٿا!
۽ قدمن جي آهٽ ۽ قريب ٿي پڌجي ٿي!
شايد ڪي رهزن
موسي جي گولا ۽ ڊوڙون پائن ٿا......
– هيءَ راهزنن، ناسڪن ۽ سرن، ۽ خوف انڌيرن

[illegible]

پهچڻ تہ ٿو —— اي هم سفرو؟

[illegible]

ها هو —— هي آهوني واڻ آهي......
خوش ٿيو ۽ عيد ملهايو!
ٿ دشت محبت ماڻي هينئر گذرون ٿا اسين،
جنهن جي پرهان
– نوراني قدم –
منزل جي حسين ديويءَ جو
آهو استان آهي،

حسد شوخ حسن، شعاف بدن
گوارون، ۽ نازڪ ڪانون
سفيد ۽ صاف لباس ۾ هر دم
– مصروف تبسم ۽ رقصان
شيدائي ٿيون
منزل جي ويرن ڪي ٿيون سڏن!

ڪجهه پڌجي ٿو!
اي همراهو، ڪن لائي پڌو......
منزل جي مندر جي گهنڊ جو آواز،
پڌو ٿا —— اي ساٿيو؟
بس چند قدم منزل آهي،
اڳي ٿي هلي منزل ٿيندي

هلندائي هلو!
وڌندائي هلو!
تاريڪ فضائن جا سينا، همت جي چراغن سان
چيري،
وڌندائي هلو:
ڪجهه عزم سفر کي تيز ڪريو!
هيءَ رات اجها گذري ويندي،
۽ صبح جي ظاهر ٿيندي ئي، سور ٿي پوندي [illegible]

[illegible]

اي هم سفرو!
– بس هاڻ [illegible]،
– هن [illegible] —— [illegible] خوف و خطر،
هوشياريءَ سان،
هلندائي هلو،
بس چند قدم
هلندائي هلو — هلندائي هلو — اي هم سفرو!!

ادب لطيف

جوانمداس پاڻيا

(١)

[illegible] لاءِ، هو [illegible] رهندا [illegible]

[illegible] هو، جو [illegible] واسطي [illegible]

[illegible] ڪجهه رهيا [illegible]

[illegible] صورت هو [illegible]

[illegible] اچان اڳي [illegible]

[illegible] عورتن جون [illegible] سمايون [illegible]

اهڙن ۾ نصيب ڪين ٿي ٿيو.

[illegible] آزاديءَ [illegible]

نبي [illegible] ۽ [illegible] پاتوا

[illegible] حال جي باري لڳائي، آزاديءَ جي [illegible]

[illegible] اٿي. [illegible] جهنڊو جهولڻ [illegible]

[illegible] لکيو: ”اچا [illegible] ڪان هن [illegible] سگهي رهيا [illegible]

[illegible]

عمارت اڏي جهونيءَ جي جنازي تي“.

[illegible]

آهي، ڪي آزادي ڏياريءَ جو؟“

[illegible]

[illegible]

تو رهي انهنجي ڪلا مان.

(٢)

[illegible]

سوالن لاءِ ڪوشش [illegible]

لڪين پڙهي [illegible]

[illegible]
ڪوليو آئي، جو هرڪو ڳهه پنهنجيءَ ويندو ٿو رهي.
[illegible] ڏسندو ٿو وڃي.

منهنجي آئي، واڻي هرڪنهن جي وات ايهائي "آزادي آهي آئي" ۽ هرڪو ڳهه ڪري، هٿ هڻ ۽ هوشيار ٿيڻ لڳو.

[illegible]

[illegible] ديوانو ڪري، سڪ مان ڪرچ ڪري وٺي هلي.

[illegible]

(٣)

[illegible] ٿو "رازو".

[illegible] ڳهائي ٿي سچي!

[illegible] ۽ انسان پيهو وڃي!

سنڌس ماڻهو ڪيئن ڪري ڪيئن ڪريان؟

محبت جو طوفان ۽ طوفان آهي؛ مگر ان جو اندازو بي اندار آهي- اهو ئي آهي راز ۽ ساز طوفان جي توانائيءَ جو!

ڪن [illegible] ٽي ڪو پڌي، اڪ ڪولي ڪو ڏسي، تہ حسن حسرت سنڌو آهي عجيب جي آواز ۾!

[illegible]

"منهنجو متاع حيات"

[illegible]

ٻڌبو ويو هو، جنهن ۾ مرد خلاف عورت جي شڪايت بيان ڪئي

[illegible]

[illegible] مون توکان پڪ ڇني [illegible]

[illegible] دل، دماغ، [illegible]

[illegible]

[illegible]

غريب، تو متاع حيات ڏنو.

[illegible] آهي، [illegible]

[illegible] آهي، [illegible]

[illegible] آهي [illegible]

[illegible]

[illegible]

مون نياز ۾ نرتا جو جار وڇايو، تو لاڙو ڪاڙو......

مون صدا ورجائي، تو ڪي جهڪنو پيو......

مون ڪشتو وڌايو، تنهنجو متاع حيات اچي منجهه پيو......

مون ڪوڙين خوشين جا خزانا لٽايا، تنهنجي [illegible]

مون توکي پنهنجي زندگيءَ جو ساٿي [illegible]

مون خدا ۽ مذهب جو ذڪر ڪيو، [illegible]

پڪي پيري ۾ قيد آيو چنتو هو...... [illegible]

[illegible] ۽ چوسيل هڏيون [illegible]

[illegible]

[illegible]

صلاح ۽ تہ مون ڪنهن کي ڏني هئي!......

خدا ۽ مذهب جون مرلڻون مون وڃايون ... [illegible] جاڻي ٻڌيون [illegible]
مون پنهنجو برکيو [illegible] ... منهنجي محبت [illegible] ... [illegible]
بول ... ۽ موجهڙ تي ايا پکي ... منهنجو "متاع حيات" ... [illegible]
منهنجي عمر ... منهنجي طلسم جو حاصل!

غريب .... خدا سان شڪوو نه ڪر ... قسمت جو ماتم نه ڪر
مون وٽ عقل هو، تو ڪوڙين خوشين تي آهو قربان ڪري ڇڏيو ....
مون وٽ جوش عمل هو، تو سهڻي ساٿ تي اهو صدقو ڪري ڇڏيو ..
[illegible] ستمگر! .... سهڻا مٿر ڪم ڪيڏا رهيا ..... سهڻو [illegible]
[illegible] .... جن ستو رهنجن ...... سميل آهين ... . ستو رهندين ....
[illegible] ستو رهندين .... [illegible] .... او هاربل جواري! ... ..
منهنجي طلسم جا سڪار! ..... منهنجو "متاع حيات" . مون ڪان ڪوني ڇڏ ڪيئي؟

ستڪار "تاج" صحرائي

خليل جبران

جمال

[illegible] خدا خدا مذهبن جي رستن ۽ راهن ۾ ڀٽڪندڙ انسانو! متضاد عقيدن جي [illegible]
۾ سرگردان ڀٽڪڻ وارؤ!
[illegible] "جمال" جي مذهب تي ايمان آڻيو ۽ ان کي، خدا سمجهو، [illegible]
[illegible] ڪائنات ۾ "جمال" جي خدائي ڇانيل آهي. [illegible]
[illegible] "جمال" آهي. [illegible]
[illegible]
[illegible] "جمال" [illegible] "جمال" [illegible]
[illegible] "جمال" [illegible]
[illegible]
روح ۾ زندگيءَ جا جوهر پيدا ٿو.

... [illegible] ڪار [illegible]
[illegible] ڪرڻ ۾ [illegible] وارؤ! "جمال" [illegible] حقيقت جو رستو

ڏيکاريندو، جو توهان جي شڪل ۾ نازل ڪيو. " [illegible]

[illegible]

ڪريو - "جمال" سو ڀيندڙن جي حصي ۾ آهي. پاڻي جي لس، ندين جي آوڙ ۽ سيءَ ۾ وهندڙ پاڻيءَ جي لهرن جي شور تي

[illegible]

"جمال" ڏسڻ وارن کي عزت جي نگاهن سان ڏسي ٿو، نرگس
ڳالهه ۽ مکڙيءَ جهڙي منهن جي ثنا جا گيت ڳايو - "جمال"
قدر ڪري ٿو، سرو قد محبوب جي رات جهڙن ڪارن زلفن جي، ۽ هٿڙيءَ جي سفيد ڏندن

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] "درد مهراڻ" [illegible]

۽ "غم جان" جي ڪهڙي خبر؟

[illegible]

[illegible] ڪهڙي خبر

تنهنجي دل ۽ دماغ، جذبات ۽ وجدان تي "ربو" طاري [illegible]
۽ وجدان جي ڪهڙي خبر؟

تنهنجي زندگيءَ جو سارو خرچ، عيش جو سامان، محصول، ۽ [illegible]
[illegible]
"هڪ سائيءَ جي قيمت" ڪهڙي خبر؟

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] (ابوالقاسم [illegible])

افسانا

اسان جا

١- چيڙي	بشير موريائي
٢- شيدو ڏاڙيل	غلام رباني
٣- نئين زندگي	علي احمد بروهي
٤- جوابدار ڪير؟	اياز قادري
٥- لڪيل جواب	ع - ق - شيخ
٦- زندگيءَ جي ڪنارن تائين	سراج الحق "بسمل"
٧- درياءَ شاهه	غلام علي "ناشاد"

ٻين جا

١- پاشا	جمال الدين ابڙو
٢- اڪڙيون	الاهي بخش لاڙڪ

ناٽڪ

١- شاهدي	[illegible]
٢- ضعيف انسان	[illegible]

هڪ ڏينهن جي ڳالهه...

١- دلبر	غلام محمد "گرامي"
٢- اسپرنگ خراب ٿي پيندا	محمد ابراهيم جويو

[illegible]
[illegible]
كان بچائين ٿا. اهو قانون انساني سان به لاڳو آهي.

[illegible] ماحول جي [illegible] ڪردار جي [illegible] زبان جي [illegible]
انداز بيان جي دل آويزي ۽ دل نشيني.

[illegible] "[illegible]" [illegible]
[illegible]
ڪي "افسانو" چئجي.

شير موراڻي

ڇُري

هوءَ ڏاڍي وڻندڙ لڳندي هئي- پنگباڻي هئي ته ڇا!

[illegible]

[illegible] صاف ڪري موٽندي هئي.

[illegible] ڪدي هئي.

[illegible] مون کي ڏسندي رهي!

”ڏاڍو پڙهاءِ، ته پوءِ آنکي ڏيانءِ“

[illegible] آنکي به نه وڻائين!

[illegible]

[illegible] ناهر ڪندا!

ٿِي هوءَ هوريان هوريان، چپ چاپ ٻاهر نڪري ويندي [illegible]

نه گهرندي هئي [illegible]

[illegible] منهنجي [illegible]

[illegible] وڃي، پهچندي هئي. مان سمجهي ويندو هوس ته آنڪي وٽ [illegible]

منهنجي زبان مان ٻوڪ به نه ڪيندي هئي.

(٢)

هڪ ڏينهن مون انڪي وٽ ڪانپوءِ شرمائجندي چيو: "[illegible]

"تنهنجي آنڪي ڪنهنجي ٿي ولين؟"

"داديءَ جي."

"پوءِ، دادي تنهنجي ناهي ڪئن؟"

"آهي ـ آنڪي منهنجي ناهي."

مون کي هن جي اکين ۾ سرڪ مان گند لڙڪ ترندا نظر آيا. [illegible]

[illegible] هيس. ان ريت هوءَ روزانو مون کان پنج پئسا وٺي ويندي هئي. [illegible]

محنت جي اجرت، پئسو پاڻ لاءِ.

هڪ ڏينهن پڇيومانس: "روزانو جيڪو پئسو وٺي وڃي آهين، [illegible]

ڇا ڪندي آهين؟"

"گهنگرو وٺندي آهيان. پيرن ۾ ٻڌي لاليءَ ۽ لما (رما) وانگي ڇم ڇم [illegible]

[illegible] هن جي ان معصوم خواهش تي کلڻ لڳس. پر هن جي [illegible]

[illegible] کي يقين هو ته هن جي اها خواهش پوري ٿيندي!

[illegible] گهنگهرن جي جهنڪار [illegible]

[illegible]

[illegible] ته سخت کان سخت ۽ بي جان انداز هن جي زبان مان ادا ٿيندا هئا، [illegible]

موسيقيت اچي ويندي هئي، جڻ گهنگهرن جو ڇڪو آيو هجي.

(٣)

آءٌ سمجهي نه سگهيو آهيان، ته مون کي هن لاءِ ايتري چاهنا [illegible]

هوءَ سير رواجي ڇوڪري هئي. [illegible]

هوءَ ڇوڪري نه سمجهڻ ۾ [illegible]

مون لئي [illegible] معصوم ۽ ننڍڙي ٻار لاءِ [illegible]

جن ۾ ٻئي طرح سان معصوميت ۽ شرارت [illegible]

جيمي جي ساھ رڪ رهيا هئا. جيمي، سن سالن جي ننڍڙي جيمي [illegible]

[illegible]

ٿي سگهي ٿو ته ان جي صبر نه هجي.

ڏيهون سگهي ويا.

هڪ ڏينهن، جيمي سنهجي ڪمري جي ٻاهرين دريءَ جي [illegible]

[illegible] هوس هو ان صرف [illegible]

[illegible] "اهو هن جي اچڻ جو اطلاع هو.

"تہ ڪڏهن ٿي آ، جيمي"

[illegible] ڏيندي، ڪجهه ٿوڏي، [illegible]

"ڇو؟"

"ٻيو ٻڌندي."

[illegible]

[illegible] ۽ هاڻي ٻاهر ڇو بيهي رهندي آهن؟"

[illegible] سارڻ سوال ڪان گهرائجي هن جواب ڏنو:

"ته [illegible] ٻيهي ماڻيندي"

[illegible]

[illegible]

(٣)

۽ هڪ دوست کي خط لکي رهيو هوس،

"[illegible]"

[illegible] هئي، جيڪ جو [illegible] ۽ [illegible] هو

[illegible]

[illegible]

[illegible]

"[illegible]"

هوءَ [illegible]

[illegible]

چوڻ لڳي:

"دادي ء [illegible] چولو پرو ...... آرس [illegible]
پٺنا ۽ ڪٿي ولڻيز ...... جيڪي تو ڏنا هئا!"

ماڻ مون کي ورجائڻ ۽ ڪتاب ڏي [illegible] [illegible]
ڪيس گهنڪيرو وني ڏنا.

"[illegible]
ميري (ميڙي) آني هندءِ!" مون [illegible]
اماں مون کان منجهند جي ماني ء جو پڇڻ آئي. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

"[illegible]
[illegible]
جماني سگهند ين؟ انتظار ڪٿن رکند ين!"

هيڏانهن، سهڻي [illegible]
شور ڪري رهيو هيس. [illegible]
اوچ نيچ جو دخل ٿي سگهي ٿو!

(٥)

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
آوز نہ ڪيائين. [illegible]
اٿي، ڏانهنس وڌي ويس چوڻ لڳي:

"تون منهنجي دادا کي ڪٿي ايندين؟ — دادي ڪٿي ناهي."

مان ڏڪي ويس. ان جو ڪهڙو جواب ڏئي ٿي سگهيس! هن [illegible]

پوءِ وري چيو:

"اڄ ڇو آنڪون ڏيندين؟ دادي ڪٿي ناهي."

سوڻ پياري ڪلي، هن کي ڏني، [illegible]

"ڇو؟" سوڻ حيرت مان پڇيس.

[illegible]

مان کيس ڏسندو رهيس.

[illegible]

ڇوڪري روڄ ڪري چيس:

"[illegible]"

جيڪي ويچاريءَ وٽ هئي، ڪنهن ڪٿي اچلايو.

[illegible]

[illegible] هئي. مول هڪ ڪچ ٿي [illegible]

"ادا! اها چوڙي اٿي. ڪچ ٿي ته ٽٽوس. لٽا ڪٿا ڪندءِ؟"

[illegible]

چمي بيهوش هئي. سندس مٿي مان رت وهي رهيو هو. [illegible]
آيون هيس. هن سيانپ ڪري طارق کي ٻرتي ڍڪي ڇڏيو هو. [illegible]
رڳو ٽنگن تي معمولي زخم رسيا هئا.

گهر ۾ گهڙيس ته امان ۽ ٻاڇائي طارق لاءِ [illegible]
ٻ نه پڇيو. ان کان اڳ جو مون تي ڪوئي [illegible]
ڪچ تي ڪيئو اٿئي"، مان ٻاهر نڪري ويس.

(٣)

اڄ چميءَ کي اسپتال [illegible]
[illegible]
ڪرڻ لڳي. هن کي [illegible]
۾ دوائون ۽ پائوڊر وغيره پري اُنيون پڏيون ويئون.

مان هن کي [illegible]
[illegible]

"ڪاڏي؟" .

"گهر — چمي! تنهنجي گهر پيا هلون — هلون نه؟"

"نين ۽ سينهو ته ڪٿون، نه ته دادي گهر اچڻ نه ڏيندي!"

"چڱو پلا منهنجي گهر هلندينءَ — ڪٿن؟"

"نه — بي بي ماريندي. تالڪ (طارق) کي جنهن ۾ ڏڪ جو لڳا آهن!" هوءَ
سڏڪا ڀرڻ لڳي.

"نه نه — نه ماريندي. مان جو ويٺو هوندس."

نه نه — نا نه...... بي بي ماريندي! ...... هل ته دادا ڏي هلون!"

بوءِ هوءَ رئڻ لڳي.

مان منجهي پيس.

[illegible]

غلام رباني (سنڌي)

شيدو ڏاڙيل

سج ۽ ڪالا [illegible] تن ستي چڙهي [illegible] هو. اگر [illegible] ڪلت تي، ڦٽل وٺجي [illegible]
سبزهيو، هو سنو پيو هو. [illegible] اسڪولي ٻارن جو ٽولو [illegible] ٿيو هوس.

[illegible]

[illegible]

پر شيدو اهوني ستو پيو هو.

[illegible]

سجي ٻيو.

ڇوڪرا چپ چاپ هليا ويا.

[illegible]

"هل اسڪول!" ماستر شيدوءَ کي چوڪرن جي منهن ۾ ڪري اڳ ۾ ئي [illegible]

"[illegible] ڪپ ۾ ترڪي پيو امان — ڪهڙي ٿي چلدو [illegible] تنڌ ٻان وهجي"

"وهجي ٿو پٽ!" ماستر شيدوءَ جي اڪهاڙيءَ ٻانهءَ تي پير جو [illegible] وچان چيو.

[illegible] سڪول ۾ پهچي ماستر رڙ ڪئي، "حمزا!"

"جي سائين!"

"پاڻيءَ واري واڍ ڪٿي آ!"

حمزو پاڻيءَ واري واڍ کڻي آيو، ۽ ماستر جي حڪم سان شيدوءَ کي بينچ تي ٻڌي سڀاري پڌڻ لڳو.

"[illegible] سو ڪجهه آهي،" حمزي، شيدوءَ کي ڪڳيءَ طرح [illegible] سان [illegible]

"ها، پوءِ؟ چانئي چيني ته وڃي پنهنجي پاپ کي دانهن ڏيوا"

[illegible] ڪجهوني ڪونه — بس، جيڏو پٽ'

اسڪول ۾ چپ چاپ ٿي ويئي. ۽ پوءِ ان خاموشيءَ ۾ ماستر جي [illegible] [illegible] ڪڏهين پير جو لڪڻ وچ جيان وراڪو ڏئي، سچ سان پڌڻ شيدوءَ [illegible] [illegible] جون ڪيون سانوڻ جي ڪڪرن جيان اوهرا ڪري وسڻ لڳيون. [illegible] نوڙيون، اکڻ جي وچ جيان وراڪا ۽ اُنهن جو وهرا ڪري وسڻ [illegible] جيسين ڏينهن جي پهري ڪنڌڻ ماستر جي پانهن ساڻي ٿي پيئي ۽ شيدوءَ جي [illegible] وهنڌڙ مهراڻ سڪي ويو.

(٢)

'هڪ ايڪو ۾ ڏهاڪا، ايڪيهه.'

'ٻه ايڪا ۾ ڏهاڪا، پاويهه'

'ٽي ايڪا ٽي ڏهاڪا......'. "اوڙي اس ڪيو، ڪني [illegible]"

ماستر صاحب اسڪول ۾ داخل ٿيندي [illegible] [illegible] ماستر صاحب دستور موجب حاضريءَ جو ڪتاب کڻي حاضري وٺڻ لڳو.

"حمزو" — 'حاضر سائين'

"قالو" — 'حاضر سائين'

"غمور" — 'حاضر سائين'

"ڪريم" ....

"ڪريم!" ماستر ٻيهر واڪو ڪيو.

"شيدو!"

"سائين شيهو ۽ ڪرم ٻئي ڪونه آيا آهن،" سدوري ٿي چيو.

"ڪاله ڪڏهن هيڏي مار جهلي اٿائين، وري اڄ ڪي حويت ؟ [illegible]

... ان ڪئين ڪيس ڏيو؟"

[illegible]

[illegible]

'هلو اسڪول' - تنهن تي مونکي سڪ وهاڻي ڪٻاٽون!"

[illegible]

[illegible]

"گاله ڪر!"

[illegible]

[illegible]

ڪئي ويا!"

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

اٿي چيو.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(٣)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] هيٺر جيءَ جهڙيءَ ڳوٺ [illegible] هو. ڳوٺ [illegible] هو [illegible] جو [illegible] هوندي [illegible]

رهي، شيدوءَ جي ڳوٺ جي [illegible] هئي. [illegible] شيدوءَ جي [illegible] لي [illegible] هو. [illegible] ڳوٺ [illegible] هئي. [illegible] سهڙا [illegible] ڪبهه جي [illegible] گل، [illegible] انهن جهڪندا [illegible] گلابي [illegible] جي [illegible] ڇاڪاڻ ته [illegible] جامي! جهڙن تي ڏکيا [illegible] جي [illegible] ڪڪرن جي [illegible]

(٣)

[illegible]

"ڏاڏا ڏينهن لاٿي!"

"[illegible]"

"[illegible] ته وري چا [illegible] آهن [illegible] آهي [illegible] انهي پٽر."

"ها تو ني........" شيدوءَ [illegible] شيدو، اٿي وڃي در لاٿو. در تي وڏيري جو ڪمدار بيٺو هو.

"شيدو راجا، وڏيري ڪوٺايو اٿئي."

"صبح ايندس،" شيدو در بيهڪري، اچي [illegible]

"ڪير هو؟"

"وڏيري جو ڪمدار."

"چو آيو هو؟"

"وڏيري ڪوٺايو آهي- حڪم هوندس ڪنهن صبح سوير وڃڻ جو. ..." [illegible] ... سان گڏ وري وڃڻ ۾ لڪي ويو. اهان ويرم ته ڪڏري ته وري در [illegible] جاڳندي اٿئو. در کولڻ لاءِ ڏرتي وڏيرو بيٺو هو.

"سائين، توهان تڪليف ڪئي!"

"اب، ٻوني خير- رئيس ڏڱائو خان آيو آهي. تنهنجي نالي [illegible] موڪلي جيئرني سڏايو اٿس."

[illegible] ني اوطاق ڏانهن هليو.

[illegible]

[illegible]

[illegible] وراڻ آهي تنهنجي هٿ ۾، رئيس!"

[illegible] هرا ڪئي آيو آهي، رڻ پٽ مٿهن وراڻ!"

رئيس [illegible]

[illegible] وڏو. ڪوڙ جو [illegible] [illegible]

[illegible] ڇڏيوس''

حڪم جي [illegible] چنا [illegible] ڪاري [illegible] ۾ قتل ٿيءَ مٿان چڙهي [illegible]

[illegible]

[illegible] هٿي پاسو نه ڪيو!

[illegible] ڏاڏي حال [illegible] هو. [illegible]''

''[illegible] سائين'' شيدو، ٻئي ٻانهون ٻڌي، رئيس ڏانهن نهاريندي [illegible]

''ڪاٿي گذارين؟''

''سائين ملڪ مولا جو وڏو ويڪرو آهي.''

''پرديس ڇڏي ڏي، بابا!'' ۽ پوءِ رئيس راز واري لهجي ۾ شيدو کي چوڻ لڳو، ''[illegible] تو جو لڌو، ڀڄا! ڇڏي ڏي پرديس جي پچار. اچ، اچي منهن وٽ [illegible] رهه [illegible] آهن [illegible] ڪا مهل نه ڪنهن جوڙي. اچي وڃين ڪنهن سهڻي [illegible] ته!'' ۽ پوءِ رئيس ۽ شيدو ڳالهين ۾ لهي ويا.

(٥)

شيدو هاڻي رئيس ڏڏائي خان وٽ رهندو هو. رئيس جي حڪم تي [illegible] ڪيترن ئي ماڻهن کي سڌو ڪيو — غريبن جا جهڳا برباد ڪيا، [illegible] هو رئيس کي ڏاڍو پيارو هوندو هو......

[illegible] اوطاق [illegible] رئيس سان [illegible] [illegible] [illegible] ڪنهن کي جيءَ، ڪنهن ڪين. [illegible] [illegible] ڪي هئي.

هڪ رات ڪريم، زال کي [illegible]، ''رات اسر جو اٿي ماني پچائج.''

''ڇو''

''شيدو ماني ڪاڏيءَ تي ويندو''.

''ڪيڏانهن؟'' زالس عجب ۾ چيو.

''مونکي هيٺ — لاڙ جي طرف''

''ڇو؟''

''رئيس ۽ شيدو ۾ اٿڻ ٿي پئي آهي.''

''اهو وري ڪيئن.''

[illegible]

چئن تہ اڄ سڪرن هتان تہ پيو ڏينهن ٿئي. سو رات وٽندو هليو."

[illegible]

... اجال پہ گہرا وڌنون ... [illegible]

... جهڙي وحي ... اجال ڪري ... [illegible]

... مائي ... [illegible]

جي، "تو تي وارنٽ آهي."

همراهہ ٻڌجي ويو.

(٦)

[illegible]

... احمد وڙي هڪڙي ... [illegible]

[illegible]

... ڏوهہ جي ... گرفتار ڪيو. انهيءَ ڪري سرڪار

[illegible]

[illegible]

... آهي، ... آڪي ... [illegible]

ڪردار آزار ٻڌو ... ڇا آهي؟

[illegible]

ٿي تو — (مائيڪاوسڪي)

علي احمد بروهي

نئين زندگي

[illegible]
لیکن ان لاءِ کیں کاڻ گهٽتي يا فکر هرگز نه هو.

[illegible]
ٿيندي هئي!

[illegible]
بلڪ هزارها "ظفرن" جي مختلف عارضي زندگي جو مجموعو هئي.

[illegible]

[illegible]

ڪئي، ظفر نمبر ٻيون، [illegible] قوت جو ڪرات [illegible]

[illegible] هي ضلع مڪتب هو ۽ دنيا جي [illegible]

[illegible]

آ ڪيائين.

[illegible]

هو چارپائيءَ تي ليٽندي ڪجهه سوچي رهيو هو.

[illegible]

چارپائيءَ تي ليٽيل ظفر جو بيمار جسم هو؟

[illegible] محسوس [illegible]

[illegible] کي عارضي ۽ محدود ھئي، ھرھڪ پنھنجو وارو وڄايو، ھر [illegible]

فطرت، وضع قطع ۽ عادت نرالي رنگ ڍنگ جي ھئي ھرھڪ [illegible]

[illegible] چڪا ھئا ۽ ھاڻ انھيءَ ظفر جو ڀ انت اچڻو ھو،

جو ٿوھي چارپائيءَ تي لينو سوچي رھيو ھو.

[illegible] موت ۽ زندگي [illegible]

[illegible] ظفر [illegible]

[illegible] موت جي زندگي ھئي ۽ انسان ھرگز [illegible]

[illegible] سندس [illegible]

[illegible]

سندس ٻاچي ھيٺان لٽون پاڻي ايندو ھجي!

[illegible] انسان جي موت جي زندگي، [illegible] ھئي: [illegible]

[illegible] ڪري [illegible] ذھن [illegible] موت [illegible]

[illegible] آخري موت [illegible] بعد انسان جي [illegible] موت [illegible]

[illegible] احساس جي [illegible] زندگيءَ [illegible]

موت [illegible]

موت [illegible] زندگيءَ [illegible]

[illegible] مان مکڙي ۽ مکڙيءَ مان [illegible]

[illegible]

ٻن جي حالت ۾ ھيلو ڪري زمين دوز ٿي وڃن.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

شايد "سعيد" ٺاھ پوءِ ڪجھ عرصي تائين، سعيد ڏاڙھيءَ جي ٿوري شان [illegible]

[illegible] ميدان مان [illegible]

[illegible] ان وقت منھنجي جو [illegible]

"سحر انگيز رات" ھوندي، نون ماڻھن جي "قدمن جي آھٽ" ھوندي، ۽ سنڌي زبان تي

"توان ترانا" ھوندا. (ناظم حڪمت)

"اياز" قادري

جوابدار ڪير

[illegible] سرحدن تي لڳل جي [illegible] شي آهي. اڄ [illegible]
[illegible] صحيح ترجمان آهي. اهڙي [illegible]
[illegible] هٿن ۾ [illegible] پئي [illegible] ۽ [illegible]
[illegible] اونهاري جي سخت گرميءَ ۾ ماڻهن [illegible]
[illegible] مگر [illegible] وڃي ٿي وڃندي. [illegible]
[illegible] تي مگر وري [illegible] ٿي وڃي.

[illegible]

ته ان حرابيءَ جو سيلاب زيادهه [illegible] وڌندو.

[illegible] خوش [illegible] تعمير [illegible]
[illegible] انهن جي تعمير [illegible] "ترقي پذير" [illegible]
[illegible]
وڏو ليڊر هو، عوام جو ليڊر هو ــ وڏو سياست دان هو.

جو جڏهن گهر موٽيو، ته هڪ دوست ته کيس 'خدا حافظ' چئي، [illegible]
روڊ تي ويا، ته ڪنهن [illegible] کيس ٻڌايو، "هڪ عورت اوهان سان ملڻ لاءِ [illegible]
جي [illegible] ڪوڙي ٿي پئي. [illegible] رکيو [illegible] ڪيو [illegible]
ٿي سگهي ٿي؟ [illegible] تقرير ڪان متاثر ٿي ڪا عورت کيس [illegible]
چپراسيءَ [illegible] ڪيس ڪمرو ڪاڻ لاءِ چيائين، ته ياڻ وري [illegible] سورت جي خيالن،
[illegible] جي خيالن، سياست جي خيالن ۾ گم ٿي ويو. اوچتو "چم چم" جي [illegible]
[illegible] ٿي نوڙي چڏيو. هن ڪنڌ ورائي ڏٺو ته هڪ حوڙي جوان [illegible]
عورت [illegible] ڪيون بيٺي آهي. هن جي دماغ تي ڪنهن هٿوڙو وهائي ڪڍيو. [illegible]
[illegible] ذهن تي [illegible] نقش [illegible] وقت گرد و غبار [illegible] چڙهيو هو، تازو ٿي
لڳو. گذري ويل زمانو [illegible] رنگين [illegible] جوانيءَ جو زمانو، [illegible]
ڪيف ۽ سرور هو: سڀ جوان هئا [illegible] امنگ، جذبا [illegible] هوءَ ۽ هوا عورت اڳتي وڌي،
آهستي آهستي چيو، "[illegible] ڏينهن [illegible] جنهن [illegible] ڪيئن وهي ٿو،
[illegible] اوهان کي مبارڪ ڏيڻ آئي آهيان. [illegible] سان [illegible] ڏيڻ [illegible] آهي". [illegible]
[illegible] اڳتي وڌي. [illegible] ڪجهه [illegible] [illegible] انهيءَ [illegible] ۽ [illegible]
رحم پيدا [illegible] "[illegible] هميشه [illegible] جي [illegible] آهيو! [illegible]
آهن! [illegible] طرح [illegible] تي [illegible] خاص مهربانيون آهن!" [illegible]
[illegible] تي [illegible] هوءَ [illegible] تي [illegible]. [illegible] تي [illegible]
[illegible] ڏي [illegible] هليون ويون. "اسان تي [illegible] خاص مهربانيون آهن!" [illegible]
[illegible] انهيءَ ڪنڌي وانگر [illegible] لڳڻ [illegible] پئي [illegible]
ڪجهه [illegible] رهجي ويو. [illegible] اڳيان [illegible]
جيءَ طرح آيرڻ لڳو. [illegible]
[illegible] ملائي ڇڏيو. [illegible]
[illegible]
[illegible] هن [illegible] رات [illegible] ڇڏيو [illegible]
[illegible] رات [illegible] ڪئي، مگر هن [illegible]
[illegible] ڏٺو. جنهن رات هن عزت کي محبت مٿان قربان ڪيو، مگر هن "عزت" خاطر
محبت ڇڏي ڏني- ڇو؟ ڇاڪاڻ ته هن [illegible] ڪجهه ٿيڻ گهريو ٿي- ڇاڪاڻ ته هن ليڊر
ٿيڻ ٿي گهريو. [illegible] ڏک کي [illegible] ڪري
[illegible] ڪيو. [illegible] هن [illegible]
[illegible] وڃڻ لاءِ ٿي [illegible] مگر هوءَ ته هين گهر ڪئن ٿي واپس وڃي سگهي! هوءَ [illegible]

[illegible]

هو ۽ ڪين رهندس."

[illegible]

سنڌس دل بيهجي وئي.

[illegible]

مان شاعر آهيان - گلن، ستارن ۽ بهارن جو [illegible]

[illegible]

شراب جا "جام" ڀڄي ويا آهن. "رباب" ٽٽي ويا آهن. ۽ "لباس" بدلجي ويا آهن.

منهن جي شعر ۾ "خيالات ۽ امنگن" [illegible]

[illegible]

مون ڪيترا لباس بدلايا آهن - ۽ منهن جو هي لباس "امر" آهي.

(سندر - پشتو شاعر)

ع - ق - شيخ

لڪيل جواب

«پرواهه ناهي، تو اڄ مونکي ڌمڪايو......
نفرت ڀريءَ نگاهه سان نهاريو،
شوخيءَ ۽ ڪاوڙ ۾ شوڪبي......
منهن ۾ گهنڊ وجهي،
تو مون سان ڳالهايو.

تون سمجهين ٿو،
آءٌ نوڪر آهيان،
مون کي پگهار ٿو ملي—
اهي چند سڪا،
جيڪي مون کي ملن ٿا،
تنهنجي عجيب صحيح سان
۽ تنهنجي معرفت،
سرڪار جي خزاني مان—
جنهن مان، نصيب ٿئي ٿو
مون کي منهنجي مانيءَ جو ٽڪرو،
جن تي پلجان ٿو آءٌ،
۽ منهنجا ٻار ٻچا؛
... اسانجي قسمت — آهي
تنهنجي قلم جي نوڪ ى'

هائو، برابر، بيشڪ؛
زيردستن جي محنت جو اجورو،
پورهئي ۽ پگهر جو عيوضو؛
—جيتوڻيڪ، جنهن مان
پورو به نٿو ٿئي،
مڪڙي مهني جو پيٽ ۽ کهڙو—
انهيءَ ڪري ته آءٌ، خاموش
ٻڌندو رهيس،
ٻنهي ڪنن سان،
تنهنجا طعنا ۽ ٽنڪا؛
نوڙ وانگر،
جنهن مان سونو ٿنبي ٿنبي،
وري ڪلهي وڃي،
ته به اهڙي جو اهڙو!
... سو ڪهڙو اثر ڪندي،
مون جهڙي نوڙ تي،
اها تنهنجي گرما گرم گفتار!

آءٌ ته برابر نوڪر آهيان،
سرڪار جو،
— ۽ هو سرڪار جو،
به بالا آفيسر اچڻو هو،
جنهن سان آڌيءَ رات تائين،
تو رچائي هئي محفل:
'ڪاڪا ۽ پينا......'

ڏور ملڻا هتا جتي
پيالن جا،
۽ تو ٻڌا هتا عمدا ڳانا،
۽ تو ڏٺا هتا دلفريب ناچ،
جن جا نظارا... آهن اسانجي
خوابن جي دنيا کان دور
۽ پري:
جو نه پري ٿيندا،
اهي اسان کان!
تو هين آهيو آفيسر،
۽ هو آهن
اوهان کان به وڏا آفيسر!
ڪيڏو نه عمدو ليشان،
ٻهرمر جهلڪي ٿو
اوهانجين پيشانين تي!
جنهن مان نڪرن ٿا
نوراني ڪرڻا،
۽ سچائپ جي روشنائي؛
جنهن جي وسيلي
اوهين هڪ ٻئي کي
چاٽي، سڃاڻي، ۽ ڪيڪاري
وهو ٿا وڃهو؛
۽ رمزن واريون ٿين ٿيون
رهائيون، مجلسون ۽ محفلون.
دنيا جي جهيڙن جهٽن
کرڪسن کان محفوظ؛
اوهين بي خبر ۽ بي خوف،
ڏايو ٿا عيش زندگيءَ جا،
ماڻيو ٿا مزا جوانيءَ جا،
راتين جي پردي ۾
کيو ٿا جڏهن رانديون

اونهارو، ١٩٥٥ع

ڪمن ۾ جي سان،
ٿين ٿيون — ٻمت ڪت ۾ جون بازيون:
... ته اسين ڏهون ٿا،
غمن جي بستري تي؛
پنڪندا رهون ٿا،
اسان جا خيال،
۽ ڪسڪندا رهن ٿا،
اسان جا خواب،
— هن حقيقت جي دنيا ۾:
اج پورو ڏؤ ڪري
به نه ڪاڏو اٿم،
هي ميرا سيرا ڪپڙا،
سياڻي تي ويندا
ليڙون ليڙون.
۽ سوديءَ کان
ونئو اٿم سيڏو،
تنهن کان سواءِ،
سياڻي وري ڪرڻي اٿم
سرڪاري نوڪريءَ سان گڏ
اوهان جي چاڪري.
سڄو ڏينهن،
هوندي وٺ پڪڙ،
اوهان جي حڪمن جي.
انهن حڪمن سان،
گڏ دل هوندا،
اوهان جي
فرمائشن جا فرمان،
نيز، تڪوا ۽ مز
ناراضگيءَ جا فقرا...
اڙي هيءَ جا ڪمي؟

زبان ڪري وڌي!
هوڙو وٺ!
عشق ڪئي!
وانگي سدوڻ ڪري آيو اٿو!
ڪمند ۽ ڪم ڪوڙ!
حرام ڪري ٿو ٺانگر!
نوڪري ڪري آڻي ٿا ٺ!
[illegible]
[illegible]
[illegible] ي چڙ ماڻهو،
منهن جي ڪاڪي!
روزگار لاءِ ماڻهو
ڏڪا پيا ڪائين،
حرام ٿي هري ويو آهين!
نوڪريءَ ڪان جواب ڏيندو سانءِ!
خر منجي ويندي ٿر
ڪيئن ڏيهن سو آهي؟
پهر ڪنهن وري اهڙي غلطي؟
وچ، ٿر،
ڪين ڪان هري ٿي!
وري مثان اهڙي
بيوقوفي ڪئي اٿئي!—،
الندي، وهندي،
اوهان جي بس اهائي ڪلڪل؛
۽ اهائي مهرباني!

انهيءَ طريقي تي، هري مري،
بکيون ۽ بخشيون،
ٿي ويون آهن؛
سنهجون، اسان جون
۽ توهان جون عادتون؛
مهراڻ

[illegible]
جاني اهڙي لاءِ،
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

وري ڊبر نه ٿيندي
هيءَ پيرو ڪريو در
توهان ڪانسواءِ،
پيو ڪهڙو اوهي واهي
توهان ڪانسواءِ،
پيو ڪنهنجو اجهو آسرو؟
مون تي قياس ڪيو،
سنهجي ٻچڙن تي رحم ڪيو!
آءٌ دربدر ٿي ويندس؛
اوهان ڪي چڏي،
آءٌ ڪنهن جي در تي وڃان!
ڪاوڙ نه ڪيو؛
انسان خطا جو گهر آهي.
اوهين صاحب آهيو؛
اوهين مائٽ آهيو؛
آءٌ اوهان جو
نوڪر آهيان؛
آءٌ اوهان جو
خادم آهيان؛
آءٌ خدمتگار آهيان—
برابر آءٌ خدمتگار آهيان —
سرڪار جو.
انهيءَ سرڪار نامدار جو،
جنهن جي هٿ ۾ آهن

اوهان جهڙا انسر، مهدار ۽ [illegible]،
ميٺي اهي
وڏا ماڻهو،
[illegible]
اشراف،
دل ۾ درد رکندڙ،
قوم جا خادم،
ملڪ جو پلو ڀريندڙ،
مهربان ۽ همدرد،
۽ برابر انسان،
انهن حاڪمن جو نوڪر؛
نوڪرن جو نوڪر،
۽ چاڪرن جو به چوڪر،
جنهن ڳالهه ولندا رهو ٿا،
اوهين نوڪري،
۽ اٿاريندا ويهاريندا،
رهو ٿا جنهن کي اشارن تي.

— اڙي! ڪٿانهين؟
هتانهون – هتانهين،
بوٽ ڪٿي اٿئي،
جوراب ڀرايا،
پالش جو ڪان ڪٿي اٿئي؟
[illegible]
[illegible]
ها؛
اهي صحيحن وارا
ڪاغذ ڪٿي آهن؟
ٿي ۾ سور اٿو،
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
واندو [illegible]،
اهڙو ماڻهو [illegible] آهي،
[illegible]
[illegible]
نوڪر [illegible]،
اسين [illegible]،
[illegible]،
[illegible] سال
ڪالهه [illegible]،
ڪو [illegible]،
[illegible]،
[illegible] سال ڪه ڪڏهن [illegible] آهي؟
[illegible]
۽ [illegible] ڏاڍ [illegible]
پرتي هل!

ڪم جو بارڙو،
گهر ۾ ڪوڙ ٿا ڪن،
[illegible] باغ ۾ ڪهاڙ [illegible]،
سمجهن ٿا، [illegible] ٿو سمجهن؟
توڻ [illegible] آهن؛
هون [illegible]،
وڏو مهدو [illegible]،
اڄ، تو کي [illegible] سال،
ولي ۽ [illegible]
سوالي وڏي صاحب وٽ،
ميوي جو نوڪر

ڪٿي وڃ،
۽ وڏي ادب سان جهڪي
سلام ڪندس.
پر هو وڏيرا —
اڄ جو واعدو ڪري ويو هو،
اڄ جو پريو مڙس آهي،
آيو ته ڪونه هو؟
۽ دلاتو سيٺ! —
سر مس ته ڏنو آهي،
ڏس،
ڪيئن نه اچي ٿو ڪنڌ جهڪائي؟
۽ هن ليکيدار! —
اڄڻ ڪيئن ڪاڻ پهچائي آهي،
رکو سوڙي ڏني هليو ويو آهي گهر!
بس سمجهي ڇا ٿو؟
ڏهن هزارن جو ياو آٿس!
حرڄ؟ —
ها ڪيو هوندائين —
بس اهي ٿي چار هزار!
باقي هيترا هزار سچو فائدو!
حصو ته ڏيندو،
ته ڪيڏانهن ويندو —
هيو وقت ئي سيٺي
اچي سلام ڪندا:
ان جو مٿهن حند ڏاڍهن.

پر اڄ ڪله،
زمانو اهو نه رهيو آهي،
جو اڳ پر هو.
هيڻر وقت آهي اسانجو،
ڀوما اهن هزارين؛
حڪومت......
ته انسان جي آهي پنهنجي؛
پر خبرداريءَ سان هلڻو آهي.
اسين نه هجون
ته هوند هيءَ سڀو
ڀينڪوني ڀيري ٿي پوي!
اسانکي،
هڪ ڏوڪي، محنتي ۽
ايماندار ماڻهو کپن،
جي پنهنجي فرض ادائي
رات ڏينهن،
اها ئي پهر پوري ڪندا رهن.
رعيت جي هرهڪ انسان تي
فرض آهي
ته هو پنهنجي ملڪ جي
شان سڀ ڪجهه قربان ڪري،
خدمت ۽ خدمت ڪندو رهي،
[illegible]
يقين، پروسي، سچائيءَ
[illegible]

[illegible]
[illegible]
اسان کي، توهان کي،
هڪڙي امانت ڏني آهي.
سڀني جو فرض آهي،
ته اهن فرمانن ۽ فرمودن
[illegible]
[illegible]
آزادي ڏيارينڌڙ انسان،

هزارها سال کان پوءِ
پيدا ٿيندا آهن:
اهڙين ته بخت وارا آهيون.

پر هي ٿورڙا ماڻهو!
پنهنجن جي
گلا غيبت
ڇو ٿا ڪن؟
حڪومت!
حڪومت وارن، ناهق ۽ هلائڻ
ڪه چرچو آهي؟
وقت جي نزاڪت ۽ ضرورت!
بنيادي حق!
شهري آزاديون!
ڪيڏي نه ناداني!
۽ ڪيڏي نه بيوقوفي آهي؟
اسان جو پهريون فرض ۽
اسان جي پهرين جوابداري آهي،
قومي حفاظت:
وطن جي خاطر
خسيس ۽ رواجي ڳالهين
ڏانهن اسان جو ڌيان،
ڇو وڃڻ گهرجي؟

اهڙين ابتين ڳالهين ڪرڻ وارا،
دشمن آهن.
اهي سس پس ڪرڻ وارا،
غدار آهن؛
جيڪي رڳو گولي گولي،
گلائون ڪندا وتن ٿا؛
۽ ٽوسي ٽوسي،
پيلا ٿيندا رهن ٿا؛
بي سمجھ، ابوجھ ۽ جاهلن کي،
ته، "سرڪار اسان غريبن
لاءِ ڪجھ ڪين ٿي ڪري"!
امن اسان ۽ زنده رهڻ لاءِ
ضروري شيون؟
اگهه ۾ ٿي موجود آهن.
کاڌو، ڪپڙو ۽ اجهو؟
— سستي ڪي آهي.
وڌيڪ گهرڻ وارا
باغي آهن،
جي رڳو هر وقت،
لهندا رهندا رهن ٿا خواب،
ته ملڪ ۾ پکڙائي ڇڏجي
بغاوت جي باهه.

هيءَ اسان جي آزاد
۽ جمهوري حڪومت،
ڪين برداشت ڪندي،
اهڙن ناپاڪ ۽ ذليل،
ماڻهن جو وجود!
هيءَ برابريءَ ۽ هڪ جهڙائيءَ جو دليل!
اميريءَ ۽ غريبيءَ جو ويڇو
ڪين ويندو؟
— ناممڪن ۽ غلط ڳالهيون.
قدرت،
طاقتور ۽ هيڻا،
ازل کان پيدا ڪري ڇڏيا آهن.
اهو فرق،

معلوم ٿيندو پيو وڃي،
پوءِ اهڙيءَ حالت ۾
اوهين ڪيئن ۽ ڪٿي
لڪائيندا پاڻ کي؟
ڌاڙهو جتي ڪاٺيندو،
اتي اوس اوجهه ڏيندو،
پر جيڪڏهن،
ٻنيءَ جي مالڪ،
ڌاڙهي کي زبان ڪندي
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ڪيڏو ڪرندو؟

ڪاڻهه جو تو مون کي
[illegible]
جيڪي سهڻ ۾ آئي،
سو ٿي وئين؛
پنهه بالا عملدار
جو اڄڪلهه هوا
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
پرڻ گهمائڻ لاءِ.

[illegible] جو [illegible]،
[illegible] پڙهي سگهي،
خاموش ٿي ويس؛
[illegible] جيڪي جواب هو،
[illegible] پوري
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]، ويچاري،
[illegible] ڪري رهيو هوس،
ته اوهان کي واقعي
[illegible] جو
[illegible] ڪهڙو سبب هو؟
[illegible]
[illegible]
[illegible]!
[illegible] معنا؟
[illegible]
[illegible]
اوهان جهڙو ساهه آهي،
[illegible] اسين ته آهيون،

[illegible] اسان؟
اسين ته نوڪر آهيون،
[illegible]
[illegible] ڏيندا وڃون ٿا،
[illegible] هي ته سرڪار جي،
ته آهيون پٽي،
[illegible]
ته اهي بالا عملدار صاحب!
جا اهي ڪين آهن جا،
سرڪار جا ملازم،
ملڪ جا مالڪ
جا خادم؟
نوع هي هڏو
سارو ويچار!
اهو ته اسان جي
خاموشي ۽ الا جاڻندي
پيدا ڪيو آهي.
[illegible]
واهب سمجهيو،
ته نوڪي لکڻ جواب ڏيان،
[illegible] توکي لکي پڙهان،
پڙهي کي پڙهايان،
ته انهن اڀي،
[illegible] هي تڏهن کي، تنهن ڏني،
[illegible]
[illegible] کي [illegible] ساري [illegible]!"

سراج الحق

زندگيءَ جي ڪنارن تائين

[illegible] جي ڪمري ۾، منيءَ ۽ رتنيءَ جون ڏکيون ڏيهاڙيون [illegible] سوچي رهيو هو: اڄ سڄي لاءِ زندگيءَ جي حوالي ٿڏي [illegible] ڪي ڪجهه [illegible] نه ٿو سمجهي. ۽ زندگي اسان ڪيتري [illegible] هرڪنهن [illegible] هرڪنهن ضرور [illegible] ڪا [illegible] نيرول ڪمري تائين هئي، وري مونکي وڃڻ [illegible] مونجي جواب آهي ته [illegible] سڄي ڪمرل زندگيءَ ڏانهن مونکي وڃڻ [illegible] نهن مرن جي جواب جو انتظار ڪرڻ لڳو. ڪس ليروب آيو ۽ [illegible] جي ذهن [illegible] ڪئين سوال ابرڻ ۽ وارن مونکي [illegible]

[illegible] آخري ڪرڻا، دريءَ جي بريڻ پر عجيب رنگ [illegible] لائي، انهن جي ملاحت ۽ ڳڏجي اهڙو سحر [illegible] ڪري رهي هئي، جو [illegible] تمرين [illegible] ۽ نفد جي حمار [illegible] ڳوڙهه ذور [illegible] لائي ڪيڏيون ڳهريون ساس هيون، [illegible] جي اوت ۾ [illegible] طرح اچي رهيون هيون [illegible] زندگيءَ [illegible] ڪرڻا، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] اهو سوال سڄي [illegible] [illegible] وچار ۾ هڪ ڳناهه ڪان ڪهڙ نه هو......!

[illegible]

[illegible]

لفظ ني ۽ پهنجي [illegible]
هو، زندگيءَ ني ذبح ڪري [illegible]
آهي [illegible] هن جي ذهن [illegible]
ڌري ويندو، جنهن آس پاس [illegible]

[illegible]

نوي اي صدي تہ ڪرو آهي. حقيقت کان [illegible]
جي قدر هئي، لذريل زماني جي [illegible]
هو، هر ڪر قانون شڪني [illegible] ڪاش، ڪو [illegible]
آهي، هن ڏوهن ۾ ہاڻ ني جو قانون، قانون [illegible]

جا انهيءَ جو سبب فقط هن جي الجهائي هئي، [illegible]
[illegible] ڪلاس [illegible]
ديارن ۾ کهلي واري ويو. ماضيءَ جي ڪجهہ [illegible]
جي [illegible] ڪي [illegible]
جي حيثيت ۾ دنيا کان بي پرواهہ ۽ بي خبر ڊوڙون پائي رهيو هو.

[illegible] تہ هو هڪ ڪچي جاءِ جي اڳئ ۾ راند ڪري رهيو
آهي. [illegible] رهيو آهي، ۽ سندس ماءُ، سندس ننڍي ڀاءُ
کي ٿڃ ڏيئي رهي آهي. سندس پيءُ سامهون [illegible]
[illegible]
رکيو انهيءَ لاءِ اسانيو ويو هو، جو هو گهر ۾ [illegible]
ديوارين جي اندر هو وڏو ٿيڻ لڳو. هن ۾ [illegible]
روح جي قوت پيدا ٿيڻ لڳي هئي. [illegible] هو ٿيڻ [illegible]
هڪ ڏينهن اسڪول ۾ هڪڙو [illegible]
ڏيو هو: جهنڊيون، گل ٻل ۽ الاجي ڇا ڇا آئي ڪل ڪيو [illegible]
لڳيل هو: "اتحادي زنده باد،" "جرمن مرده باد" هن [illegible]
هڻ لاءِ چيو ويو هو۔ ۽ زور زور سان نعرا هڻندي هن جي [illegible] رهي هئي. هن جي
[illegible] سندس مٿي [illegible]
انهيءَ [illegible] تان جو اسڪول سان ملندڙ جلسي جي [illegible]

[illegible] – پر ان هوندي به هن ڏٺو ته هن جي ماءُ ۽ [illegible]

[illegible] ڪوچ [illegible]

[illegible] ملڪ جا ڪروڙها [illegible]

[illegible] رهيا آهن - ۽ انهن جي [illegible]

آهي. انهي ناٽڪ جي [illegible]

[illegible]

[illegible]

سنڌ حيرت جي حد تہ وڌندي [illegible]

[illegible] زندگي ڪٽي جي [illegible]

[illegible] تہ اهو [illegible] هڪ زهري [illegible]

[illegible] ڪري ڇڏي.

[illegible]

[illegible] حڪومت [illegible]

[illegible] ڪاريهر [illegible]

[illegible] ناٽڪ [illegible]

[illegible]

خواجه سلام علي "......"

درياءُ شاهه

[illegible]

[illegible]

هو: دوري جي ريت تي، اج نه ڪري سيان ڪري، وتا [illegible] ڪنڌيءَ لڪاس، آزون [illegible]

[illegible]

ڪهڙي بلا وڃي ٿي! جيئن ته اهو هو ... [illegible]

واڪو ڪري ٿي ... [illegible]

[illegible]

سومت ڪڏهن جي پاسن کان ... ماڻهن جا رنگ ... [illegible]

[illegible]

۽ لوهه لڳو پيو هو!

[illegible]

[illegible]

الائي موت ڪڏهن نهوڙي ڇڏي! ... [illegible]

... [illegible]

... مسلمان ... [illegible]

اسان ورائيو ... [illegible]

[illegible]

اصل، مئڪسم گورڪيءَ جو، روسي زبان ۾ لکيل
انگريزي ترجمي تان سنڌيءَ ۾ آنيندڙ:
جمال ابڙو

پاشا

[illegible]

[illegible] وڏندا، ديو وانگر سڄي گهوڙي تي ڇانئجي ويندا هئا.

[illegible] چوندو، "ڪتي جو ڦرا"

[illegible] جواب، پيسي جي وڏي جهت ڀاڙاڻي ٿيو وڃي، ۽ ۾ خار ۾ هٿ پيو مهٽيندو ۽ پيو هيٺ مٿي ٿيندو.

[illegible]

وڃي ويهندو. ڪنهن [illegible]

ڪري به [illegible]

نڪتو ڦري، [illegible]

[illegible]

پئي [illegible]

نظر ملائي! [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ڏنيون [illegible]

[illegible] ”ڪئي [illegible]“ [illegible]

[illegible] پڪوڙن [illegible] ”[illegible]“

مرچن تي هوندو! سڀ ٽوپي پڪوڙي ويندا.

[illegible]

[illegible] ”ڪٿي [illegible]“ [illegible] ”[illegible]

ڏسڻ ئي، منهنجي ستڻ ڪاڻي نئي آهي!“

[illegible] ڇوڪرو چوڏهن سالن جو هو [illegible]

[illegible] ذهنون ست ڏيئي، هنوڙڪني [illegible] ”[illegible]

[illegible]!“ [illegible] پڪوڙي، [illegible] ڪري، [illegible]

[illegible] پيار ڪري [illegible] ”[illegible] آيو آهين، [illegible]

[illegible]“. [illegible]

[illegible]

[illegible] ”[illegible]“

[illegible] ”[illegible]

[illegible] پاليندو.“

”[illegible] ويچاري جي [illegible] ”باقي توڻ [illegible]

”ڪٿي [illegible] بار [illegible]، تنهن [illegible]“

[illegible] بار [illegible] جو [illegible] اوتو [illegible]

[illegible] ڳالهايائين.

[illegible]

[illegible]

جو آئي، ڪر پيو، [illegible] چپ [illegible]

[illegible]

[illegible] وڃ.

[illegible]

[illegible] ڪمو ۽ سنڌس بيٺل ڏاڍو وارن ۽ [illegible]
[illegible] ان چوندا هئا ته "بس ڪر!"

[illegible]

[illegible] ۽ اڳيان ڇوڪري [illegible] ڏيکاري [illegible]

[illegible] ڏڪندو، پنهنجا اکيون بند ڪندو [illegible]
[illegible] ڪندو هو، [illegible] ۽ ڏڪي [illegible]
[illegible] وڃي [illegible] ڏيکاري ، ڇوڪري [illegible]
ڏرڪندو، پنهنجا اکيون ٻوٽي ويهي رهندو.

[illegible] جي ڪري [illegible]
[illegible] ويس، اکيون بند [illegible] ڪندو هو، [illegible]
[illegible] "ڇڏي سگهو ٿا. ڏيو، ڪي جي ڏي؟"

[illegible] پاسنر رکيو، جي "آپريشن [illegible]
[illegible] "[illegible] يا توهان [illegible]"

[illegible]

"جونس جي جند ڇٽي"، "[illegible] هو [illegible] ڪو ٿي [illegible]"

[illegible]

اصل [illegible] محمد [illegible]
انگريزي [illegible]
سنڌيڪار: [illegible]

دنيا جي، سال ١٩٥٣ع وارن،
بهترين مختصر افسانن ۾ شمار ٿيل

اڪيلون

جن ڪي [illegible] اڪيلون ڏسڻ لاءِ ڏنيون آهن، سي مونکي ڏسي [illegible] ڪي [illegible] ليڪو سڳهي اچي نهڪن ۾ پوندا آهن. هن جي ڏندن جي نمائش ۽ ڳلن واري هيڪن جو هڪ هي [illegible] راز آهي، ته مون [illegible] هڪ [illegible] نيهن اڪيلو هو ۽ [illegible] وجي شادي رچائي هير. هو هن ڳالهه تي اچرج ڪندا آهن ته آءٌ ڪيئن [illegible]

جيڪڏهن اوهان هنن ڪن هن بي‌سوغي هيڪن جو سبب پڇو، ته هو [illegible] تي چوندا، ذرا ڪنڌ ورائي هوڏانهن ته نهاريو! جڳو هيئنر [illegible] وهان جي [illegible] رهيل امين تي ڀيصو ڏيو ته مون ۾ آخر اها ڪهڙي ڳالهه آهي جنهن [illegible] جي ايتري [illegible] ڪئي [illegible] آخر آءٌ [illegible] الله جي ٻيريءَ اشرف [illegible] هڪ فرد آهيان.

آءٌ ته [illegible] مختصر [illegible]... رنگ جو ڪارو، چهرو [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] حساب ڪان ٻاهر،... [illegible] [illegible] وٽهن لوهن ۾ [illegible]... [illegible] جيب [illegible] ۽ پن [illegible] جيڏن ڪنن وچ ۾ سوڙهي چيري پيشاني اٿم. [illegible] هوندي، ڪوليءَ تان [illegible] سب [illegible] [illegible] [illegible] مجسمو آهيان. هو چوندا آهن [illegible] [illegible] ڪارو [illegible] [illegible] دل [illegible] ڪهڙي هڪ [illegible] ڪهڙي [illegible] مون تي نوڪ‌ٽيري ڪندا آهن ۽ [illegible] ۽ اهڙي پنهنجي توهين ٿيندي ڏسي، احتجاج [illegible] ڪين ڪمو، ۽ [illegible] انهن جي وڏائن ۽ غلطيانين تي [illegible] ڪاڏيو.

[illegible]

ڪان مٿي گناهه سمجهندا هجو.

[illegible]

ڪر آءٌ جهان، ۽ ته ڪين ڪال هي ته آءٌ ڪر جهندس.

[illegible]

«امان تمام جلد،» مون دل کي ڏاڍو ڪندي ورانيو.

[illegible]

[illegible]

ٻرو جا ٻچ ٻاتا ۽ شادي رچائي.

[illegible]

مون کان موڪلائي ويئي ... مون کي هن دنيا ۾ اڪيلو ڇڏي ويئي. آءٌ مٿي وڃي [illegible]

[illegible] اوچتو ڊاڪٽر پرسان [illegible]

"[illegible] چوڪري ...... نوجوان ...... مگر [illegible]

[illegible] علامتون سمجهي موجود هئڻ ڪري، [illegible]

[illegible] محبت ڀرئي انداز ۾ [illegible]

[illegible]

گذارش ڪئي.

[illegible] محسوس ڪرڻ لڳي.

[illegible]

پر ڪن ڳجهين پڙدين جهڙو، پر آلوئن جي اهڙي حالت ٿي

[illegible]

ٿي ها.

[illegible]

"پاندر" حتيٰ ڪري هنن جي مذاق جو مرڪز ته اڳ ۾ هوس. هيئر وري انڌيءَ جي شڪ ۽ مڪاريءَ هنن کي ڪاڻ لاءِ وڌيڪ موضوع ڏنو. انڌيءَ ۽ بدصورت جي ميلاپ تي ڀلا [illegible]

[illegible]

"ها! پڌاءِ ليلا"، موڙ هن کي پيار مان چيو.

[illegible]

ٿي اٿي.

[illegible]

حالانڪ هن کي خبر آهي ته مون جهڙي بدشڪل کي ليلا ڪان [illegible] آهي. هو ضرور چوندا ته مان مسلمان آهيان؛ پر ڇا اها حقيقت آهي؟" مون هن کان پڇيو. "ليلا، مون سان شادي ڪندينءَ؟" هوءَ گهري سوچ ۾ غلطان ٿي ويئي [illegible] مسلمان هجڻ ئي هن جي سوچ جو موضوع هجي. "ڇا ٿي چوين؟ ليلا، اهو ڪا‌ئي [illegible] جيڪڏهن توهان صرف هي سمجهين ته اسين ٻه هڪ انسان آهيون. الله تعاليٰ ٻنهي کي [illegible] لاءِ پيدا ڪيو آهي. ذات پات ۽ هي مذهبي ڍونگ سڀ انسان جي دماغ جي پيدائش آهن."

هڪ عرصدار جي حيثيت ۾ مان هن جي حسن ۾ اڳ چين ڏانهن نهاري رهيو هوس. پنهنجي حيثيت ۾ خونيءَ جهڙي سمجهي رهيو هوس، جو جيج اڳيان فوري بدلي لاءِ منتظر هوندو آهي. ها...... هي فيصلو ليلا ئي ڪري سگهي ٿي ته مون کي هن دنيا ۾ رهڻ گهرجي يا نه؟ ليلا خاموش رهي. مان پنهنجي تقرير جاري رکندي دهرايو، "ليلا جي [illegible] ڪجهه ته چئه: آءٌ توکي پنهنجي حفاظت ۾ رکڻ گهرانئو — وعدو ڪر ته مون کي خوش رکندينءَ." "آئون غور ڪندس" — آخر هن ورائيو. "حڏهن مان ڪٿان لنگهندي آهيان ته ڪيترائي ماڻهو چوندا آهن ته 'هو ڏانهن نهاريو — پاندر جي محبوبه وڃي رهي آهي.' هن جي هن اشاري مان ظاهر آهي ته تون مشهور ڪين آهين".

"پر تون ڇا ٿي چاهين، ليلا؟" مون نهايت ئي بيقرار ٿي پڇيو. "آءٌ ٿي سمجهي سگهان ته حسن مان هن جي ڇا مراد آهي، نوري ڪو مان پاندر تي ڏنو آهي. هو ڇا؟ چون — مونکي ان جي پرواهه ڪانه آهي. جيڪڏهن هو چون ها ته هن دنيا جي [illegible] تون هڪ حسين ترين شخص آهين تڏهن به آءٌ آخر ڇا سمجهان ها! مون هيءَ دنيا اکين سان نه، پنهنجي دل سان ڏٺي ۽ سڃاتي آهي. مان حسن ۽ بدصورتي پنهنجي دل سان پرکيندي آهيان." مون مسلمان آهين ۽ مان هندو استري. جيڪڏهن تو لئي [illegible] ته مونکي ٻه ڪينهي. مان سمجهو ٿي ته هن دنيا ۾ مونکي ڪنهن جي به [illegible] نٿي ڪانه آهي. پر......" "ها... ها... 'پر' ڇا؟" مون انتظاريءَ [illegible] پڇيو.

"هائو... ... پر...... 'پر' لفظ ڪجهه اهڙي خاص طرح هن جي زندگي جي حالت ۾ [illegible] مون ۾ پڪ عورت ڪانهي جا تو لئي [illegible] [illegible] ته مون سان ٻه ڪو پيار ڪري. پر ساري ديڻهن جي [illegible] منهنجو پس وارو حالي [illegible] ڪلندو رهيو. مونکي ڪيترن ئي شهوت پرست انسان [illegible] شخص هڪ نوجوان پيرو فقير ٻاتيءَ جي [illegible] ته تهنجي شروع ۾ همدردي [illegible] ساگيءَ پنا ئي آهي. مون ئي [illegible] ڪان وڏيڪ منهنجي دل ۾ تهنجي لاءِ عزت پيدا ٿيل آهي!" منهنجا جهٽ پاڪ لاءِ ته تاڪ لڳي ويا. ڪجهه وقت خاموشي طاري رهي، آخر مون ان خاموشيءَ ئي ختم

[illegible]
ڪانه آهي." هوءَ خاموش رهي.

[illegible]
پنهنجي سک ڏک جا ساٿي ٿي گذاريندا سون.

[illegible]
هو چريا آهن."

[illegible]

ڏيندي چيو، "مڙس لاڙ ڪڻ تي وڃي ۽ ... تون سول وٺ اچ ۽ [illegible]
وڏيڪ ڳالهائيندا سون."

[illegible]
۽ وسوسن جو مرڪز بڻجي چڪو هو.

[illegible]

[illegible] ۽ مهجون آئيون هيون.

[illegible]

وسري ويا هئا، اڄ [illegible] ڪلاڪن [illegible] وڏيڪ [illegible]

[illegible]

ان جو للو ڏياڪ [illegible]
سپ ڪجھ اڄ [illegible]
سان من ۾ [illegible]

[illegible]

بنا ڪنهن دير جي اسپتال پهچايو.

[illegible]

... ڪوشش ڪئي ... [illegible]

[illegible]

ٺيڪ ٿي ويندين."

[illegible] چوطرف خاموشي ڇانئجي وئي. [illegible]

[illegible]

آئم ڪهاڻي ڪمزور رخ ولي ها!

محمد عثمان ڏيپلائي

شاهدي

(هڪ ايڪٽ جو ناٽڪ)

ڪردار

رئيس محمد احسن خان	مدعي
قربان علي شاهه	شاهد
اير - اي ساجد	مدعيءَ جو وڪيل
فيروز	مدعيءَ جي وڪيل جو منشي
شاهد علي خان	مدعاعليہ
سرفراز حسين	مدعاعليہ جو وڪيل

ان کان سواءِ جج، ناٽڪ، حاضرين وغيره

زمانو ۽ جڳهہ:

انگريزن وارو ۽ پڻ هالوڪو - سنڌ ۾ ڪٿي ڪٿي.

(ڊ [illegible] ڪورٽ [illegible] ورانڊي ۾ رئيس محمد احسن خان ۽ سندس وڪيل ويٺا ڪـل پـوڳـ ڪن - [illegible] منشي فيروز [illegible] اچي [illegible]

منشي- حضور! ظلم ٿي ويو!

وڪيل - ڪهڙو ظلم؟

منشي - حضور! جج صاحب اهي ٽـواني ڏينہ کان انڪار ڪيو، چوي ٿو ته "شاهد [illegible] هوندا ته دعوا ڊسمس ڪندس."

وڪيل- (ٿلي) اوهه! ڳالهہ ته اها؟

رئيس - (گهبرائجي) سائين! [illegible] بيا، هوڏانهن دعوا جو ڊسمس ٿيندي؟

وڪيل - دعوا ڊسمس [illegible] ٿيار آهن!

رئيس [illegible]

آيو آهي!

وڪيل (مرڪي) ڪير ٿو چوي؟

رئيس- ساڻن مدعي ته الا آهيان نہ!

وڪيل - [illegible] وڪيل [illegible] ساب آهيان نہ؟

(مرڪي) ڪيڏو وڏو روپيا!

(رئيس [illegible] روپيا ڪـڍي ڏنيس ٿو)

وڪيل- (منشيءَ کي) شاھ صاحب کي
ته سڏ ڪي وٺ؟

(منشي، قربان علي شاھ کي وٺي اچي ٿو)

وڪيل- شاھ صاحب! (نوٽ ڏيئي) ھي
اٿو خرچي: بس سمجھي ويو! (رئيس محمد احسن
کي) رئيس، ھي وٺو اوھان جو شاھد!

(نائڪ پڪاري ٿو)

نائڪ- رئيس محمد احسن خان مدعي حاضر
آھي؟ (۳ دفعا پڪاري ٿو)

شاھد علي خان مدعاعليه حاضر آھي (۳ دفعا
پڪاري ٿو)

(شاھد علي خان جو وڪيل، سرفراز حسين،
خوش ٿيندو اندر وڃي ٿو، قربان علي شاھ به
پڪدم وڃي اندر وڃي ڪورٽ کي سلام
ڪري، شاھدن جي ٻيڙي وٽ بيھي ٿو.)

رئيس- (نهايت گهبرايل حالت ۾) جناب!
ان کي ڪجھ سمجھايو ته ھا.

وڪيل- (مرڪي) سمجھائڻ جي ضرورت ئي
ڪانھي.

رئيس- ھا سائين! ھن کي اڪين ڏٺو شاھد
بڻائو ھو- سو ٻنا سمجھائڻ جي ڪئن "شاھدي"
ڏيندو؟

وڪيل- (مرڪي) رئيس صاحب! توھان
اندر ھي رنگ ڏسو. ھاڻي ھلو اندر- دير
ٿي ٿئي.

(ٻئي اندر وڃن ٿا- وڪيل ڪورٽ کي
سلام ڪري اڳيان اچي ٿو ويھي.)

وڪيل- ڪورٽ سڳوريءَ کي معلوم آھي،
تہ ھيءَ پنجن ھزار رپين جي دعوا، رئيس
احسان علي خان مرحوم جي، رئيس محمد احسن خان
جي ڪيل آھي، ۽ جنن تہ رئيس صاحب ثوت

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
آھي- منشي [illegible] جي اجازت ملي.

جج- اجازت [illegible] ٿي.

("شاھد نمبر پھريون" جي لفظن تي
ڪجھ گهبرائجي، وڪيل ڏي ڏسي ٿو- مگر
وڪيل کي ڪوبہ خيال ڪونهي- انھيءَ تي
وري منشيءَ سان سرپر ڪري ٿو)

رئيس- منشي صاحب! ھو شاھد پلا ڪير آھي!

منشي- ڀو چالاءِ؟

رئيس- ھي جو وڪيل صاحب چيو تہ "شاھد
نمبر پھريون" سو؟

منشي- [illegible] جي معنيٰ اھا، تہ [illegible]
سڳوري کي جيترا شاھد ڪين اوترا ڏيو.

رئيس- (وائڙو ٿي) پر اھي آھن ڪٿي؟

منشي- رئيس صاحب! ڪورٽ ھن عڪري
سان ٿي سي منهن [illegible]
ضرورت پوي ئي ڇو ٿي؟

(انھيءَ وچ ۾ شاھد صاحب ٺٺوڪر ڪري،
ام اطمينان سان ٻيڙي ۾ اچي ٿو- مدعي
جو وڪيل خوش ٿي مرڪي ٿو)

ناظر- (شاھد کي) نالو ڇا آھي؟

شاھد- قربان علي شاھ.

ناظر- ولد؟

شاھد- حضرت سيد سبحان علي شاھ وارثي،
چشتي، قادري، قدس الله سرہ العزيز.

ناظر- ھڪڙو اکر ڇو؟ ايڏو ڊگھو نالو ڪنھن لکيو؟

شاھ- جناب! نالو تہ ھڪڙوئي آھي، بزرگن جو احترام ڪرڻ ھرڪنھن حلاليءَ جو اولين فرض آھي.

ناظر- مگر مان ڇا لکان؟

شاھ- توھين توان آھيو. نہ تہ ھي ھرڪو شخص سڻين وڏي جي نالو نامي اسرگراميءَ کان واقف آھي.

جج- (تڪڙو مان) ميان! لک "سبحان علي شاھ".

ناظر- ڪلمو پڙھ!

(شاھ صاحب، نهايت مخرج سان ڪلمہ شھادت پڙھي ٿو.)

ناظر- چؤ تہ 'خدا کي حاضر ناظر ڄاڻي سچ چوندس'.

شاھ- آءٌ الله پاڪ جل جلالہ عم نوالہ کي حضر ناظر سمجھان ٿو، ۽ بلڪل سچ چوندس.

ناظر- 'ڪوڙ نہ ڳالھائيندس.'

شاھ- ڪوڙ کان الله تعاليٰ اسان جي خاندان کي پناھ ڏني آھي.

(مدعيءَ جو وڪيل سائس مخاطب ٿئي ٿو)

وڪيل- شاھ صاحب! توھان مدعي رئيس محمداحسن خان کي سڃاڻو؟

شاھ- ھا معمولي طرح، ھو اسان جي مرحوم و مغفور دوست رئيس احسان علي خان - خدا بخشيس، - جي واقفن مان ھڪ آھي.

وڪيل- ھونئن اوھان سان ذاتي دوستي ڪانہ اٿس؟

شاھ- تہ سائين، اسين مولائي ماڻھو، وڏن ماڻھن سان دوستي رکون ئي ڪونہ!

وڪيل- پوءِ رئيس احسان علي خان سان ڪئن دوستي ھئي؟

شاھ- (کلي) رئيس ... ماڻھو ھو؟ اڙي سائين، ھو تہ ... جو يار ھو. غريبن جو غمگسار ھو؛ ... مولا پاڪ ... امانت سمجھندو ھو.

وڪيل- ڇڱو، تہ پلا ھن رئيس محمد احسن ... پنج ھزار رپيا ...

شاھ- ھا سائين، ھو غريبن جي مدد لاءِ ڪنھن کان بہ پئسا اڌاري طور وٺڻ ۾ عار ڪونہ سمجھندو ھو.

وڪيل- توھان روبرو پئسا وٺندي ڏٺا؟

شاھ- ڪٿي تہ رئيس محمد احسن رھيو ھو، ھو مولائي ماڻھو اھڙن ڇچين ماڻھن مان ڪوڙ ڄاڻندو ھو- ھن وٽي ڪٿي ڪيسي ۾ وڌا.

وڪيل- (جج کي) بس جناب! مون کي ايترو ئي پيش ڪرڻو آھي.

جج- (مدعاعليہ جي وڪيل کي) آڌي پڇا اٿو؟

وڪيل- ھا حضور!

جج- ڇڱو: پڇو!

وڪيل- (کنگھڪار ڪري، ...رڪي) شاھ صاحب! اوھان ڪڏھين جيل ڪاٽو آھي؟

شاھ- صاحب! اڄ سڪلھہ ملڪ جو ڪھڙو ڇگو ماڻھو ۽ سڌاري جي چاھنا رکندڙ اھڙو آھي جنھن جيل نہ ڪاٽو ھجي؟ ھي ... ڏسو، ھي مير ڏسو، ھي وزير ڏسو، ھي ليڊر ڏسو، ھي ... ڏسو، ھي ... وطن ڏسو، ھي سيواڪاري ڏسو، ھي خادم خلق ڏسو، سڀ پيا جيل ۾ ... اھو شخص قوم جي خدمت ۾ اڳيا پڪوئي نہ ٿيو آھي جنھن جيل نہ ڪاٽو ھجي؛ ان ڪري تہ حضرت

سيدالعارفين ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه فرمايو آهي ته:

اڃا تو متحواءِ، ڪڪ ڇتي رب نڪري

ناظر— اڙي ميان بس ڪرا ڪورٽ ڪا ٻئي ۾ ليڪچرن لاءِ نه آهي!

شاهد— حاضر سائين!

وڪيل— ڀلا توهان ڪهڙيءَ ملڪ جي خدمت ۾ جيل ڪاٽيو؟

شاهد— (فخر سان) آءٌ ته شاهديءَ جي قانون کي نهايت ناقص سمجهان ٿو؛ انهيءَ جي اصلاح جي ڪوشش ۾ جيل مليو هو، ۽ اپيل ۾ منهنجي ٿي فتح ٿي.

وڪيل— (ڪورٽ کي) جناب! هي ڪوڙ ٿو ڳالهائي، هنکي ڪوڙيءَ شاهديءَ سبب جيل مليو هو، ان ڪري هن جي شاهدي وزنائتي ناهي.

جج— توهين انهيءَ ڪورٽ جا نقل وٺي پيش ڪريو ته ڪورٽ غور ڪندي، ۽ هينئر شاهدي ته رد ڪري ڪانه سگهي.

وڪيل— چڱو، حضور! (شاه کي) اوهين مرحوم احسن علي خان کي سڃاڻندا هئا؟

شاهد— واهه سائين، سڃاڻڻ جي به ڪا ڳالهه آهي؟ خدا مرحوم کي جنت نصيب ڪري، اسين ته ٻادار جي ٻن ڦارن والنکر هڪ جان ۽ جسم هئاسون. نه هن ۾ ڪڏهن مون کان سواءِ قرار هو، نه مونکي!

وڪيل— ڀلا سندس عمر ڪيتري هئي؟

شاهد— اهائي ڪا ٿي ورهين!

وڪيل— اهو 'ڪا ٿي ورهين' جو ڳالهه ڪر نه هلندو— صاف ٻڌايو ته هو [illegible] ورهين جو هو؟

شاهد— اها ورهين جي پوري خبر ته سٺي ماستر ڊيا آدمشماريءَ وارن کي هوندي، ٻهراڙيءَ ۾، ماڻهو پنهنجي عمر جي ٿي ڪوته رکن، حضور!

وڪيل— ڀلا پوڙهو هو يا جوان؟

شاهد— عمر جي لحاظ کان ته پوڙهو هو، ۽ اڪثر صحت خراب هجڻ سبب ڍڍو پيو معلوم ٿيندو هو.

وڪيل— وار اڇا هئس يا ڪارا؟

شاهد— نزلي سبب وار اڇا ٿيل هئس، ۽ جڏهن کيس لڳائيندو هو تڏهن جهڙو جوان!

وڪيل— رنگ ڳورو هوس يا ڪارو؟

شاهد— هو بلڪل عمدي ڳوري رنگ جو هو، ۽ پوين ڏينهن ۾ بيماريءَ جي دور سبب پوس البت ڪارانجي ويو هو.

وڪيل— ڊگهو هو يا ٺندرو؟

شاهد— نڪي تمام ڊگهو ۽ نڪي تمام ٺندرو— بس پوري ٺهي قد جو هو. بيماريءَ کان ڪمر ڪجهه جهڪيل هئس؛ سو جڏهن سنئون ٿي هلندو هو، تڏهن ڪجهه مڙيئي ڊگهو پيو ڏسبو هو؛ ۽ جي جهڪي هلندو هو ته ٺندرو پيو ڀاسبو هو.

وڪيل— (تکو ٿي) سوال جو جواب صد چونڊا ڏيو! اهو ڇا، 'پوڙهو به هو ته جوان به هو، ڳورو به سانورو به، ڊگهو به ٺندرو به، وار اڇا به هئس ته ڪارا به'؛ ڀلا انهيءَ سان صورت سو [illegible] ٿيندو؟

شاهد— (نهايت نرميءَ سان) خانصاحب! رنج ڇو ٿا ٿيو! ڪا هڪ ڏينهن جي ملاقات هجي ته انهيءَ ڏينهن جي خاص حالت جي خبر ٻڌايان؛ ورهين جا ورهه رات ڏينهن جي سنگت رهي؛

پوءِ جيڪو به حاضر هجي، ان کي حاضر ڪيو وڃي؛ مون کي ڪورٽ ڪچهريءَ جي اسرار ۽ ڳالهه سچ ڳچ لڳو آهي، ڪو ڪوڙو نه ڪوڙ ويهي ڪوڙ وڌس!

(ڪورٽ ۾ هڪ ٽهڪڙو مچي ٿو وڃي- جج صاحب ميز تي ٺڪ ٺڪ ٿا ڪن 'آرڊر' 'آرڊر' جون ٿو فرمائي).

وڪيل- ڀلا رئيس مرحوم کي ڏاڙهي هئي؟

شاهد- هو هڪ قلندري طبيعت وارو مولائي ماڻهو هو؛ ڪڏهن ته سينهن وار چٽ، وري ڪڏهن آئي سوچ ته ڏاڙهي خواهه زلف ائين وڌائيندو هو جيئن خضر صورت!

وڪيل- اجائي بڪواس جو ضرور ڪونهي؛ فقط هائو يا نه جو جواب ڏي؛ اسانکي ساريءَ ... جي ... آڏيئن جي ڳڻپ ڪانهي.

مدعيءَ جو وڪيل- (ڪورٽ کي) حضور!

شاهد- حضور جناب! اڳتي حڪم موجب انهن ٻن اکرن ۾ ئي جواب عرض ڪندس.

وڪيل- احسان علي خان مرحوم ڪٿي رهندو هو؟

شاهد- جي ها.

وڪيل- اهو 'جي ها' ڪهڙو! آءٌ پڇان 'ڪٿي رهندو هو؟' جي 'جي ها' اهو ڪو جواب آهي؟

شاهد- سائينءَ جن ئي فرمايو هو ته 'جواب ۾ فقط هائو يا نه ...؛ ... سوال ... ته ...' آخر سائينجن جو به حڪم ... ضرور ... آهي.

وڪيل- مون ڪو ... ڪڏهن سوال ... اهي به اکر ٿوروئي چيا هئا. خير هاڻي ٻڌاءِ ته ڪٿي رهندو هو؟

شاهد- پنهنجيءَ جاءِ ۾.

وڪيل- (حيرت) لاحول ولاقوة، الائي ميان! شهر ۾ رهندو هو يا ٻهراڙيءَ ۾.

شاهد- ڪڏهن شهر ۾، ڪڏهن ٻهراڙيءَ ۾.

وڪيل- ٻهراڙيءَ ۾ سندس جاءِ ڪهڙي طرف کي ساهمين ... ۽ اوهين ته ... ويندا رهيا هئا نه؟

شاهد- جي ها، حضور! سدائين ويندو هوس.

وڪيل- اصل سوال ته اوهين ... ڏني ويا؛ مون سدائين وڃڻ جو ڪونه پڇيو؛ پڇيم ته سندس ٻهراڙيءَ واري جاءِ ڪهڙي طرف کي ساهمين هئي؟

شاهد- (مرڪي) طرف؟ ... سائين! ٻاڏ شهرين جو ٻهراڙيءَ ۾ گهڻو ڪري ڦرڻ هوندو آهي، مون کي نه لڳو ته ڪهڙي طرف جو پورو پتو پيو، نه ڪا ضرورت هئي جو ڪٿي ڪنهن کان پڇان يا ويهي غور ڪريان.

وڪيل- اهي رڳيا هن جا ڪاڻ ورتا هئا؟

شاهد- ضرورت لاءِ ٻيو ڇا لاءِ؟

وڪيل- ڪهڙي ضرورت؟ اهڙي ڪا حاضر ضرورت اچي پئي هئي ڇا، جو ... ...

مولائي ماڻهو

هو، ... لاءِ حاضر ... ضروريون هڪ جهڙيون هونديون هيون؛ هو ... وقت ... چار هزار رپيا

وڪيل- ... اهي پئسا ڪڏهن ورتا هئا؟

شاهد- ڪڏهن ضرورت پيس.

وڪيل- اهيءَ لئي ڪيترا ڏينهن ٿيا؟

شاهه — هڪ ... ... سو ... ڏسڻ
... ... ڪرڻ ۽ ... ڏسڻ جو؟

ڏيڻ — اهو ته ذرا مشڪل ڪم آهي.

وڪيل — ٺيڪ اوهان ڪان ڏينهن ڪونه ٿو پڇان، سال ٿو پڇان.

شاهه — سال ته جيڪي دستاويز ڏسڻ موجب ٿيندا، سي هوندا.

وڪيل — ته صاف ڪئي چئو ته مون کي ياد ناهي.

شاهه — خير ياد ته مون کي پنهنجون ته چا، پر منهنجي عمر وارن سيني صاحبن جي ڄمڻ جون به ڳالهيون آهن، پر مطلب اهو آهي ته مڪڙ ٻڌڻ ڇڏڻي کي ورهيه ٿيا. هاڻي امي حساب ليک ته ياد رکڻ واپارين جا ڪم آهن.

(کهوڙيال جا ٽڪاءَ ٿين ٿا، وڪيل گهٻرائجي تڪڙو سان اهو سوال ڇڏي پيو سوال ٿو ڪري.)

وڪيل — (فخر مان) ڪئي جناب! اوهين احسان علي خان مرحوم جا دلي دوست هئا، ورهين جا ورهيه گڏ رهندا هئا، تنهن ڪري سندس اکر ته ضرور چڱيءَ طرح سڃاڻندا هوندؤ؟

شاهه — (مرڪي) اهو ته مرحوم جو خاص ڪمال هو، جنهن تي هو بجا فخر ڪندو هو: جناب هو نهايت خوشخط ۽ ... ... طرز تحرير حو ... هو: قلم ... ... جو هڪڙو اکر پڙهڻ سان ملي ٿي نه سگهندا هئا.

جج — (ڪڪ ٿي) ڪيئن اهڙا اٿو ڪريو ... يا ڪريون وسيس؟

وڪيل — (گهٻرائجي) جي بس حضور! باقي صرف هڪ سوال — (شاهه کي) ها، شاهه صاحب، اهو ته ٻڌايو ته اوهان جي دلي دوست، مرحوم احسان علي خان وفات ڪهڙيءَ بيماريءَ ۾ ڪئي؟

شاهه — (اوچنگار ڏيئي) هاءِ هاءِ، وڪيل! اهوئي ته سور اسان سڀني کي سدائين پيو ڪائي. جناب! مرحوم جي علاج ۾ ڪابه ڪوتاهي ڪا ڪئي سون — حڪيم، ويد، ڊاڪٽر سڀني جو علاج ڪيوسون: پر افسوس! اصل مرض جو پتو ڪنهن کي به ڪونه لڳو. بس، ڪهڙي بيماري هئي جي ته ڪهڙي ڪيئي. هاءِ هاءِ! جڏهين قضا ٿي اچي تڏهين ويچ ۾ واٽڙا ٿيو وڃن. پلا ڪيون ڪئن فرق ڪن، جي امر ته ٿئي انهن کي؟ (ٻوڪ اڳهي) جناب وڪيل صاحب! سچ ته مرحوم کي موت جي بيماري هئي! هاءِ هاءِ، مرحوم!

(کهوڙيال جو ٽڪاءُ ٿيو — ڪورٽ رسيس ڏئي وڃي — وڪيل واٺون وانگر نهارڻ لڳو ٿو؛ رئيس ۽ سندس وڪيل مرڪندا ٻاهر نڪرن. قربان علي شاهه عجز ۽ نماڻائيءَ سان ڪنڌ جهڪائي ٻاهر نڪري ٿو. رئيس ڪيس ٻاهر ٻاني ... جو نوٽ پيو ڏئي ٿو: هو سلام ڪري ... سان وٺي ٿو — پردو ڪري ٿو.)

"منظر"

مصورکار: ج۔ ن۔ مسیح

پروفيسر منگهارام ما...

ضعيف انسان

(سنڌي ڪوتاهو ٽيڊو ناٽڪ)

پردو پهريون

(جيڪن جي ڳوٺ پاهران، رئيس بخش خان جي حويليءَ ۾ صفحو، جنهن ۾ ڳوناڻو ڪهرو سامان پيو آهي. هڪ پاسي ڪان دروازو حويليءَ جي [illegible] ۾ پاهريون در رستي تي کليل ٿو. ٻئي پاسي دريءَ مان پريان سنڌوندي‎ءَ جو نظارو ڏسڻ ۾ اچي ٿو، جنهن جي اورئين ڪپ تي ڳوٺ جون جهوپون ۽ باغات آهي، ۽ پرئين ڪپ تي ٻڌڪو نڪر آيو آهي.

سج آبرتي وقت، رئيس جي پاڻتي زينت، سڌي تي ويٺي، سب ۾ چانسور صفا ڪري، ۽ هر هر آلڪي وچان دريءَ ڏاهن پئي نهاري. ٿيڪ آني دريءَ وٽ وڃي ٿي، ۽ آناوليءَ مان [illegible] تو ۽ ڏانهس وڃي ٿو.)

عثمان— چو زينت، دريءَ مان چا پئي ڏسين؟

[illegible] ڪوڻ وريو......

[illegible] مدرسي مان موڪل تي ڳوٺ آيو آهي، جو ڪو مجي ويو آهي.

زينت— ته ادا، هو ته هميشه قاعدي تي [illegible] [illegible] ڪي چناءُ ڪر، يا تونني کو پتو لڳاءِ.

عثمان— [illegible] ڪاله سانجهن جو ڏني ڪين ته سيڙي تان داروڻ پي ڪهڙيءَ حالت ۾ موٽيو!

زينت— تنهن تان سوڻ پڻ چيپيوماني، جو مرڳوني ڪاواجي پيو.

عثمان— پر سڌ اٿيئي— تنهان پوءِ راب جو ڪيڏانهن هليو ويو؟

زينت— متو ڳڙرو سمهو ئوڌائين، ويو هوندو ڪٿهه هوا کائڻ.

عثمان— هوا کائڻ! هن قبرستان واري لڪري [illegible] برابر شو کائڻ اي ويو!

زينت– پر ادا، توهان اُتي جاسوسي جا لاءِ

ڇو ڪريو؟ تنهجو مطلب!

عثمان– مقد ...

... ري ... ڪاڻ اُتي ... جتي

جڳهه لڪو ويو آهي!

...

...

...

ڌر ادا به هن سان ڏيٺ رکندو اچي.

زينت– ڪ ادا، اها اجائي تهمت ٿو اُتي رکين.

عثمان– هائي "ادا، ادا" ڪري سونکي وڏيڪ ڏنيءَ نه ڏي. توکي سون ڪان وڏيڪ اهو محمد پسند پيو، جو سهنجو سگ ربتي چڙهي.

زينت– هان! تڏهن انهيءَ ڪري تو سائس بني ڪتي آهي؟

عثمان– پر سندس اعمال به ڏسين وٺي. مهنو مس توسان مڱڻي ٿيو اٿس، ته ڌارين ڇوڪرين سان پوڻ شروع ڪيو اٿس.

زينت– بس، هاڻي وڌيڪ نه وڃ. مان برابر ڪيس سڀ ڪان سرس ڪيرندي آهيان. آيا جي ڪڏهن پڇانا جتن چاچي سونکي پاليو، تن اسان ٻنهي جون دليون پڇهي ويون آهن.

عثمان– هانو، هاڻي ڪراچي مدرسي جو سڪ ربل شاگرد آهي؛ آلا ورتي به گونالو ڪري آهيان!

زينت– انهيءَ لولي، مان هاڻي جا ورندو؟ جيڪي ٿيو هو سو ٿيو.

عثمان– ادي چاچي بخش خان جا ڪم آهن، جو پنهنجي پٽ لاءِ ورسايائين. پانهن به وس جهڙي وٺي ڏنائينس، ته تنهنجي ابءِ وارو ورثو به سڀ اُن ڏانهن ڪيائين.

...

...

...

... ...

... ...

... ...

...

... ...

... ...

... ...

...

بي روم ۾ سنوو توکي ... ۽ ... ڏ
"رئيس بخش خان!")

زينت– ادا، در ته کولهاءِ.

(عثمان خارن مان وڃي در کوليو، ته ٻاهران ڪمدار غلام ماڇي، محمد ۽ ... حسينا کي اڳيان ڪيو اندر گهڙي ٿو. جا ڪنڌ هيٺ آهن. زينت حيراني)

غلام (جوش ۾)– رئيس وڏو ڪي

عثمان– ميان، خير ته آهي جو هنن آيو آهين؟ ادو محمد توکي ڪٿي مليو؟

غلام– سائين، ڀلائي ڪري رئيس ... ڪرايو؛ آءٌ سموري ڳالهه سائس ڪندس.

(عثمان حرفت سان مشڪندو اندر وڃي ٿو. زينت، محمد ڏانهن وڌي ٿي.)

زينت– محمد، هي ڪهڙو معو آهي؟ ... ساري رات ڪٿي هئين؟

غلام– ڪٿي هو؟ رئيس کي اچڻ ڏيو ... آءٌ سائس هڪ هڪالي ٿو ڪريان.

(رئيس بخش خان پهچي ٿو، پٺيانس عثمان)

بخش خان– ڪمدار، ڇا آهي؟

غلام– حضور، اسين توهان جا تابعدار نوڪر آهيون، پر عزت غريب کي به پياري آهي.

بخش خان– آخر ڳالهه ڪهڙي آهي؟

غلام - سائين، حضورجن جي فرزند ڪالهه رات اسان مسڪينن جي آبروءِ تي هٿ وڌو آهي؛ تنهن جو فرياد سائينءَ جن وٽ کڻي آيا آهيون.

بخش خان - يعني؟ صاف ٻڌاءِ!

غلام - حضور، ڪهڙيءَ زبان سان ڳالهه ڪريان! رات، اڄ ڏيهه، پر ڪري تي سنو پيو هوس. ڇيڙڪي جو گهر وٺي ته ڇا ڏسان جو رئيس ننڍو، ٻنهي مان ٻاهر پيو نڪري، ۽ هيءَ ڇوري (ڌيءَ ڏانهن اشارو ڪري) ڪيس آڙائڻ لاءِ ايوان تي ٽپي آهي. بس، وڌيڪ ڇا چوان؟ سائينءَ جن داد ڪن!

بخش خان (محمد کي) - هي [illegible]

محمد (ڪنڌ سٺي کڻي) - هائو، ابا.

بخش - تون ٻڍهپل گڏهيل ڇوڪر، تازو مگريو ٿي ماڻهو، توکي اهڙو ڪڏو ڪم ڪيو؟

محمد - ابا، پيٽين جو ميڙي تان ڪجهه دارون پي گهر موٽيس، جنهن تسان زيت مون تي اچي ستي.

بخش خان - چو ته ستي؟ تو تي هن جو ڪرڪو حق آهي. دارون پيئي ته ڪا شانائتي ڳالهه آهي؟

محمد - مون کي ٻڌنو ئي سمجهايو هئس ته پيئي ڪا غلط ڪانه آهي. جهڙوئي سنگتين جي سڪ پر پي ويٺو آهيان. پر زيت مون تي نهايت سخت ٿي ٿيو!

بخش - ڀلا، پوءِ وري گهر کان ٻاهر ڇو نڪتين؟

محمد - ابا، ڳالهه پوري ڪري ڏيان: مون چيس مون پيتايو آهي، توکي مون تي ويساهه رکڻ کپي. پر مورکو مون کي سگهه ٿي نٿي ڏنائين: چي، 'وڏي شهر مان پيون به الاهي ڪهڙيون خصلتون پرائي آيو هوندين!'

[illegible] ي کهڙي هوا کهي وسر، جو انهيءَ گهر مهندان اچي متيس. ننڍي هوندي کان اڄ ۽ حسينا راند يون رونديون ڪندا هئاسون ۽ هوءَ مون کي گهڻو گهرندي هئي. پر [illegible] کان پوءِ ڪونه مليو هوساس. ڪالهه رات چاندوڪيءَ ۾ ٻنهي ٻاهران ٻيلي هئي ۽ مون کي ڪونيائين. بس، مان مدهوش ٿي ويس. ساري رات ٿيري وٺي، مون کي ڪو سڌ ڪونه رهيو.

بخش خان - پوءِ، هاڻي؟

محمد - جيڪو ڏنڊ ٺهرايو سو ڏيڻ لاءِ تيار آهيان.

بخش خان - ڪمدار، تون ڇا ٿو چوين.

غلام - حضور، اڄ انصاف ڪرڻ آيو آهيان اسان جي پوتيءَ کي داغ لڳو آهي؛ تنهن کي مٽائڻ جو هڪڙوئي علاج آهي.

بخش - هاڻي ڏکيون ڳالهيون ڪيون ڪر ... هيڏانهن اچ (غلام ويجهو وڃي ٿو.) تون اسان جو خادم آهين، تنهنجي عزت سا اسان جي عزت. اسين هيءَ آڪري ڳالهه ٿي ڪري ڪا ڇڏيون، جنهن ڳوٺ پر ٻاهر به ٻاهر نه نڪري. (ڳوٺڙيءَ مان هڪ سو روپئي جو نوٽ ڪڍي) اچي، هي تنهنجو اجورو.

غلام - ڇا، توهان سمجهو ٿا ته اڄ ڌيءَ جي بي عزتيءَ لاءِ رشوت وٺڻ آيو آهيان؟ رئيس، ڀلا آهيو. انهيءَ ٺرجانيءَ جو اجورو فقط نڪاح آهي: نه ته ڏک هٿي بهه پورو ڪري ڇڏينداسين - جنهن جائي ٿي ڪانه هئي.

بخشڻ خان — نڪاح! تو نوڪر جي ... سان نڪاح! تنهنجو هوش ته جاءِ آهي!

غلام — غريب ڪمدار ٿيس ته ڇا ٿيو ... پاڻ جو پريو مڙس آهيان. ماڻ ڪري ريهڻ وارو نه آهيان.

بخشڻ خان — پر محمد جو مڱڻو ٿيو ... آهي. جي اهڙي بيهودي طلب تو ڪرين، ته نڪري وڃ هتان! جيڪا ڪاڏهن هجيني سا وڃي ڪاهر!

غلام — رئيس، ياد رکجو: آءٌ ساري ڳوٺ ۾ ڳالهه هلائيندس. پاڪ مولويءَ وٽ فرياد وجهڻ ڪان نه ڪين گسندس. تو مان جي ... تنهنجي ڌيءَ کي ڏاريو آهي. سندس مڱڻو رد ڪرائيندس ۽ حسينا کي حق وٺي ڏيندس.

حسينا — نه نه، ابا، محمد مون کي ڪونه ڏاريو. مون ٿي ڪيس سڏ ڪيو، مان ٿي ڪيس لنڊڻ ڪان پيار ڪندي هيس. هو ته اصل ڪان زينت کي محبت ڪندو هو. آءٌ زينت جو حق ڪانه ... بس.

غلام — صبر ڪر، بي لجي! تون ڇو پيئي وچ ۾ ٿي پوين؟ هاڻي هل ته هينئر ئي مولويءَ وٽان انصاف وٺي ڏيانءِ. (جٺن ڪيس پاڻهن ڪان وٺي نڪرڻ تي آهي تٺن محمد روڪيس ٿو.)

محمد — غلام، مونکي تنهنجو شرط منظور آهي. مون زينت سان شاديءَ جي دعوي ڇڏي ڏني. پنهنجي بدانماليءَ جو بدلو پري ڏيڻ لاءِ تيار آهيان. مون کي حسينا سان شادي ڪرڻ قبول آهي.

بخشڻ خان — ڇوڪرا، تون صبر ڪر. آءٌ پاڻهي هن معاملي کي منهن ڏيندس.

محمد — نه بابا، هن معاملي جو بار آءٌ پنهنجي مٿي تي کڻندس. پنهنجي خاندان جي ڪوتاهي ڪرڻ ڪانه ڏيندس.

[illegible] ۽ توکي خاندان جي [illegible]

[illegible]

... ڌاڙ وهلدي.

زينت — نه محمد، حقيقت ۾ ڏوهه مڙئي تنهنجو آهي، جو توتي اجايو ڏمرس ۽ غيرواجب شڪ ٿيها آندم، ۽ توکي پاڻءَ ڪان ٻاهر ڪيم ... برابر، هاڻي حسينا جو توتي وڏو حق آهي: توکي پنهنجو فرض بجا آڻڻ ...

محمد — آفرين زينت! شڪر جو تو به ... قربانيءَ ڪرڻ ۾ مون سان شامل راءِ آهين. ساري ڇمار جو وڇوڙو کي تدر آسانيءَ سان سهي سگهبو.... هاڻي آسرو الله جو! (... ڏانهن نهاري) ادو عثمان به توکي ننڍي هوندي کان گهرندو آهي، انهيءَ سان شال خوش گذارين. (عثمان سرهو ٿئي ٿو — غلام کي) هاڻي هلو ته هينئر ئي مسجد شريف ۾ هلي نڪاح وجهون. (غلام ۽ حسينا کي وٺي نڪري وڃي ٿو. بخشڻ خان روڪڻ جي ڪوشش ڪري ٿو جو اجائي.)

(ڏنل سال [illegible]، ساڳيو ڪمرو [illegible] جي حويلي جو [illegible] پيل وڃي ٿي [illegible] ساوڻ جي [illegible] سبب [illegible] آهي جو دريءَ مان پڌري نظر وارو نظارو جو امڪان مس ٿو ٿئي. [illegible] وچ ۾ چڪتات ۽ ڪچڪوڙ پئي ٿئي.

زينت [illegible] آهي ۽ [illegible] پرت جو ڪم ٻي دليو ڪري رهي آهي، عثمان ميڙهن ۾ پسندو اندر اچي ٿو.)

عثمان— اسان جو جهڳو جهڙ ٿي ويو آهي، تو ٿي پنهنجو پرت ملو لڳو آهي!

زينت (ڇرڪ ڇڏي)— ڇو، خير ته آهي

عثمان— ڏسين ويلي ته ڏيهه. مان پڇي پيو ٿي موٽيو آهيان، ته اتي سڃا ڪيڙا ته ڪي ڏي.

زينت (اٿي)— پر مان اٿيس ٿي. [illegible] ڪئي ڏنيس ٿي، جا هو بدلائي ٿو.) ديهه جو ڪهڙو حال آهي؟

عثمان— حال وري ڪهڙو آهي؟ برسات ڪالهه رات ڪان ٽڪ پئي رهي وئي آهي. ڪوين ۾ ڪوارا پئجي ويا آهن؛ ديهه ۾ اڄ لڳي پئي آهي. مٿان پولي تان اوسد جو پاڻي ۽ اچي بچاءُ بند سان ٽڪريو آهي. هاڻي ته الله آهي جو فصل بچائي.

زينت— ويچارن مسڪينن ڪوين جو ڪهڙو حال ٿيندو!

عثمان— تو کي ته انهن مسڪينن جو ئي اونو [illegible] پيو آهي. پنهنجي روزيءَ تي ٿي لت اچي؛ [illegible] اوڏو اٿئي

زينت— اسين ته وري به سٺا ڀلا آهيون. پر ويچارا مسڪين، اڳئي قرض ۾ ٻڏل، تن جي

[illegible] ماڻهو [illegible]

عثمان— [illegible]

آيشون پڌر ته پراڻ اڏي؛

[illegible]

ماڻهن اڄ وڏي خطري ۾ هوندا.

عثمان (خار وجهي)— ته پوءِ سچ [illegible]

[illegible] آڪر فقط آهيءَ محمد ماڙيءَ جو آهي، جنهن توسان دغا ڪرڻ تان پوءِ [illegible] ماڳڪو ڏنڊو اختيار ڪيو.

— پر ته آڪو ڏيندو؟ وري [illegible]

[illegible] مون ته پاڻ فراخدلي ڏيکاري هو اباڻو ورثو ڏنو ڪري، پنهنجو فرض [illegible]

[illegible]

مسڪيني ڏندو ڪيائين.

عثمان— سڙت ني چگو ائيني! جڏهن ته [illegible] پاڻ اتي ڪان ني ڪوند ٿو. ارڙهن مهينا پرشي ٿيا اٿئون ته به اهو محمد دل تان لهنئي ٿو؟

زينت— مون ته توکي صاف صاف ٻڌايو، ته منهنجي سچي دل اصل ڪان هن سان هئي. قسمت جڏهن سنهن قبريو، تڏهن بي ڪا [illegible] نه ڏسي، چاچي ۽ تنهنجي دل وٺڻ لاءِ توسان نڪاح وجهڻ قبوليم. پر منهنجي دل ۾ هن لاءِ هميشه همدردي ۽ عزت آهي.

عثمان— همدردي ۽ عزت! چونه ٿي چوين عشق ۽ محبت؟

زينت (تڏي سيني)— تون چائين ٿو، ته آءٌ [illegible] زبني جا مڙئي فرض توسان پورا ڪرڻ ۾ ڪاڻ [illegible] ني آهيان. وڌيڪ طلب ڪرڻ جو تو کي ڪو حق ڪونهي، منهنجو توسان اهو شرط هو.

عثمان ـ بس، گهڻو ٿيو! ... شروع ... ڪري ٿي پنهنجي ... ظاهر ڪري، ... زبان ته ڪئي ڪانه.

(اوچتو ... ڌڪڙو ... ٿو، ... ڌريءَ مان ڳجهي ٿو ... حسينا ... دوڙندي ٻاهرين دروازي وٽ اچي ڪڙو کوڪي ٿي. زينت وڃي در ڏانهن ... ويندي اچي ٿي.)

زينت ـ ادي، خير ته آهي؟ ڇو هن برسات ۾ ڏڪڪندي ... آهين؟

حسينا ـ ڏاڍي، خبر ڪونهي: محمد کي گهڻو ئي چيو ته هوڙي برسات ۾ اڄ درياهه تي نه وڃ، پر پڌو ان پٺو ڪري ٻيٽ ڦوٽ لاءِ هليو ويو. هاڻي مان پيئون اچي ٿيون آهن، ته ... برسات هڪ ٽڪ وسندي اچي، ۽ ... سندس ڪو پتو ڪونهي! وري اڳهون پلر ته پڏڪن ... ٿو بند ... لڙهي ويو. تڏهن ته منهنجو سڪ ئي ڦٽي پيو. اڄ ... ديهه جي بچاءَ لاءِ نڪري ويو هو نڪريءَ پٺيان. پيو ڪو پاڙيسري ... ڪونه ... ... ٿو ... وٽ ... دوڙندي آئي آهيان.

زينت ـ مون کي پڻ اهو ئي ڊپ آهي. هلي ٿيون هتي ٿرس ته ... تا ڪو آدم ... ڪريون. (عثمان کي) ڀلا ڪري توهان ... چار ... سال ڪري محمد جي مدد ڪريو؟ هوڙيءَ برسات ۾ ... ... ۽ ... ... ٿي، ويچاري جو لاڻي ... حال هوندو.

عثمان ـ ها ڇني؟ ... ... اهڙيءَ ... ... سان کي ... ڪونهي جو وڃي ... محمد جي مدد ڪريون.

(...) ... انسان جي ... ... آهي ... ... آهي، ... ...

عثمان ـ ... ... آهي. توهان ڪيڏا ... ... پنهنجي ... ...

زينت (... ...) ـ ... ... ڳالهه. توهان ... ... آهيو ... آهي ... ۽ عورت پنهنجي ... جوئي ۾ ... ... شريف انسان ... . اڳهين ڪين ... آهن، ... ... گهڻو ذڪر هوندو. (حسينا کي) ادي، ... ته اسين ... ڪري محمد جي ... ... الله هٿ ڏيئي رکندس.

(حسينا کي ٻانهن کان وٺي وڃڻ تي آهي.)

عثمان ـ ڪيڏانهن هلي آهين؟ ... ڪري ... ويهي رهه.

زينت ـ تنهنجو اڄ کان پوءِ مون تي ڪو اختيار ڪونهي. ڪير آهي جو مون کي روڪي ... ... وڃي ٿي.)

پردو ڪرڻ

(ساڳي ڏينهن ... ...)

جو هڪ ... ... ڏو ... آهن ... ... ٿو ... ... آهي.

... ...

اڄ محمد ... ...

ٿو "... !" ٻيو ٻڌي، هت نراڙ تي وکي ڏريهه ... تمام اونداهي تي هو جمڪنڌڙ تي ٿيو، ۽ اُن روشنيءَ ۾ هڪ ٻيڙيءَ جو سڙهه نظر ٿيڻ ويجهو ٿيندو ڏسڻ ۾ اچي ٿو. تيستائين هڪ ٻاري ڏڏڪو ٿي ٿو، ... ٻيڙي ڪناري سان اچي لڳي ۽ ٻيڙا ٿي پيئي. زنڌني آواز ۾ هڪ چيخ ٻڌجي ٿي، ٿوري وقت بعد ٻي چيخ. جنهن تي محمد نڪرڻ تان نيندو موٽي ڪناري ڏانهن لهي وڃي ٿو. ڪجھ وقت هوا جي سوسائٽي ڏاران ڪجھ ٻڌڻ ۾ نه ٿو اچي. آخر محمد زينت کي ٻانهن ۾ کڻندو جهوپڙيءَ تي پهچي ٿو ۽ هڪ جپ تي وهاري ٿو. پاڻ به پرسان وهي ٿو ۽ ٻئي سهڪن پيا. نيٺ محمد ڇوي ٿو:)

محمد— سچ لڳي ٿي، منهنجي ڪشتي ته وچ سير ۾ ٽٽل پئي، ۽ آءٌ ڪجھ وقت وهڪري جي اُڏو ترندو، اُگهٽون اچي هن تڪر تي چڙهيس. پر زينت، تون هن ٻئي جيڏيون اڪيليون ڪٿن ٻيڙي ... ڪمرا ... ڪهڙي ... لنگهيون؟

زينت— ڪناري تي ڪا ٻيڙي ڪانه هئي، ماڻهو ويچارا ڪُنهار بچائڻ ۾ ٿي پيا هئا. پر اسان ٿي به هتي سرمچ ٻيٺ ۾ ويل آهي، سو جوش وچان هڪ ٻيڙي هٿان ٿي هليون سين. پر وچ سير ۾ پهچڻ سان معلوم واٺ اچي ڏوڙيو ۽ اسين ٻوهه لاهي ڪين سگهيون سين. ... اسان جي قبضي ڪان نڪري وئي ۽ ڏوڙيندي اچي نڪر سان لڳي ۽ چڙهون ٿي پئي.

محمد— ۽ ...... "

... ويچاري ... اجهي ... ڄمڪي ...

... جهي وڃي، ۽ ماڻهن تو اچي چڪي هئي

محمد (افسوس ۾)— تڏهن ويچاري ... بچائڻ آئي هئي، پر منهنجين اکين اڳيان ... هئي ۽ مون ... ۾ ڪونه پيو!

زينت— هن کي بچائڻ ... منهنجي جان به وڃائي هئي. ... درياهه سان بچائڻ آئي ۽ پاڻ درياهه جو ٻڪ ٿي. (ساڪ ٿي وڃي ٿي.)

محمد— پر زينت، تو ڇو مون خاطر پنهنجي حياتي خطري ۾ وڌي؟ مبادا، تون به درياهه جو ٻڪ ٿي وڃين ها!

زينت— ڇگو ٿي ها جي آءٌ ٿي هن ... توکي بچائڻ ۾ پنهنجي حياتي ڏيئي ها. ... ۾ هاڻي رهيو ئي ڇا آهي؟

محمد (ڪيس کلڻ ڪان هولي)— زينت، هي ڇا پئي چوين؟ مون ته سمجهو ته تو عثمان سان خوشيءَ جو وقت گهاريو هوندو. مون ڪي پنهنجي دل جو حال ڪولي ٻڌاءِ.

زينت— محمد، ... سو ساڳيو ته هئي، پر تو ڏاران مون نهايت ڏک ڀريو زمانو ڪاٽيو آهي. عثمان سان ڳنڍجڻ به منهنجي حياتي زهر ڪري ڇڏي آهي.

محمد— تڏهن آءٌ به ٻڌايان، ته مون به تو سان دلي دوري گذاريو آهي. جيونئڪ حسينا مون کي سڪي رکڻ ۾ وسان ڪين گهٽايو، پر افسوس جو آءٌ ٽيس دل جي محبت ڏيئي نه سگهيس، ۽

... ورڻ

وبجزي اعرني رنج دنا ۽ لاني هي وني. ان [illegible] ڏدو وجي...... اح [illegible]

[illegible]

[illegible] سان. الله ڪهريو آهي ته ابات ڏسين...... [illegible]

[illegible] ته......

[illegible]

وينجي گهر وٺي ويندو. [illegible]

زينت- آمين! تڏهن هي آءٌ.

[illegible]

[illegible] وڪي بعثبار نعو [illegible]

دوستو، ڪوچ جو ڪنڌ وجي رهيو آهي، دير نه ڪريو. اسان روشن چراغ جو "نور" آهيون، ۽ ٿيون اهار زندگي جا بالي آهنداسون.

ترڪي، عرب، مصر، ڪوريا، چين، ناروي، روس، [illegible]

[illegible] ن. اسان کي شيرين خواب نه ڪهرجن، ۽ نه وٺي مسرت. اسان چند ڪوڙن لاءِ راحت، سڪون، مخمل ۽ قالين ۽ سهانگي شهرت نه ٿا ڪهرون. اهي ته سؤال ۽ بدبودار چيزون آهن. دوستو اڳتي وڌو- اڳتي-

— قاضي نذرالاسلام

هڪ ڏينهن جي ڳالهه آهي ته......

"دلبر"

[illegible]

آهي، ۽ هنجي مخاطب کي سڏيندو آهي 'دلبر'

[illegible]

ڪيو، ويٺو دلبر سان رهاڻ ڪري.

[illegible]

جا ماڻهو ڏانهس نهارڻ لڳا.

[illegible]

شروع ڪيائين:

دلبر- هو ڏسڻ ئو!

فقير- ڪير؟

دلبر- ڪڪڙ وارو!

فقير- پوءِ ڇا آهي؟

دلبر- پوءِ ڇاهي؟ مان تو وٽ ٻڌايان، ته هو نڪيت ... هو [illegible]

اتي فقير نهايت عجز ۽ آزيءَ سان "دلبر" کي چيو:

[illegible]

دلبر- وري ڪوڙ!

فقير- ڪوڙ وري ڪهڙو! اصل سچ ٿو چوان.

[illegible]

هوندي سوندي وڌيڪ ڪوڙ هڻن ته پيو ڪونهي!

[illegible]

[illegible]

[illegible]

پيچ ڏوڪڙ ڪونهي.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ٽي.ٽي- هت ڪهڙو ماڻهو ٺا نڪيت وٺو آهي؟

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

دلبر- فقير، اشرافت سان ڏوڪڙ ڪڍي ڏي پاڻ...... [illegible]

[illegible]

دلبر- اهو ڪوڙ! تڏهن اکين ۾ ڇا پلال اٿئي؟

[illegible]

[illegible]

[illegible]
گهرجي، ۽ ڪجهه ميلي تي خرچ ڪيو... ۽ پوءِ......

دلبر (شوخ ٿي) - [illegible] ڍوڪڙ [illegible]
[illegible]
ٿي.تي ۽ ڪي ته ڍوڪڙ اڳ ۾ اٿس......!

فقير [illegible] اڳ ذي [illegible]
گنڍيون ڇوڙي.

[illegible]
[illegible]
[illegible] شروع ڪيو.

فقير- [illegible] حيدرآباد [illegible]
[illegible]
[illegible]
۽ اجائي ريڙهه پيڙهه نه هيڏي ڪيو نه هوڏي!

دلبر- [illegible]
[illegible] ڍوڪڙ [illegible]
[illegible]
جاءِ جا......

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ميلي تي هلڻ لاءِ [illegible] گهرجي
[illegible] رهندا سون،
اسان ڍوڪڙ وڃايا، ۽ هار ڪيا!

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] برابر......
فقير شڪست قبول ڪري، ڪٿي ماٺ ڪئي.

ٿو. ٿي ڌاڻا [illegible] ٿي ڏي [illegible]

[illegible] جي [illegible]

مڙس هو لائق ۽ سمجهو، سو ڏوڪڙ وراڻي ڏنائين فقير کي.

[illegible]

ڪيفيت سان ٿي. ٿي ۽ ڏانهن هٿ وڌايو.

انهيءَ جو هٿ وڌائڻ ۽ 'دلبر' جي وري دانهن ڪرڻ.

دلبر... ڪلاڻي ڪوڙا...... [illegible]

[illegible] دلبر جي ڏڪي تسي [illegible] ...... [illegible]

ڪري، ڪجهه 'پڙ پڙ' ڪندو رهيو. [illegible] ڪجهه رازدارا [illegible]

نصيحت ۽ وصيت ڪيائين.

[illegible]

[illegible] اڪيون لڪائي، ۽ [illegible] ...... [illegible]

لٿو. [illegible] ۽ 'دلبر' جي رهاڻ جاري رهي، ۽ [illegible] رهي ......

— غلام محمد "گرامي"

"اسپرنگ ٽٽي پوندا......"

— حيدرآباد وڃو هوم. گاڏي پليٽ فارم تي لڳي هئي. [illegible] اندر وس ۾

[illegible] سيڪنڊ ڪلاس [illegible]

[illegible] گاڏي ۾ چار [illegible]

[illegible] ۽ اخبار پڙهڻ ۾ مشغول،

[illegible] گرمي [illegible] گاڏي ۾ جيڪي ٻه بجلي پکا هئا،

[illegible] صاحب [illegible] چڙدو [illegible]

ڪي [illegible] چڙدو [illegible] سڌي [illegible]

پٺي [illegible] صاحب جو سامان [illegible] وڏيون لوهي پيٽيون،

بنگ، [illegible] وڏي ڇاپي، ٻه [illegible] نوڪر، هڪ انهيءَ [illegible]

[illegible]

... جڙو ته ڏسي، نيٺ پنهنجو سامان هيٺ رکائي ڇڏيو.

[illegible]

هليو ويو. الله ڄاڻي ڪٿي رهندو هجي ويو! ...

اديب

[illegible] حيثيت آهي، [illegible]
[illegible] وغيره جي آهي.

[illegible] پراڻن ادبي روايتن جي پيروي ڪري، [illegible] ڪري سگهجي ٿو [illegible] ڪيفيت جو سو بيحد اهو آهي ته جو سمجهي [illegible] تشبيهون، استعارا ۽ ڪنايا استعمال ڪيا [illegible] غالب ۽ مير [illegible] انقلاب پسند ۽ اصلاحي تاثر گهٽ ٿو رهي.

[illegible] سال اها جذباتي واسطگي [illegible] ڪافي نه آهي، بلڪ [illegible] ذهن آهي جڏهن اديب، سماجي [illegible]

خنجر لگے کسی کو تڑپتے ہیں ہم "امیر"
سارے جہاں کا درد ہمارے جگر میں ہے

[illegible] انقلاب لاءِ صحيح [illegible]"

مضمون

سنڌو	— احمد بشير
	— سنڌيڪار: عبدالرسول نظاماڻي
منجهر جون موجون	— گوردن محبوباڻي - اجمير
ياد گيريون	— ڊاڪٽر يو. ايم. دائود پوٽو
گداگري	— ڪريم ڏنو راڄپر
ملوڪيت	— محمد اسماعيل عرساڻي
ڪڇ جي عوامي شاعر جو ڪلام	— ڏکايل
سنڌي ۽ [illegible]	— [illegible]
منشي صاحب راءِ "آزاد"	— سيد حسام الدين راشدي
سنڌ جي تمدني تاريخ (١)	— ڊاڪٽر ص. پ. چبلاڻي
	— سنڌيڪار: سراج
سنڌي نثر جا مثالي ٽڪرا	— چونڊيندڙ: م. د. سوڀجي
	— ابوبڪر محمد ميمڻ
	— چندو ششر "ناز"
[illegible] سنڌي [illegible]	— ترتيب ڏيندڙ: موتيرام. ايس. رامواڻي
آديسي اٿي ويا مڙهيون مون مارين	— ع. ڪ
تبصرا	— ع. ڪ
پڙهندڙن جا پيغام	— اداره

اديبن جو فرض

[illegible]

...ن جو ادب، انسان جي تهذيب بلڪ انسان جو وجود خطري ۾ آهي. ... [illegible]

اصل [illegible] احمد بشير جو [illegible]

سنڌيڪار:- عبدالرسول نظاماڻي

«سندو»

[illegible] عظيم [illegible] جي جاني [illegible] [illegible]

[illegible] آسماني [illegible]

[illegible]

[illegible] ڪن [illegible] قسم جي [illegible]

[illegible] حيرت، اثر [illegible] طاقت، [illegible]

[illegible] قدرت جي هڪ لاجواب ۽ لازوال هنرڪاري [illegible]

[illegible] واري آهي، جو خود [illegible] ڪنهن [illegible]

[illegible] بي مثال نظاري جي [illegible]

[illegible] زندگيءَ جي روح [illegible]

[illegible] هلندي، وڏيون وڏيون [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

«سندو»، جيون جي نشاني ۽ زندگيءَ جي علامت!

[illegible]

[illegible]

[illegible] لاءِ ڏوهوا [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ڪاشتڪار سندن ڪاري [illegible]

[illegible]

آهن، ۽ انهن سڀني کي هيٺين صفحي تي ڏنل پاڻي وڏو ڪرڻ ٿي.
بار آهي، هو مون کان وڃڻ ۽ ان چاڪان ته مان "..." ..., اهي ته
۽ دٻاوَن ۽، ۽ چيڙاڪ ۽ مست اڙا!

... مان هن هي واپس آهيان، مون کي جا ... ...

[illegible]

مان هن سڀني کي سڃاڻان ٿي.

[illegible]

ٿي پيندو ڏسي، مري ويو آهي ۽ هن جا هٿ خالي ۽ اکيون ڪامل [illegible]

[illegible] نهار.... [illegible] سنڌي جرنيل تيروڪس واپس وڃڻ جي سفر لاءِ آواز ڪي ڪڍ ڪ [illegible]

[illegible]

. [illegible] ۽ [illegible]...... هو واڇوڙي وانگر تڪيا اچن ٿا ۽ ملڪ کي [illegible]

[illegible]

[illegible] سڀ [illegible] ڏيئي ڇڏيا ... [illegible]

[illegible] واڌي [illegible]. [illegible]

[illegible] گرد و غبار [illegible]

[illegible] آهي، [illegible]...... [illegible]

[illegible] رهيو هو، هن کي موهن‌جو دڙو ملي ويو آهي، [illegible]

[illegible]

[illegible] ذوق جي [illegible] علم جي [illegible]

[illegible] موهن‌جو دڙو ۽ اوساهي..... اوساهي ۽ موهن‌جو دڙو ..... [illegible]

..... [illegible] ڪان پهوءِ وري پيا ماڻهو آيا جن هن زمين تي [illegible]

[illegible] ڪيو. هي عرب هئا ريگستان مان اٿيا ۽ [illegible]

[illegible] جي اوساهن کڻن کي غار جي موهن‌جي دڙي [illegible]

[illegible] عرب محمد بن قاسم ڏانهن نهار! [illegible]

[illegible] ملڪ کي فتح ڪري ورتو [illegible]

[illegible] هلائي رهيو آهي. [illegible]

[illegible] لاءِ رڙيون ڪري رهيو آهي [illegible]

[illegible]

رت [illegible] ڏانهن نهار!

[illegible]

انهنجن مٺڙين لاتين ۽ روحاني راڳن ۾ مست وڃو [illegible]

جا درد ڀريا بيت ۽ مٺڙا ڪلام اڄ به ٻڌي سگهجن ٿا [illegible]

ٻڌي رهي آهيان جيڪو هن کي جيئري ٻڌندي هئس. هو هڪ [illegible]

۽ ٻاجهارو، جذباتي ۽ مهربان آهي. هو خوبصورت [illegible]

[illegible]

نيابو هن جي سهڻي سگهڙ ۽ ساروڻي امر آهن.

هو ستوءِ سڌيءَ ۾ [illegible]

[illegible]

هن جي ذهين ۽ ساڃهه [illegible]

جوڳي سگها ۽ شاهوڪار آهن [illegible]

[illegible]

آهن. ڳالهيون وري مٺايون ۽ گل ورهائيندڙ آهن. اهي انهنجن ٻانهن ۾ عاج جون [illegible]

۽ وڏا چوڙا پائيندڙ آهن. هر جڳهه واري منهن جو اڏريون چمڪ ۽ هر سهانو موسم

نهايت ئي وڏي ڏام ڌوم ۽ مزي سان ملهايو ويندو آهي. جڏهن ورهيه [illegible]

پوندیون آهن، تنهن کوٺي کان ٻاهر مچ
پکناري ۽ کوڙي تي سرېلا ڪلام ۽ ڪافيون
اکين سان هن جا رنگ برنگي ناچ ڏسي رهي آهي.

[illegible]

ڪيترن ئي ويران برن ۽ ماڙيندڙ ميدانن کي آباد ڪري [illegible]
[illegible]

[illegible] ڪان بوءِ منهنجي اٿ ۽ رت جي واريءَ اڳين کي [illegible]
[illegible] بن لاءِ چاهه پريل مجيءَ ٻچيءَ دل واري [illegible]

آهي، جيڪي منهنجي ٿـالـي ڀـريان ســڄـڻ ٿـا، ڪر وٽ هـڪـ [illegible]

[illegible]

مان آهيان مها بلوان، اجيت ۽ امر سندو......

ادب ـ تيسين ترقي نه ڪري سگهندو، جيسين "عوام" جو توجهه [illegible] جڪائي سگهندو آهي، ۽ جيسين محسوس اعليٰ درجي جي "[illegible]"

ادب "[illegible] انساني [illegible]" [illegible] حاصل ڪري [illegible]
[illegible]

[illegible] ۽ خوص [illegible]
محبت ڪري سگهي، [illegible]

عوامي ادب ۽ [illegible] واسطو [illegible]
انهن جو ئي فرض آهي ته "[illegible]"

گوورڌن محبوباڻي - اجمير

منهنجو جون موجون

سو سائين، نيٺ سفر جو سعيو ڪري، اسين [illegible] سان اڀياسين. [illegible]
سائيڪلن جي شاهي سڙڪ تان سرڙات ڪري هلڻ لڳاسين. [illegible] من [illegible]،
سو پلا اسان 'جوکو' [illegible]
بي انهه ڪنهين سر " [illegible] "
[illegible]
سرائي ڪئي. جي: " [illegible]
[illegible] "غا" [illegible]
جي سوچ ونجي، سجر [illegible] پرسان وڏي [illegible]
ڏينهن ني قافلي ڪوچ ڪيو.

[illegible] ڪري رکي بوسان جي [illegible]
سرنگ جا ساز سرندا [illegible] سرڙات [illegible] دل جي [illegible]
شروع ڪئي. دل ازخود آلاپيو:

"اڄ ٻڌ اتر ٻار ڏي، تاڙي ڪي توار،
هارين هر سنباهيا، سرها ٿيا سنگهار،
اڄ ٻڌ منهنجي يار، وسڻ جا ويس ڪيا"

[illegible] ڪلاڪ [illegible]
[illegible] اوطاق [illegible]
[illegible] ڪالهه [illegible]
آ پلا [illegible] اوطان جو سعيو [illegible] ڪيو آهي " [illegible]
[illegible] اسين ٿوري آرام لاءِ اندر [illegible]
[illegible] اسان لاءِ سڀ سامان [illegible]
[illegible] اسين ٿورو ٿڪ ڀڃي، ٻاهر اياسين. ٽانگا [illegible] بزرگ
[illegible] سامان. باقي باندر سنتا — سائيڪلن تي. ٽڪ ٽڪ ڪري ٽانگا [illegible]

[illegible]

"ساڳئي مي درياء، ڪاهي ڪڏهن يار جي."

[illegible]

۾ پوئيندا ـ جن مڇين جي مالها ڳاڻي اٿن.

[illegible]

جون ٿڪون لوڙي ڪين چيلهه ۾ ٻڌل وسيع سان ٻڌندا.

آڙين جو شڪار اڪثر اونداهين راتين ۾ ڪن، [illegible]
لڳائين، گويا پاڻيءَ جي وچ ۾ چاريءَ جي هڪ وڏي [illegible]
اڳيان پڻ ننڍا لڪڙا کوڙي، چاريءَ جو [illegible]
چاريءَ جي "جهول" ٺهيو پوي. ان کان پوءِ چاريءَ جي سامهون [illegible]
[illegible]
[illegible] "[illegible]" [illegible]
سون، حتي [illegible]
منجهيون مروڙيندا.

سو ساٿي، ڳالهه ٿي ڪري [illegible] شڪاري [illegible]
[illegible] اسان [illegible] ڏاڍيءَ [illegible]
ساري رهيا هئا. ڪيڏي نه [illegible] پريشاني [illegible]
[illegible] لاءِ پڙيءَ ۾ [illegible]
[illegible]
لاشڪ، سچي راحت [illegible] آهي [illegible]
[illegible] آهي [illegible]

[illegible] ٿي هئي؛ سو [illegible] ڪياسين. [illegible]
[illegible] اسان [illegible] وڏي هئي. [illegible]
[illegible]
[illegible] هئي. اسان [illegible] شروع ڪيا. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

"[illegible]، پڻي اڪر مڪڙي،
جي وس جا ويس ڪري تہ ڪکر ڪن ڪيهان،
[illegible] ٿي پيهان، جي آڪر اچڻ جا ڪرين!"

[illegible]
ڏسڪاريو، [illegible]
ڪن الله بچائي. [illegible] جي ڪرڻ [illegible] عجيب رونق [illegible] هوا جي [illegible]

[illegible]

اس ڏٺي، ڪرسي تي، ٻيڙين مٿان [illegible]
وچ ۾ ڇالي ۾ پيارو ويو، روشنيءَ کان پري ڪ [illegible]

[illegible]

[illegible] سامهون ڪنارن، [illegible] جهڙي، [illegible]
[illegible] ڳالهه ڪئي. [illegible] سردار [illegible]: [illegible]
[illegible] مزمون اکيون." سردار چيو، "[illegible]
اسان کي ڪو ٻڌ ڪو ٻولو؟"

[illegible] ڏي ڏٺي ويٺي. [illegible] راڳ جي [illegible]،
[illegible] ڪئي سون ته: "[illegible] ڪافيءَ جي ڪي ٻڌائي" [illegible]
"[illegible] ڳائيندس؟ توهان ڳايو، اسان ٻڌو [illegible]
[illegible] ٻڌجو." سندس نينگري [illegible]
[illegible] هن جو [illegible] جي [illegible]
مکڙي جي [illegible] سانوري [illegible]، [illegible] جي [illegible]
ڳائڻ شروع ڪيائين. چوريءَ جو [illegible] اصل [illegible]
سينن تي ڳويا جادوءَ جو اثر ٿي ويو. [illegible]
[illegible] آواز ڍيري ڍيري سمنڊ جي وسيع سطح تي ڦهلجي ويو:

"ڪاري رات ڪچو ڪهڙو، اتيهه اونداهي،
چنڊ نالو ناهه ڪو، درياهه ڏو لائي،
ساهڙ ڪارڻ سوهڻي، آڏيءَ تي آئي،
ايءَ ڪر الاهي، نات ڪنن ۾ ڪير ڪهڙي!"

ڏوهيڙو پورو ڪري، هن ڪافي شروع ڪئي:

منکي ڪانه جهلي، سيڪا ياڻ ٻلي،
اتون وڏوي نيدهن اجلي."—

[illegible]
راڳ [illegible]، جادو [illegible]
روشاري [illegible]
هنا. ۾ ان سوز ۾ ڪيڏو نه آنند، ڪيڏو نه لطف هو. سچ ! درد ۾ جو مذاس آهي سو
ڪل خوشيءَ ۾ ڪٿي؟

وڃو ٻاهر واري ٻوڙيءَ مان [illegible]

[illegible]

[illegible] ويا، ونجڻ جا وارا وڃائي [illegible]

[illegible] ويو. دلين دهشت ۽ ڏڪ [illegible]

[illegible]

[illegible] آهي [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

وهڙو [illegible] آباسن ٻڙس ۾. ان [illegible]

[illegible] سامان سوڌيون [illegible]

[illegible] ڏڪندا آهي. ان جيو اهي وڌيري سيرحان [illegible]

[illegible] ساٿو [illegible] جان تو [illegible]

[illegible]: "واهه ڙي [illegible] موهون! [illegible]

[illegible] جا [illegible] هڪ شيءِ [illegible]

راحت، اهي ۽ آفت! ساڳي آهي من جي حالت!!"

"[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]"

شمس العلماء ڊاڪٽر عمر بن محمد دائود پوٽو

ياد گيريون

[illegible] سوچي [illegible] ورهين ڪان [illegible] آهي، [illegible]
[illegible] ڪري [illegible] [illegible]
[illegible] چڱيءَ طرح سان [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] نه [illegible] ڪري [illegible]. [illegible]
ڀلا ڪيئن اٿڻ سگهندا؟

آه! ڪهڙو نه پرلطف ۽ [illegible] [illegible]
[illegible] ۽ ڪيئن ڪي ڪيئن جي ڪاڻ [illegible] [illegible]
[illegible] جيون پريل گنديون [illegible] [illegible]
[illegible] موجود هيون. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
۽ [illegible] سگهي [illegible] آهن! [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] هوس. اڄ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] آهي، ۽ [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] ويندا هئا. اڄ [illegible] [illegible]
[illegible] نفسي سگهي [illegible] آهي. [illegible] [illegible]

کي گهيري ويو آهي. شرم حياءَ، ڄڻ ته پٽ سڀ لوڪ مان لڏي ويا آهن، ديا ۽ [illegible]

[illegible] دروازا بند ٿي ويا آهن. [illegible]:

[illegible]

ٻين ڏينهن سکر جوڙيءَ جو ڪجهه پاڻي خوش رهندو هو. [illegible] [illegible] جي اندر ويٺيون آهن.

[illegible] حوڙ آهن"، [illegible] ويو آهي [illegible] گويا هو آسمان تان لهي آيا آهن، [illegible] ڏيهورا زمين جي سرڻ سمان آهن.

[illegible] سنڌ کي ته ڪو چڱو لکيو آهي. اڳي واهه ۽ نياڻ [illegible] [illegible] مڙس جو ڪنڌ هيٺ آهي. بدمعاش ۽ ھٿيارُبدار زور آهن. "صلح جي عادل" جو [illegible] [illegible] جي ڪار پردازن ۽ [illegible] شراڻ کي اڄ ڪوبه ڪونه پڇي:

[illegible]

تون جي آبرو تازي، عجب هي دور آيو آهه!

[illegible] آئي [illegible] ڪنهن [illegible] سواءِ [illegible]

ڏنو [illegible] اهڙو [illegible] ڪري ڏنو [illegible]

[illegible] جي جوش ڏاڍي [illegible] آهي. ڪي [illegible]

[illegible] ته سڀ ڪنهن کي حوصلي ۽ [illegible]

[illegible] ڪني ويو آهي. [illegible] آهي. [illegible]

[illegible]. بالله! ڪٿي اهي [illegible] ۽ [illegible]

[illegible] ڪن چئي ٻيون، ۽ صفائي ۽ سادگيءَ سان زندگي بسر ڪن.

سنڌ آزاد ٿي، ۽ گورنر جو علائقو سڏجي، پر [illegible] سنڌ وسي [illegible] آزاد [illegible]

[illegible] هوندا هئا ۽ چين ڪليڪٽرن سان گڏ ڪمشنر راڄ ڪندو هو. [illegible]

[illegible] جوڳو هوندو هو. ڪيترن ۽ [illegible] ڪوڪ [illegible]. [illegible]

[illegible] امن هو. ڪمورا ڪوا [illegible] ۽ [illegible] ٿي [illegible]

[illegible] خرچ ڪاروبار واجبي هو. انصاف [illegible]. گورنري راڄ شروع ٿيو

[illegible] ڪه گورنر جو [illegible] ۽ طوفان به آيو. خرچ وڌي ويا. [illegible]

[illegible] ويا، ۽ غريب [illegible] ويا. هوا ۽ پاڻيءَ ۾ [illegible] ويو، ۽ [illegible]

[illegible] ميانگيون ئي ويون. پر اڃا به ڪجهه [illegible] رهي. گورنر [illegible]

[illegible] هوندي به شروعات پر [illegible] صلاحڪار هئا، جي هڪ [illegible]

[illegible] وزير ٿي پيا. هاڻ ته ماشاءالله سنڌ جي نظام شمسيءَ جا [illegible]

[illegible] سيڪريٽري ۽ صلاحڪار ۽ [illegible]

آهن. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ۽ [illegible]

[illegible] حاصل [illegible] لاءِ [illegible]

ڪوبه تعميري پروگرام پيش نظر [illegible] ئي [illegible] ٿي. [illegible]

[illegible] ڪل پر [illegible] ڪندا. [illegible] اشتهار [illegible] ٿي. خدا [illegible]

جو خانو خراب ڪري، جهڙي انسان جي مونهاري [illegible] سنڌ تي [illegible]
هوندي [illegible] جي ڏوري هٿان ته ڇڏين، ته انسان [illegible]
ڏوهه [illegible]
وزيري [illegible]
سنڌ [illegible]

هوءِ سر هوت حيات، آءٌ مياڻي ڪموري.

*

[illegible] سلامت [illegible]

وقت آيو آهي جو پنهنجون عبرت جون [illegible]
ڪي سڌاري پنهنجو استقبال اجارين. پر جيڪڏهن [illegible]
[illegible] آهي.

[illegible] آهي. [illegible]
[illegible] ڪري [illegible] پاڪستان [illegible]
[illegible] هندو [illegible]
[illegible] مسلمان [illegible] پاڪستان [illegible]
[illegible]
[illegible] پاڪ [illegible] ڪانئو؟ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] آهي [illegible]
[illegible]
[illegible] جو امتياز ڪرا نهل پاڪستان جي پاڪ زمين تي عنايت ڪري
[illegible] ڪل مونهاري سنڌ ۾ سرسبز ۽ شاداب رهي.

سائين سدائين ڪرين، متي سنڌ سڪار،
دوست تون دلدار، عالم سڀ آباد ڪرين!

[illegible]

[illegible] ١٩٥٥

گداگري!

مٿي جو ماٺ-ڀوريون سومر هو، [illegible]

[illegible]

[illegible] ڪري؟ يا الله! يا الله!! تو ڪي [illegible]

[illegible] آن اکين نه ڏٺو اٿئي!"

[illegible]

[illegible] ڏک ۽ ڪيو، سوچ ۽ ويچار ۾ ٻڏي ويس.

[illegible]

[illegible] اهڙا مرد ۽ عورتون مشڪل لڀندا، جي [illegible]

[illegible]

[illegible]

ڇوڙائين، ٻڌائي لائين، ڪنهن جو ڪين وڃائين! آ، رئيس جا ٻچا [illegible]

[illegible]

[illegible]

خبر، هن غريب جون دعائون مصيبت ٽارڻ ۾ ڪم ڏين؟

[illegible]

هڪ فاقو ڪشي ڪندا جا؟ جا ڀارتي [illegible]
[illegible]
ٻيڻ ڪ ساري سماج کي هن مان نقصان آهي.

جن ماڻهن هي انگ اکر ڪڍيا آهن تن فقيرن کي ٽن گروهن [illegible] گهر ڪ گهٽ، نه ٻار نه ٻچو - پنهنجي من کيئون دوه ناڪ [illegible]

[illegible]

ٻئي گروه ۾ [illegible] اهي اڳوڻي [illegible]

[illegible] عجب عجب [illegible] نمونن سان [illegible] ذاتي غرض [illegible]

[illegible]

[illegible] هڪ [illegible]
هي هٿين آهي.

[illegible]

[illegible]

من کي ڏاڍو ڪم ڏيندو هو.

[illegible]

ڪلاڪ ۾ [illegible] ملندا آهن.

[illegible]

[illegible] سال ئو هيو اچي، جيو انهن [illegible] ۽ [illegible]
[illegible] گاله [illegible] ڪيتري [illegible]
[illegible]

تو باره هوڙي شهر ۾ آهن.

هيءَ ڳالهه قبول [illegible]
سو اچ هتم، مگر اها ڳالهه [illegible]
مي لبرن جيترو ئئو ڪمائي، مگر هتان [illegible]
انڪ ڪونه هوندو. هيءَ ته امريڪا جهڙي [illegible]
[illegible]
پوي. مون کي هن شاهوڪار ملڪ امريڪا ۾ سنه ۱۹۵۳ [illegible]
مليو، ۽ اوهان کي هيءَ ڳالهه پڙهي تعجب لڳندو ته [illegible] پنهنجي [illegible]
[illegible]
[illegible] آشي ڪئي، مگر [illegible]
[illegible]
[illegible] ڪئي [illegible]
۽ ڍنگ اختيار ٿا ڪن مي د هرائڻ ۾ مصلحت [illegible].

"سائين! پاڙي ۾ فقط چار آنا ڪتي پيا آهن. روڪ [illegible]
[illegible]
جي اها هر روز جي تنوار آهي.

"سائين [illegible]
[illegible] آهي" [illegible]
ئي، ڪم از ڪم جو پڙهي ٿو آن جي ته مدد ڪيان.

"اسلام [illegible]
[illegible]
"[illegible]"

"مؤمن مولاني! ايندي سٿائي، ڏني وڃ تالي الله جي!"

"[illegible]
هڪ ربني جيو [illegible]
دنيا ستر آخرت، ڏنو پنو آهي بابا!"

الئي [illegible]
ڏانگ پني طرف [illegible] ڊاڪٽر مس ڪلر (Dr. Miss Keller) [illegible]

ڪي ... پوڙهي ۽ ... [illegible]
بنائڻ لاءِ دنيا جي دؤري تي نڪتي: ته هن طرف ۽ [illegible]
ٿا، رهني جيڏيون مهرون هنايو بيا ملڪ فرينا هڪوا [illegible]
بيان ڪري، بيا شڪار ڦاسائين: ته بيا ... ڪا [illegible]
ني گل ٻڌي بيا ملڪ لٽين.

[illegible]

ڪرڻ لاءِ ميدان خوشگوار آهي.

[illegible]

بي سائلن جي سڄاڻيءَ وارا ڪم شروع ڪري ڏين.

محمد اسماعيل عرساڻي

ملوڪيت

زبان حال سے ڪهتي هے يه تاريخ انساني
ستمراني مهذب هو تو بن جاتي هے سلطاني

"[illegible]" [illegible]

ڪمزورن جي آزادي [illegible] ڪئي ٿي وڃي، ۽ [illegible]

[illegible] عرض خاطر غلام بڻجو ٿو وڃي. دنيا جي [illegible]

[illegible] ۽ جنگجو حاڪمن، جا مثال [illegible]

[illegible] ڪروڙن بيگناهن جي خون سان [illegible] ڪري [illegible]

عورتن ۽ ٻارن کي پنهنجي نيزن جي نوڪن سان [illegible]

ڪئي هوندي. اهڙن ظالمن پنهنجي [illegible]

[illegible] جي شيطاني ڪارگذارين [illegible]

ملوڪيت جي ابتدا

ملوڪيت جي [illegible]

[illegible] انسان کي [illegible] انساني [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] جي بدران [illegible] کان [illegible] جي زوريءَ حوالي ڪري ڇڏيو، اهو سندس ڏنڪي جاري [illegible]. اهڙيءَ طرح [illegible] غلام بڻائڻ جو رواج [illegible]

ان بعد جڏهن زرعي دؤر آيو ۽ انسان محنت [illegible]

۽ فصلن جي انتظار ۾ هڪ جاءِ تي رهڻ جو [illegible]

[illegible]

حوالي ٿيو ۽ اهڙيءَ طرح ذاتي ملڪيت جو تصور وسيع ٿيندو ويو؛ ٻيو جيئن [illegible]

[illegible]

حياتيءَ جو توازن برقرار رکڻ لاءِ بلڪل ضروري هئا.

[illegible]

اهي مخالفت ڪرڻ تي ان ڪري مجبور ٿيا، جيئن اڄ سوڏو "[illegible]" ۽ "انقلاب آئين" [illegible]

[illegible]

ٿيو ته ان ڄمڻ [illegible]

مٿئين شخص هئا جن ملوڪيت يا شهنشاهيءَ جو بنياد وڌو.

ملوڪيت جا شروعاتي مرڪز

[illegible]

آهي، ليڪن هتي اسان فقط مختصر طرح ذڪر ڪنداسين.

مصر

ملوڪيت جو ٻيو وڏو مرڪز مصر جو ملڪ معلوم ٿئي ٿو، جو [illegible]
[illegible]
۾ ان کان پوءِ فرعون حڪومت ڪندا ٿي آيا. جون ۾ اهي ئي [illegible]
[illegible]

[illegible] مصر جي فرعون [illegible]
[illegible] سگهندا هئا، عوام [illegible]
[illegible]
هئي. مصر جي فرعون [illegible] رعيت تي ۽ حضرت [illegible]
جي [illegible] کري جي هي جڳهه ڪاٿي، [illegible]
[illegible] فرعون جي [illegible]
[illegible] مصر ۾ پيدا ڪيو، ۽ آخر حضرت موسيٰ عليه السلام [illegible]
[illegible] جي ڪجهه [illegible] جنهن بعد فرعون جو [illegible]
[illegible]
[illegible] اسلامي [illegible]
[illegible] ۽ اهو سلسلو [illegible]

بابل

حضرت [illegible] عليه السلام [illegible]
[illegible]
ڪري [illegible]
حضرت [illegible]
جنهن بابل جي [illegible] ملوڪيت [illegible]
[illegible]
ڪيائين ۽ [illegible]

ڪئي، جيئن ڪري هن جي اصل ۾ [illegible]
يهودي آباديءَ کي سڙائي، ٽرينا [illegible] هزار يهودين کي [illegible]

ايران

سائرس اعظم، جنهن [illegible] پادشاهت [illegible]
[illegible]
سهڻي دنيا ڪئي.

يونان

[illegible]
[illegible]
ٿئي بابل ۾ وڃي وفات ڪيائين.

چين

[illegible]
[illegible] ٿي، آخر [illegible]

[illegible] ڀڃڻ خان جي ڪد

جمهوريت ۽ آزاديءَ جا [illegible]

[illegible] ع ١٩٠٢ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] عروج تي پهچڻ [illegible] مرڪز [illegible] ملوڪيت جو [illegible]

[illegible] ق-م [illegible] ق-م [illegible]

[illegible]

[illegible] عادي ٿي ويا.

مرڪزي ايشيا

[illegible] مرڪزي ايشيا [illegible]

[illegible] ١٢٢٨ع [illegible]

[illegible]

سب اختيار ڪيائين.

هندستان

هندستان ۾ ملوڪيت جو آغاز آرين جي حملي سان ڪٿ ٿيو ۽ چندرگپت ۽ اشوڪ اعظم ان کي

عروج ڏنو. ٽيرهين صديءَ [illegible]

[illegible]

مهراڻ

[illegible]

هٿي تڏهن به اها استبداد ڪن اڪثر پري هئي.

انگلنڊ

[illegible]

اقتدار قائم رکيو.

فرانس

[illegible]

[illegible] سواءِ روس ۽ [illegible]

[illegible] دراصل هن سڄيءَ دنيا کي [illegible]

[illegible]

جرمني

نيپولين جي حملي [illegible] گهڻ ڇاڏن ٿي [illegible]

[illegible]

ڪوشش ڪئي [illegible]

[illegible] ع ۱۸" جو لقب اختيار ڪيو [illegible]

[illegible] ۽ ان تي قائم رهيو [illegible]

[illegible] ق ۽ فلاوت جا جذبات پرورش پائي رهيا هئا [illegible]

[illegible] ۽ آمريت جو زوال هو ۽ هن جو خيال هو ته بادشاهت خدا جي طرفان [illegible]

[illegible] ع ۾ وليم پرنس پروشيا جي حڪومت جي واڳ سنڀالي ۽ سندس [illegible]

[illegible] تائين قائم رهيو. هن ۲۸ ورهين تائين يورپ جي قسمت جو [illegible]

[illegible]

روس

[illegible]

[illegible] "زار روس" [illegible]

[illegible]

جو نظام قائم ڪيو.

مطلق ملوڪيت جو زوال

زار روس جي قتل سان گڏ انهيءَ ملوڪيت جو آخري نشان به [illegible]

[illegible]

ملوڪيت ڪرے غسل آب لطف و رحم سے ليڪن
نهيں مٽتے ڪا اس ڪے نامے سے داغ خونريزي.

[illegible]

[illegible]

ميراڻ

تي خدا جي تبن ۽ پين انسان ذات جي خيرخواه ملڪن ۽ مصيبتن [illegible]
گهوريو ٿي؛ جنهن تہ دنيا جي تاريخ شاهد آهي تہ جڏهن ۽ [illegible]
۽ مظلوم ٿي پس قومن جي مٿن ٿي دست درازي ڪئي هوندي تہ [illegible]
[illegible]

رياست تہ ڪيو آهي.

[illegible]

[illegible] حالت جو روح موجود آهي.

[illegible] ارسطوءَ جيڪا خيالات پيش ڪيا آهن سو مرڪزي [illegible]

[illegible]

[illegible]

معاشي ملوڪيت

[illegible]

ڪي جيپ ڪان زسده شغل آهي، باي جيتي اوڻ مي ثنوي حاست آهي، سي [illegible]
مو مذهب، انسان جي سرساڻي، انسان هو ارت مست د انسان جي زندگيءَ [illegible]

[illegible]

نوس مارڪس آهو ب ثابت ڪيو تہ جيڪا پيداوار محنت ۽ مزدوريءَ مو نتيجو آهي [illegible]

[illegible]

ٿي ڏياري سگهي.

[illegible] جون سلوڪاد تحريڪون

[illegible]

[illegible] "[illegible]" جهڙا لفظ وضع ڪيا ويا آهن [illegible]
[illegible] ٿي [illegible] سوا [illegible]

[illegible] تحريڪون [illegible] طرح [illegible]
[illegible] ڪاوش آهي.

[illegible]

[illegible]

ڪوئي شڪ نه آهي ته [illegible]

آهي، ان ۾ شڪ ڪونهي ته [illegible]

[illegible] اختيار آهي ته [illegible]

[illegible] جي [illegible] آهي [illegible]

صرف انهن سرمايدارن جي هٿن ۾ هوندا آهن جي [illegible]

[illegible] آهي، پنهنجي [illegible]

خواهه جيئن ته [illegible] جمهوريت [illegible]

[illegible] ۾ ڪنهن حد تائين موجود هوندي آهي. [illegible]

ذهني [illegible] ڪري [illegible] هوندو آهي. [illegible]

دراصل [illegible] ٿورن هٿن ۾ هوندو آهي، [illegible]

[illegible]

[illegible] انهن [illegible] ته اگرچ جمهوريت [illegible] ڪوئي [illegible]

آهي، ليڪن دراصل، خواهه [illegible]

[illegible]

فسطائيت

[illegible]

[illegible]

جنهن کي ڪوبه سياسي اختيار حاصل نه هو، اهو صرف برائي نام وزير اعظم جي جوتن کڻڻ وارو هو، جنهن

ڊاڪ لعطاني حڪومت برسراقتدار آئي. ان [illegible]
رهيو ۽ ساڳي طرح اهوئي ملڪ جي ساه سڪڻ جو مالڪ هو. انهيءَ [illegible]
۾ ايران عثا: هڪ "[illegible]" ۽ ٻيو "[illegible]" [illegible]
[illegible] انهن جو مقصد صرف [illegible] جا هٿ مضبوط ڪرڻ هو. [illegible]

[illegible]

نازيت

[illegible]

جپان ۾ "محدود ملوڪيت" قائم ٿي ۽ جپان جمهوريت پسند ملڪ ٿي [illegible]
جو هر نوع ۽ هر پهلو ثابت ٿي پيو، جنهن ڪري ان جو جدا دکهو ڏکوئي ڏيو [illegible]
سنه ۱۸٦٠ع کان اڳ جپان ۾ "اجتماعي نظام" قائم هو ۽ پوءِ ان جي [illegible]

[illegible]

ڪان وڌو نبوت آهي.

[illegible]

[illegible] ۾ عام راه ڪي جپان ۾ وڌو وڃي [illegible]

[illegible]

هر ملوڪيت [illegible]
مس زنجيرون [illegible]
از [illegible]

[illegible]

[illegible] جي عوامي شاعر «[illegible]» [illegible]

[illegible]

تي چڱو ڪتاب لکيل آهي.

[illegible]

(ع، [illegible])

هوڙي کي هلڪار (ڪافي)

* [illegible] ! هوڙي [illegible] هلڪار،
هوڙي کي هلڪار، لهرن مٿي [illegible]...
وير لکي ٿي وا وريا، [illegible]،
ڏريا [illegible] ڪارا ڪري، لهرن [illegible]...

[illegible]

* لڪ ۾ آپاڙا لڳا، نٿي آئي ني نپار،
سڄ تان سوڌسنا ڪري، سو ڪاڻ ڪي سپار- تنکر...
سات چڙي ني سانيڙا آيڙ ۽ اهر نبار،
پکا وچين تان پانورا، پري ونا يار- تنکر...
* ڪاراڻي" چين چان ڪروا؟ وہرو ڪر نون وار،
ملڙا منجا سالهي، ہرين پکو آہار-تنکر..

ڏکي دل جي ڏاڻ (بيت)

† روئڻي ڪني راتڙي، ڪنا هين جا هير،
سپڻ منهنجا سڄ ڪنا، نيڻن ڪنا نہ نير۔

آنسوڙا آکين ڪنا، ڪني رات ہريات،
تن مان توجي تات، ڪني لتي ڪوئين سين۔

آنسوڙا آکين ڪنا، تنجي ڪني تنار،
ہرين توهہ يار، ڪامل! ڪئين نہ ڪيں ڪيڏ...۔

آنسوڙا آکين ڪنا، رتڙي ڪني رات،
ڪني تني ڪنکي وٺي، ہرين ري ہريات۔

ڪٿ رئان ڪين وٽ رئان؟ ڪاران سڏڙو ڪير،
آنيل ٿي اوہر، سونهات پيو سنسار ۾۔

ڪٿ رئان ڪين وٽ رئان؟ سڏڙ وينا سي،
[illegible]

* لڪ- جهٽ ہٽ؛ آپاڙا- لوڏا؛ نپار- اهار؛ سڄ- سڄ عہ؛ سو ڪاڻ [illegible] ڪاڻ؛ اہر نبر- هن [illegible]
پکا- مليا؛ پانورا- پيارا؛ يار- ہار؛ ڪرو- ڪان وا چان؟ منجا- منهنجا؛ پکو- پکي [illegible]
[illegible] هين- دل؛ سڄ- سڌي؛ سڄ- سڄ هہ؛ مان- اندر؛ [illegible]
توجي- [illegible] ڪوئين- ڪئين؛ تنار- تنوار؛ ڪنکي- اوسڙي؛ وٺي- وٺي؛
ڪين وٽ- ڪهن وٽ؛ ڪاران- [illegible]

اُڪٿ ونان ڪين وٽ ر[illegible]ازي ڏسان نہ ماڪ،
اندر آهي نہ آڪ، ٻاس نہ ٺڪري ٻار ڪن.

ڪٿ ونان ڪين وٽ ونان؟ روهڙ پلي ونن،
ڀيڙي ٻہ نہ هئين، رونـدا جڪي رت جا.

رام جو نان (بحن)

*. من تون رام جو نالو رٽ،
رام جو نالو رٽ منوا! رام جو نالو رٽ.
تو جا ڪرم ٻڌن ڪٽ- من تون......
جني بيڙي جاجري ني، وات آهہ وڪٽ
مست هن مهراڻ جي، ڪين سڃ جهليندا سٽ- من تون......
جنن ڏينن جي چمڪ توهي، جن ڏين ٻہ چٽ
آهٽ ٻہ وين آڙي تون! ٻاڙ آهہ نہ هٽ- من تون...
ٻار جيون تون ٻڌج اڪيون، اندر جين آٽ
اندر جو اواج سڻ تون، کنجي سنج کهٽ- من تون...
ڪنو ڪڻ ٻہ منو من ٻہ، کهنو کهٽ ٻرڪٽ
"ڪارني" [illegible] وٽ- من تون...

اُحيان (گيت)

†. اسان جا من مٺا مهمان جي،
من مٺا مهمان اوان ڪي ڪج ڏي توسان- اسان جا...
اڄ اوان جي سات آوني، سڪ سڄي جي شان جي،
[illegible] ڪج نمو پلوان- اسان جا...
مٺا مائون ملي من سان مٺا ڏيندا مان جي،
ملپ ٻہ ويندا ملي آئين ملپ جا مهمان- اسان جا...
او لکي ڪٿ سڪ اوانجي، ڪٿ مٺو مهراڻ جي،
پاڻ آيا پاور مونجا، ڪج قسمت ساڻ- اسان جا...
مٺي ڌرتي ڪج جي ني، مٺا آئين مهمان جي،
"[illegible]" [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ; ٻار-ٻاهر؛ جيئون-جيان؛ سوج-سوچ؛ اندر-اندر؛
آواج-آواز.
†. اوان کي-اوهان کي؛ آوني-آني؛ اٿين-آهن؛ پاور-پائر؛ مونجا-منهنجا؛ آئين-اوهين.

[illegible]

(آخري قسط)

ه- سنڌي شاعريءَ جو فن 'سينگار'

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(الف) سنڌي سينگار شاعريءَ جا نامور شاعر

[illegible]

پرتي تند پياز سين، پيچل پرائي؛
راجا رتول ۾، ڏنائي وائي؛
ڪوتاڻين ڪوٽ ۾، پارت پڄهائي؛
راجا راڳائي، هردوئي هيڪ ٿيا!

—شاه

ميان نور محمد جي عهد جو شاعر هو ۽ غالباً ٻنهي صاحبن [illegible]

[illegible]

[illegible] هئي: جيئن ته [illegible]

[illegible]

ڪلام ۾ 'هنرمندي' يا سگهڙ پائي زياده نمايان آهي.

[illegible]

رهيو ۽ هيو سنڌ ۾ سنڌون [illegible] محلس [illegible]
[illegible] [illegible]
۽ آهستي آهستي جئن اهڙ [illegible] کهڙن ۾ ڊنيا [illegible]
ويا. اهڙيءَ طرح، سنڌي شعر جي [illegible]
تي ويو ۽ اڳين استاد شاعرن جي نالن جو به ڪو نشان باقي نه رهيو.

انهن ناسازگار حالتن، ذوق جي ڪمي ۽ پڙهڻ جي [illegible]
[illegible]
[illegible] تحقيق ۽ تلاش اسان [illegible] ۱۹۰۳ع [illegible]
[illegible] ڪو [illegible] تي ڪئي آهي. اسان [illegible]
[illegible] جي ذوق ذوس [illegible]
[illegible] سان سون [illegible] لڳا [illegible] لڳا اهي [illegible]
[illegible] 'سينڌ ۽ شاعري' جي چاليهن [illegible]
[illegible] تقص حالت ۾ مليا آهن، [illegible]
[illegible] در اصل نه معلوم [illegible] ڪهڙا استاد شاعر [illegible] ڪيا [illegible]
[illegible] خوش قسمتيءَ سان اسان [illegible] آهن، ۽ [illegible]
[illegible] شاعريءَ جي شهسوارن جي مقابلي ۾ [illegible]

حضرت حلال رنگريز- اسان مٿي جن اهڃاڻن [illegible] حضرت حلال [illegible]

[illegible] تخلص ۽ حدود سانيءَ سان 'سنڌي سخن' ڪي [illegible]
[illegible] مستقل [illegible] جي [illegible] ڏني. افسوس [illegible]
جي سوانح توڙي ڪلام تي ٻوين ٻن سون سالن جي عرصي پهنجو لٽ وهي چڏيو آهي.
اسان کي ڏهه سال کن اڳ سندس ڪي ٻه بيت مليا جن وڌيڪ تلاش جو جذبو [illegible]
رسالي 'نئين زندگي'، ماهه جنوري ۽ فيبروري ۱۹۵۳ع، ۾ 'سنڌ جا سڪوڙ' جي عنوان سان
[illegible] ۾ ذيل مضمون ڏنو [illegible]
[illegible]
[illegible] من ذوق وارن کي وڌيڪ شوق [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ذخيرو هٿ آيو آهي، جنهن جي بناءَ تي اسان حضرت حلال [illegible]
[illegible] جنهن ۾ سندس سوانح [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

جي سامهون رهن.

حضرت جلال جي جاءِ سڪونت باٻت [illegible] راهي ۽ انهي ڪري جي اڪثر موجوده سڪونت جي منظر راءِ آهي ته هو انهي شهر جو وشل هو. سنجهائي ڪن خاص معتبر راوين [illegible]

[illegible]

[illegible]

آهي، ته هو جو هي تعلق ۽ "ذڪر بالا" [illegible] سلسلي ۾ اها ڳالهه [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] (١٢) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

"بلاولي بحرين مان جن پيتا جُودي جام"

[illegible] حضرت مخدوم بلاول رحه جي [illegible] ڪري [illegible]

[illegible] ڪوٽ [illegible] شهرت ڪري [illegible]

حضرت مخدوم بلاول [illegible] جاءِ سڪونت [illegible]

[illegible] دادو [illegible] (٣) [illegible]

[illegible] دادو [illegible] اهڙي ڪوٽ [illegible] ڪل [illegible]

[illegible] موجوده دادو ڪئنال جي [illegible] طرف [illegible] آهي. [illegible]

---

(١) [illegible] ڪوٽ، دادو [illegible] الڪل [illegible] موجوده [illegible] جي [illegible] طرف واقع آهي. (٢) [illegible] جو مضمون "[illegible]" [illegible] "[illegible]" ماه فيبروري ١٩٥٣ع. (٣) مقامي روايت موجب سيهر جو اصل نالو "[illegible]" آهي.

[illegible]

وڃڻ ڪري ماڻهن کي [illegible]

وندو جو ويٺل هو ۽ سندس تبر هيرڙهي تي اهي جا اُهاڻ نيو [illegible]

بلي ڏٺي هئي ۽ ماڻهو اهي ختمو پڙهندا هئا؛ [illegible]

[illegible]

[illegible]

وڏي صحن ۾ ڏکڻ اوڀر طرف بيلي وڻن جي هيٺ هڪ جهوني پير جي وڻ جي [illegible] ۾

[illegible]

مقامي روايت کي نظرانداز نٿو ڪري سگهجي.

[illegible]

جو ويٺل هو ۽ سندس مرقد هيرڙهي جي مقام ۾ آهي.

[illegible]

"بازي بهارو شاه، ڪٽي ويو شير ڪون"

[illegible] (١٠٣١ع) [illegible] (١) [illegible]

[illegible]

[illegible] (٢). [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

روايتون [illegible]

[illegible]

(١) مرزا [illegible] (سنڌي)، ڪراچي ١٩٠٢ع، جلد ٣ صفحو ١٤٢.

(٢) ڏسو "پلاڻ جا پول" ص ص ٩٣-٩٥، ۽ رسالي "نئين زندگي" ماه فيبروري ١٩٥٣ع ۾ ڏنل مضمون "سنڌ جا سگهڙ".

[illegible] ڏڪان ۾ ڪئين رنگ جو ڪم ڏيکاريو، جاڪ [illegible]
[illegible] ٿو وري وري آسو اتي ٿو:

"درزي ونھ ڏڪن تي، کير ڄ ڪاريگر."

"درزي ونھ ڏڪن تي، ھٿ ٻڌي ڪر ماڻ."

"ڏن تجار ڏڪان تي، ڏيک وڃي داناءَ."

[illegible]

جت بلوچان ٻاٻوا، آهن ھلي ھوڪا؛
ڪنڌين رهن ڪانڀيلا هي ٻـر جا ٻوڪا؛
ٻوريا ٻيڙيءَ جن جو، رکن ڏاڍا ڏلوڪا؛
ڪنئون ڏاڻن ڪنج جون، ٻانڻ ھوڪا؛
ڏاچيون چارن ڏيهه جون، ڪن ٽون تي ٽوڪا؛
ڪيڪٽيريون کهر جاڻا، سي جماتي جوڪا؛
آھن آريءَ جام جا، اديسون آنوڪا؛
ھنھونءَ ڪي ھرتل تيا هي ڳنگا ڳڪوڪا؛
هي اهڙا آلوڪا، تن جتن جيءَ جلال جي.

[illegible]

ٻيهي ڏس ٻيڪن ۾ اتي سون جڙيون،
آريئون اگن تي، ڪدن انگ اڙيون،

رڻي رتيون، رڪو بر جئي،

ناڻي پرن پنوه جان، اهڙ ڪار ڪڙيون،

کهڪيبريون ڪن ۾ آهن ڪُتر ڪَرڙيون،

مهراڻ منهن تي، سر سهر ماڙيون،

هوڏني ڪَل ڪڙيون†، هوڏني جت جلال جئي.

جيئن ته آخري مصرع جوڻ وقت، محسن ساهڙ [illegible]
اشارو ڪندي ۽ محسن ساهڙ جي نظر وڌيڪ جي مضمون جي [illegible]

جلال کي حضرت نبي صلعم جي حبي عشق جي [illegible]
سال پنهنجي مضمون "سند جا سگهو سنت" [illegible] زندگي، [illegible]
آخري محسن سان واضح ڪيو آهي. [illegible]
ٺيڪ ڏهن ڏا هن ۾ فڪر جي سندي [illegible]

روشن ٿي سڀ رات، جڏهن سهو چار سرجيو،

آبو داؤن دين جو، پئي واڻي سڀ ڪنهن وات،

سخي چار سخاوت جي [illegible]،

ڏني تو جنگ، جلال جئي، ڏيهن ڪيي تت ذات،

سير ولمو ميرات، ابو سواليين سڌ ڪري.

قسمتي مئي قُل، سونهي سر سردار جي،

جنگ ساسائي جڪري، لشو هيبت هل،

سيد جو سڀ ديس ۾، تور نه آهي تل،

اچن در عجيب جي ڪثرت وارا ڪَل،

جنين مال نه مل، تن ڏني جهوار جلال جئي.

بيشڪ جلال جي ذاتي طور نبي صلعم [illegible] آخر نبي [illegible] منزل تي پهچايو. مگر [illegible] تيز [illegible]، سنڌي [illegible]

† ر: "هو ڏني ڪيچ ڪڙيون-الخ".

[illegible]

۽ عنوان ڏانهن متوجهه ڪيو، جن مان هرهڪ ۾ حسن [illegible]

[illegible] فقط هڪ اعليٰ شاعر هو مگر پنهنجي وقت جي [illegible]

هو ۽ عام سگهڙن جو سر موڙ ۽ سالار هو. سنڌي زبان [illegible]

[illegible]

واضح ٿيندو.

[illegible]

هي ٿو:

نماز محيارا ڪري، جيڪي ورن ڪري ٿو پڙهي،
پسو هي پڙهي 'بسم الله' جنهن، راه جي ٿي وڙهي؛
آيون ڪهڙي ادب سين، ولي موزون حيرت هڏي؛
سائينءَ جو سوڳڻ، منهنجو مساس سيتان سوهڻو!
(سر پورو سنڌي)

شاه عنايت رضويءَ غالبا پهريون ڀيرو ... لي رانيءَ ۽ سومل ۽ ... مهيلن جي حسن جي مجازي تعريف زياده کلئل الفاظ ۾ ڪئي ته:

ڪلبدن جون ڪجريون، اُرِ اوڊ ڀانيون،
چوٽا تيل ڦليل سان واسينگ وِيڙهيانيون،
انهيءَ پر، عنايت چئي، رائو رانيانيون،
سو سوني ڪين پاهون، جو گل گجر کي گڏئوا

... صاحب انهيءَ مضمون ۾ اجا ... اڳتي ... ۽ وڌايو ۽ ... رنگ جا ٽي بيت چيائين جي هنجو مت پاڻ آهن:—

۱— جهڙا گل گلاب جا تهڙا مٿي ويس،
چوٽا تيل چنبيلنا، ها ها، هو، ڪيس،
پسو سونهن، سيد چئي، تينهن اچن تا نيس،
لالن جي لبيس، آتش اکر نه اجهي.

۲— جهڙا پاڻ پِڻ، تهڙيون سالون مٿي سائيون،
عطر ۽ عنبر سان، تازا ڪنائون تن،
مڙهيائون مشڪ سين، چوٽا ساڻ چندن،
سونهن رهي سون سين، سندا ڪامڻ ڪن،
ڪيائين لال، لطيف چئي، وڏا ويس وَرن،
منجهه نرڪنن مڻ، 'سوڊي سين سگ ٿئو'.

۳— سون ورنيون سوڊيون، رَهي رانديون ڪن،
اگر اوطاقن ۾، ڪستوريون ڪٽن،
اوتيائون عنبر جا، مٿي طاق تون،
پائن پيلون پنڊيون، پسو سونهن سون،
ٿيا لاهوتي، لطيف چئي، پسڻ لئه پرن،
اهي ٿا اچن، ڪاڪ ڪکورنا ڪاپڙي.

اهڙن ظاهري سان سينگارن ڪانسواءِ مجازي حسن جي حملي ڪي پسڻ لطيف صاحب واضح لفظن ۾ بيان ڪيو ته، "سومل جي مجاز جا اکين ۾ الناس" ۽ پڻ "سومل جي

(۱) رسالي جي اکين ڏاٺن جي داستان— ۲ ۽ ڊاڪٽر ... جي واري ... جي ... جي شروع ۾.

مجاز جون تارون ۽ تيرون ٿا، مجموعي طور تي ڪافي [illegible]

[illegible] سينگار" جي مضمون توڙي اسلوب بيان [illegible] پڻ [illegible]

هي ڪن ٻين ۽ جنهن طرح نظر اچي ٿو، [illegible] جو [illegible] آهي [illegible]

[illegible]

(ب) سنڌي سينگار شاعريءَ جون خصوصيتون

[illegible]

هي داڻوي ۽ بطور هڪ فن جي جداگانه ۽ مستقل حيثيت ڏين ٿيون.

[illegible] وسعت ۽ [illegible] ڪورهاڻي: "[illegible]"

[illegible]

سنڌي ٻوليءَ جي قالب ۾ [illegible] لازمي [illegible] ته ان ۾ اهڙا انهو ڪا الفاظ استعمال ڪن جو سنڌي زبان جي [illegible] سنڌي ٻوليءَ واري انوکائيءَ جو مظاهرو ڪري ان جي [illegible] ۽ برابر ٿئي، [illegible] ان ڪان اثر ۽ اعلیٰ [illegible].

... اسڪالرس لاءِ استعمال ڪيل هئڻ [illegible]

محدود ٿيڻ محدود هئي. سنڌ جي سڀ سِڪا [illegible]

طرف پنهنجا انو تا سنڌي اصلاح اختيار ڪيا، ٻئي طرف 'مخدوم' تعريف [illegible]

[illegible]

وغيره پولين مان انوکن اسين جمو هڪ وڏو سرمايو هٿ ڪيو. اهڙ [illegible]

[illegible]

جنهن کي 'ڏمـنامو' ڪري سڏيانون.

[illegible] سنڌ جي موجوده [illegible]

[illegible]

هي لحاظ سان پهنجو نئون اصطلاح "ڏمـنامو" ايجاد ڪيائون.

[illegible]

جي دنيا ۾ محبوب جي حسن، جهري جي وڻن ۽ ٻئي جي ... [illegible]
سون وغيره سان ڀي سگهجي ٿي؛ وارن ... حڪاري وات ۽ ... [illegible]

[illegible]

... ۽ سور وغيره جي معني لوڻ ۽ ... سان ٿي
... جي معني چيلهه سان ٿي سگهي ٿي. ... [illegible]

[illegible]

... تي آئي.

[illegible]

وار = اکيون، زڏان، ڪٻي، کڄ، قرنگ، چڪر، وار(۱)
شعر، ... سيتار
ابرو = آسک، ايان، ... چاهه، ... [illegible]
... ٽڻي، چپ، ... اڌ، ... اوچت، دوس.

(۱) [illegible]
ديوان لکيل لفظ صاف ناهي، مگر اندازا "چين"(؟) معلوم ٿئي ٿو.

سک، الڪ، نظر، ڪمال، [illegible]

جر، جکس(٣)، بن، دوک، [illegible]

ک = [illegible]، بس، لونر، پاس، اب

جب = هونت، لب، شعسس، چب

هيٺان مثال تشبيهات وارن لسن جي هر قسم جا آهن:-

(الف) ڪاري رات ۽ ڪارا ناتک جن سان محبوب جي ڪارن وارن [illegible]

ڏيئي سکيهي ٿي:-

رات = تنکي، تهاري، تامني، [illegible]، تار، تمس،

رات، رجني، ڏيل، ليل، [illegible]، جنهر، تس،

شب، شار، شف، تاسن، تاکي، [illegible]، انس.

[illegible]

کرشن، بدوس، ناتک، وسيتر،

سار، تعبان، اليهن، ثلبهو.

(ب) [illegible]

تشبيهه ڏيئي سکيهي ٿي:-

[illegible]

اڏت ورن، سج، رين، خورشيد، بانا، بانر (يا بالسر؟)، آرن، اسب،

هونو، بانو، سرو، [illegible]، چاند، چندورو، چند،

ڏرکس، ستونو، ڏجراج، [illegible]، بس، مکرند (١)

نوش، قمر، ماهتاب، بدر، ساه، هلال، هند.

سون = ذهب، موسن (٢)، [illegible] (٢)، کنچن، سون، کندن،

[illegible]

تنوڻ = برق، دامني، بج، [illegible](٢)، جهانک (٢)، جي، ککور،

تنوڻ، وج، بجلي، کروخ، [illegible]، [illegible].

(١) ٻي روايت ۾ 'درکس' جي بدران 'برک'، ۽ 'مکرنده' جي بدران 'ڪرب' [illegible]

(ج) هرڻ جنس جي اکين سان محبوب جي اکين کي مشابهت ڏني سگهجي ٿي:

آڏڪُو، آهُو، ڪروبدن(٢)، هرڻ، ڪرنکيان، جبل(١)

جهوڪ(٢)، مرگهه، غزال، آڪ، اسمان استول ٻين.

([illegible]

سگهجي ٿي:

ڪِبل، آنگ، تيس، ٻدر، سوندل.

(ه) موتي جن سان سپٽن ڏندن کي ڀيٽي سگهجي ٿو:

نگن، ٻدماوت، مرواريد، دوڏر(٢)،

تساهل، سدر، در، موتي اسمر.

(و) [illegible]

سگهجي ٿي:

ڪنجل، ڪنجن، هتوس، هاٿي، گج، سنگر، عدان،

هستي، جنجل، هرنو، فيل، ڪنبز ڪٽ ڪيان.

(ز) [illegible]

سگهجي ٿي:-

سنگ، ڪنير، ڪارڏو، تيمر، ليٿ، نزار(٢)،

آسد، چيتا، شير، شينهن، آبتر ناڻڪ نرواد.

[illegible]

(١) [illegible]

[illegible] جي بدران "ڪنتر" يا "ڪنتل" آهن.

[illegible] هن ڪافيءَ جو مهڙ ۽ ٻئي طور حضرت جلال جي [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

١ [illegible] ڪيس قوت جا (٢)،

٢ [illegible]

٣ [illegible]

٤ [illegible] ڏهر ڪنون پروان پڙنر پوُنگ،

٥ تهن سسايا سارنگ، جلوي ساڻ جلال جني.

[illegible]

[illegible] قابل هنرمند شاعر محبوب جي [illegible]

١- ڪاري [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ڀهڪو ڪري چڙيو آهي!

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ١. [illegible] سورج ڪان سهٽا پرين' ٢- ر: 'ڪنول نيڪ نسنگ' يعني اکيون (= ڪنول نيڪ) سهڻيون نرواز آهن. ٣- ر: 'پونگر مر پاء جي، مڙڪان ڪيس خدنگ'.

شاعرن تي ۽ انوکي اسلوب بيان کي اندري ڌنڌجي ڪين ڪو...

مثلاً سر ڪوهياري جا هيٺيان ٻه بيت جن ۾ عمداً انوکي عربي لفظن کي ... ڪري ...

... ٽڪرين ٿا:—

١— 'ليل' نه جاڳئين لڪ ميں، ڪلي 'نور' ڪياءِ،
'قمر' ٿي ڇھچ قريب ڪي، 'اجلس' تو نه چياءِ،
مٺي! سهماڻن سين ويهي رات وهاءِ،
جيلانه تنڊ ڪياءِ، تيلانه روز رئين ٿي راهه ۾.

٢— 'اجلس' ڪري اليا، تنسواريو تسوڙن،
'نور' نوازي ان ڪي، مرحبا موڙن،
رڙهي رس روڙن، 'الذور بشروا' سمجھي!

... شاعريءَ جي ... ساڳئي ...
يعني صاحب هيٺيون بيت بالڪل انهيءَ رنگ ۾ چيو ته:

ڪنڊ ڪنت سڪن، ڇلڻ جي چاه ...،
مٺڙا حيرت ۾ ٻڌا، لالبي ڪي لٻ،
جڏڪن چوڏس چند جن وڏيون وعس،
لوچن ٿيون لطيف چئي، ڀين لئي ٻر ڦن،
ڪير فرهن، سڄاهي سان ڪيا.

...

شاعريءَ ۾ عام استعمال ڪيا آهن. ساڳيءَ طرح مٿين شاه صاحب رسوي‌ءَ ۽ معاصران ...

... ڪتاب (ص ١٠٠) ايڊو.

[illegible] شروع ٿي [illegible] ان اڳ [illegible] آهي، [illegible]
[illegible] صاحب غالباً پهريان بلند صوفي شاعر هئا جن مجازي حسن کي ابتدا ۾ [illegible]
مجازي حسن [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] حسن [illegible]
[illegible] مجازي حسن جي [illegible]
[illegible] شعر خاص [illegible] صورت [illegible]
[illegible] عجيب پيدا نه ڪري سگهيو. [illegible]
[illegible] حسن [illegible]
[illegible] خاص [illegible] معصوم [illegible] سگهيو. [illegible]
[illegible] مجازي حسن جي بيان ۾ هڪ [illegible] "[illegible]"
[illegible] صاحب [illegible]
[illegible] شاعر [illegible] هڪ شاعر [illegible]
حسن جو [illegible] آهي [illegible] خاص طرح [illegible]
واريون آهن:-

گل بدن جون گجريون، ڪهڙي ڪوڙ روڙن!
ڏند اڇا، سينگ سٺين، وار ڪتوريءَ وڻ،
ڏاڍون جوڙي چڙيا سنهن تي معشوقن،
ڪنڌ و تک [illegible] بهه [illegible] پرن،
[illegible] ڪوڻ [illegible] لاتي لاس لڳن،
[illegible] چنڊ جان، [illegible]
سهڻو ڪشادو سانول جو، آ سنهي ڪمر [illegible]
[illegible] جون، ڪالهي [illegible]
[illegible] تنهن [illegible] مشڪون اگريون،
[illegible] مانڊي [illegible]
[illegible] سوريون، [illegible] جهڙا [illegible] جن،

[illegible] جن جو هستيءَ جهڙو آهي ڪونج ڪرن (٢)،
[illegible] (٣)،

(١) [illegible] (٢) هستي = هاٿي (٣) ڪيل = طوطو

[illegible]

عمرڻ ڏسي حيران [illegible]

[illegible]

من وهي وٺا ماٺوي، ڏ [illegible]

سانجهو سنڌ نه اوجهي، منا دليون،

ٿيي منجهه لکن، من محب ملي مير دوست جني (١)۔

سنڌي سينگار شاعريءَ جي ٻن بنيادي ۽ امتيازي خصوصيتن، يعني [illegible]

[illegible]

٣- گوريءَ جا سورهن - ٻارهن سينگار :- [illegible]

[illegible]) جو تصور موجود هو، مگر ان جي مفصل تشريح [illegible]

[illegible]

هر هڪ جي معنيٰ جا اصول مقرر ڪيائون ته:

چار چلن، چار آڏِٿ، چار ڦول، ڦل چار،

اهي سورهن ٿي سينگار: آبرنوي، اٺ چار۔

[illegible]

وارڻ، ۽ چار ميون (ڦل) وارڻ هئي. ساڳيءَ طرح "آبرنوي" يعني هورڻن جي ٻارهن

[illegible]

[illegible] ۽ صاحب، مشهور ته سنڌي مخاطب [illegible] ڪهڻ لفظ (عمر ماروئي،

(١) ر: ٿيي منجهه لکن، محب ڪڏهن مير دوست جني۔

سڻي پنهون وغيره) جي تڪ بل کان اڳئي واقف آهن، [illegible]

جي استاد شاعرن کي به خاطري ۾ نه آڻيندا هئا [illegible]

۽ ماهيت کان اڳئي واقف آهن. هندي شاعر [illegible]

منزل مٿي ڪري رهيا هئا ۽ انهيءَ [illegible]

[illegible]

وڌي پهتو [illegible]

سڳورن جو [illegible]

صورتي [illegible]

ڪرشما آهن، انهيءَ ڪري [illegible]

معيار [illegible]

بقول هن سٽ جي هڪ شاعر جي:-

وڏي وڏي ونـراه، آءٌ ڪـوڙيـن تلر جـوڙيـان،
ڏرتـي ڏر ڪـاغـذ ڪـري لکـان لـعل لاءِ،
مس جو، مراد علي چئي، سمنڊ پاڻي پاءِ،
تـه بـه ساجن ڳـڻ سنداءِ، آءٌ ڪلر چاڙهيان ڪيترا!

دراصل سنڌ جي [illegible] شاعرن جي [illegible]

هن مجازي شاعريءَ جي ميدان ۾ پنهنجي [illegible]

ڏاڍو [illegible] هئا. انهيءَ ڪري [illegible] شاعريءَ ۾ [illegible]

جي مضمون کي پيش ڪيئون [illegible] مجموعي طور [illegible]

[illegible] جند [illegible] عام طور [illegible]

[illegible] جند [illegible] وچن کان بالاتر آهي. [illegible]

[illegible] سڳورن جي مجازي رنگ ۾ حقيقي حسن جو اعلى [illegible]

[illegible] ۽ انهيءَ [illegible] شاعرن لاءِ [illegible] مشعل راه بڻيو.

مثال: ١- جب ڪوري [illegible] ڪري [illegible]

٢- [illegible] دائم درس رکي ڪل ڪاڻ وس نواز،

٣- ان جي [illegible]

٤- [illegible] مشاهدي، [illegible]

١- ر: جب ڪوري ڳوتا ڪري ٢- ر: ڏه ڏون ڏسڻائي ڪري ڪاڻ سڻ نواز ٣- ر: [illegible] مير مشاهدي ڻي تاهو ڪن تواض.

[illegible]

... سر زمين، ... [illegible]

[illegible]

... اها گوري حسين صورت فطري حسن جي سورهن (ان ڏور ... [illegible]

... وڌيڪ آهي.

[illegible]

... جو اندازو لڳائي سگهجي.

[illegible]

جيئن پڻ بيت ساڳي ڄلان واري عنوان تي، مگر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

١- [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
تنهن جابوهي جاءِ، سو بيچ سرسان ٿي.

٢- جيب گوري ڪيا ڪري، ڪوڙي هاس ڪڪن،
ڪرن سوٽ ڪريل اُمر، سر ساوڻ سوسن،
ڏنو ڪبي، ڪنني چوي، اي! جوڙو جوبن،
ميان منهنجي سن، ڪنا تنهن تنهن جي تجورا.

ڪبير شاهه†

١- جب گوري گهنا ڪري، نؤ سٽ نرمل نار،
"اٽ" رڪي اغماز سن، پيا چگا چنچل "چار"،
مهندان محبوبن جي، "چلت" آهه چه ڪار؟

*ڪٽي: ١- [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
†ڪبير شاهه ١- نؤ سٽ (٩ [illegible]) [illegible]. اٽ ! چار [illegible].

[illegible]

[illegible] تيا آسار،

اهي سڀ نظر مان نڪار، ڪنا ڪاڻ ڪبيرشاهه جي،

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

دادر ڏو ٻيهن پلائيون، بشنگ مدتي تا [illegible]،

ڌاران عشق نہ ڌار آيا ٻولي ٻولن ٻي ئہ:

اهوا محب ٿهين، منهنجا ڪامل ڪبير شاهه جي،

٣- جب گوري گهنا ڪري، ظهور ذاتون ذات،

ڪر ويس وڳا واسينگ ڪيا بادل ٻر برسات،

بشنگر روهه ٻريان جيو، جلوو وڌ جيبات،

ڪنجل، هنيه ڪنبي ويا، ٻڙي ڪري صلات،

ڪن سرو سلامان سجلين، نميو نمن نخلات،

[illegible] ورسي [illegible] ولات،

شمس، قمر صورت سان، ٻئي محبوبن ڪنا مات،

[illegible] (٢) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] (٣) [illegible]

[illegible]

ڏر = وچ، ورسي = ٻنڪي يا مڪيه

ڏنڊ ڏسن دمان ۾، لسَ لالي لاڪ لنات،
بسي آتَشَ عجيب جس، شَشيءَ لڳي سڪرات،
نواڙو تنهن نرمل کي، بوجي ٿو پريات،
ڪونل، ڪير شاه چئي، چپ کي واڻي وات،
حورون هنڌ لڄائيون، ڪهور تنهن جي ڪهات،
تنهن ڦهيڊي فرحات، دلبر ڏنير دل کي.

يوسف

١- جب گوري گهنا ڪري، سائون ميّ مامان،
'ذه ڏون' ڏسجن ڏينهن ۾ 'نوسَت' نال نشان:
'چلت' چال چربا ڪيا، 'آڏنت' ۾ ارمان،
'ڦل' 'ڦل' نور ڦني ڪني، ڙڻه بسي رويان،
تنهن جي قد برابر ڪانه، يقينا يوسف چوي،
٢- جب گوري گهنا ڪري، زيور ذاتيون ذات:
جهنڪن جهالارن ۾ ڦمر چبي ڪي جات (؟)
مونکي طلب تنهن جي تات، يقينا يوسف چوي.

هونڊن †

جب گوري گهنا ڪري، 'ڪارڦن بنج' برهان،
'نو' رکي ها نازسان، ڪنو نيلو 'ٺن' لڪان:
بسي ڪيس قريب جا ڪنڍين چڏي ڪاران:

[illegible]
[illegible]. ڏوڙ [illegible]
دچن = ڏند. دهان = دهن = وات. لفات = لغابته: [illegible] (لالائي). [illegible]
نواڙو = پريات جو چمڪندڙ وهانو تارو.

† هونڊن: [illegible]
پرهن. ڪيس [illegible] وار. [illegible] چڏي [illegible] ڪان جڻ ورد ٿي ويا
بهراڻ.

منجهه، ڪنين، موندن جوي، تنا مل يسي حران،
[illegible]
[illegible]
جڏ پرين تڪنا ياڻ، تڏ حورون هنڌ لڄائيون.

شير خان

١- جب ڳوري ڪجب ڪري، [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
٢- جب ڳوري [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] دوست جو،
٣- جب ڳوري ڪجب ڪري، [illegible]
شارق پي، شيرخان چئي، تساب جهلي ٿو ڪوا،
حوري جيوڪو، ڪيڏ چنچلا روح جڪور ماڻ.

راجن شاهه ١

جب ڳوري ڪهسا ڪري 'سورهن' [illegible]
[illegible] دوس [illegible]

[illegible]

شير خان: [illegible]

[illegible] چور ڇڪي ڏيا، هنيا هوڻ ٻي هيڻ،
[illegible] ڪان ان ڏر ڄمي، ڪي ٻس موتين تجلي سن،
جڏي ڦور ”قبول“ ڪيا ڏيا، پيتا ڏل ڏسين،
جي هرجاء اهل هنر جا چوڻا عاقل چين،
[illegible]
ڪٿين سي ناتمر ناز نهوڙنا، ڏيا تختون تالا بين،
[illegible] حڪم حبيب اڳيئون، ڪا ناهي جاء [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

۳- سوڀاوان سنڌي عورت پنهنجي فطري ماحول ۾: [illegible]

[illegible] شاعريءَ ۾ عورت جي سورهن سينگار [illegible] آهي. هندي شاعرن جي آڏو ادا محبوب [illegible] پنهنجو مٺ پڻ آهي، ۽ [illegible] جي راز دار آهي. هوءَ [illegible] ۽ زيورن جي هار سينگار سان [illegible] اسان سوٽي ڪنهن ۾ [illegible] هوشيار آهي ۽ سرتاپا تڪلف آهي.

سنڌ جي سڄاڻ شاعرن جن روايتي مضمون کي بطور [illegible] جي سنڌي [illegible] شاعريءَ ۾ [illegible] جي هر [illegible] نهايت سهڻي نموني ۾ ڳايو — ۽ واه جو ڳايو!

---

۰۲. راڄن شاهه: [illegible] سان حڪمن جي پوري بجا آوري ڪئي.

[illegible]

[illegible]

ال اپهر آتشرا، تيـن تـ ترکي تـونـد،

ثي ثو ثو ثوهارن، جئن ڏڏ ٿـ ساڪ سوند،

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ميون شاه عنايت (٢):- ڀٽائي صاحب جي رسالي (سُر مارنگ: د-١ ...) [illegible]

[illegible]

[illegible]

(١) [illegible]

با ڪامل هر جا مهت سوچارا ماڳ،

[illegible]

[illegible]

جي اهڙا هيرا جهڙا لهن، مي ٺن م ڪ ميون جوءِ.

شاه عنايت جي هن ست [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

۳- هوا ميگهه ، ميرن جوي، جو هرجال جُرڻ،

۴- جهونڪ ٻنشنسريان، وسي ميهن ٿياڻا.

[illegible]

[illegible]

۶- سوسي ڪڏهن شيهر دو رنگي ڪمل ونين؛

[illegible]

[illegible] پاڻ [illegible] جي سلامي خاطر [illegible]) ڪ
[illegible]
[illegible]) جو عمر آهي
[illegible]
[illegible]
[illegible] داري [illegible] [illegible]
[illegible] جو مجال [illegible]
[illegible] ([illegible]) [illegible]
[illegible]
[illegible] ساڻ چنڊ جي جا مجال جو مشابهت جي ميدان ۾ ڏيهي سگهي.

جام مراد علي: ملير جي [illegible] ساڻ جام مراد علي جو ڪيو، ميين شاهه عنايت جي بيت [illegible] هي مضمون سٽ چيو [illegible]:

۱. سارنگ تيئن سج [illegible]، ڏه جي [illegible]
۲. [illegible]
۳. [illegible]
۴. [illegible]
۵. [illegible] مراد علي [illegible]
۶. [illegible]
۷. [illegible]

يعني ته ڏه سنڌ [illegible] اکيون (سارنگ نين) [illegible] سج واري تجلي ۾ [illegible] آهي،
[illegible] اکيون [illegible] آهن. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ميدان [illegible]
سنڌ [illegible] لال [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible] بچون، هيرن هار [illegible]

آهن، جن (رس ڪري ٻنهي ٽڙن ڏرمن) سڏجي ٿو [illegible]

[illegible] رابيڪا سڪهه ملار واري ماحول ۾ هن موزونيت) ٻنهي مسهن جي [illegible]

[illegible]

ڪنهن ڪي جوڙيون سوسن ٽرڪ پاسون) ٻي يا آهن.

[illegible]

[illegible] بيت جيو ڙ:

١- ٽرس سدا سارنگ جان، ڪٿڻ ڪوڙ ڪپاس؛
٢- عشق هيج انبن تي، ڪنڌار ڪيو پاس؛
٣- سٺيا موتي منهن ۾، لبن لال ڳتاس؛
٤- هڪو هار هڪيءَ تي، ٻنهي واه ٻنياس!
٥- برسي بوند، بلوچ جي، ٻرون پوئو پناس؛
٦- ڳنڍي ڪاڻ ڪانڌ ڪي، ڪنبرا ڪياس؛
[illegible]

[illegible]

[illegible]

۽ ٽڙڪ پاسون (ڪوڙ) ٻوندن ۾ ٻي يا آهن.

[illegible]

[illegible] انگن ترت الخ " ۽ "...... ڪنبرا ڪياس"

بلوچ پنهنجي بيت ۾ هي نقطو ٻڌ صاف ڪري آهي ته هن [illegible] اعلى عربي جي [illegible]
ڪوٺا آهي ۽ خاص ونگين ڪيا ويا آهن سي محض پنهنجي [illegible]

[illegible]

[illegible]

جي بوندن ۾ هڪ باغ ۾ سير جي مهاني سان پنهنجي محبوب [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

بيجي ٻون ٿا:-

[illegible]

(١) [illegible] (٢) [illegible]

[illegible]

[illegible] (٣) [illegible]

[illegible] (٤) [illegible]

۴. تشبيهاتي وسعت [illegible]

[illegible]

ڪري، ان ۾ معنوي لحاظ سان وڏي وسعت پيدا [illegible]

هڪ هڪ ڪري ڳڻائڻ بدران، انهن کي جنس جنس ۾ تقسيم ڪ [illegible]

تي هلندڙن واريون، چار ائامندڙن واريون، چار ڳاڻ [illegible]

پارهن بناوتي سينگارن سان به [illegible] ڪر از ڪر [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

هوا جيون مکو شيون، جن سان حسن جي مختلف خوبين جي [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

سج، چنڊ، ڪڪرن ۽ تارن جي بلندين کي وڃي سينبائين.

[illegible] جي محبت [illegible] شل مثال [illegible] ماحول سان محبوب جي حسن جي مجموعي [illegible]، يا ان ماحول جي مختلف [illegible] سينگار شاعريءَ ۾ هڪ [illegible] رکن ٿيون، جن جو بيان دلچسپيءَ کان خالي نه ٿيندو.

ڪنول: [illegible] غالبا [illegible] ۽ محبوب جي [illegible] (عارف) محبوب جي [illegible] سينگار شاعريءَ ۾ [illegible]:

۱- جتي سي ابر بهار، تان ڪنول ڪين قريب جا،

۲- آليون وانگي اليئا، اجي ڏريا بدن ڊار،

۱ . [illegible] ڪنول گل [illegible] ۲. [illegible]
ڪارو تانگ.

[illegible]

٤- هنجهه ڏسي لوڏ لڪي ويا، س ڪر ڪي ڪمدار،

٥- ٻڌي ٻولي ٻاجهه ٻري، ڪي ڪونه نا ڇوڪار،

٦- چنڊي شمس شماع ويو، ڪڏجي منجهه غبار،

٧- [illegible] چڪور جان، سي [illegible] نار،

٨- پنيا پروڻ پوتر جان، اکيون ميکهه ملار،

٩- سينو سوڪر و سڄڻين، گلبدن گلزار،

١٠- عارف جي اڇڻ جا، آکر ٿيا اظهار،

١١- ساڄن ۾ سنسار، جانب وڃ جلال چئي،

[illegible] ... خلب آهي*:-

١- اڪربش [illegible] [illegible] [illegible]

٢- ڪمڪ، وناڙ، ڪورغزن، مان [illegible] [illegible]،

٣- ڪڪر ڪوٽ، ڪهول موڪ، گس [illegible] [illegible]،

٤- مان منڌ و منهن موج ۾، جوت جمن ۾ جڻين،

٥- سر نابو سپ سٿن، ڪن جهار جلال چئي،

[illegible]

[illegible]

* [illegible]

[illegible]

[illegible]

... سمي جا ڪي مثال هيٺ ڏجن ٿا.

[illegible] ماحول ڪي ... [illegible]

١- ڄڻيا ميگهه ... سان ... سرمحبوبن،

٢- ... قرب جا، چڙهيو تلبهرَ تجلن،

٣- ڏسي، ... لالي لال لبن،

٤- ... [illegible]

٥- ... جانب جاءِ ... [illegible]

٦- ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

کي ڏسي، مڙني وساڻا حيث (ٻرجون) مصب ٿي ڀاڻ [illegible] (اسدان) موري هنجو. انهن مڙني کي محبوبن ڀيٽي محتاب [illegible]
[illegible]
کنڻ، ٦، ق، ٻتول وڏو، ات هاٿي (وسون) ٻيڻ [illegible]
[illegible]
سوکهو کيو آهي.

[illegible]
[illegible]

١- [illegible]،
٢- ابرو عين عجيب جا، قوسن حاجت کان،
٣- [illegible]،
٤- [illegible]،
٥- سرواري [illegible]، ڏسي ڏهر سندان،
٦- ذهن 'سير'، ٿلان چوي، صاحب [illegible]،
٧- [illegible]،
٨- [illegible]،
٩- ڏني ڪين، خوشحال چئي، صورت سا سبحان،
١٠- [illegible]،

[illegible]

كي ڏمي مرواريد جي جهڪا ٿي ويا (ماڏو ٿيا). جو انهيءَ جهڙي [illegible]

[illegible]

لاءِ "مرني" گل جو شرو وڃان ڪومانجي سڪي ويا.

[illegible] جو عنوان ڏنابو آهي* :-

١- وجهون عين عجيب جا، ڪارا بادل ڪيس،

٢- [illegible]

٣- [illegible]

٤- [illegible]

٥- [illegible]

٦- [illegible]

[illegible] جو سلامي ڏنابو آهي ته :-

لوڏي لاڏ پريون، ٻئي ڪنيائين ٻانهڙيون،
ڏادوجوي، ڪاڻ جون، اکيون آب پريون،
ٻسي اوڻ ان جا، وجهون ات وريون،
ٻاسن منجهه پريون، اٻن عرض ڪهنديون.

[illegible]

* [illegible] مجب ڪيا ٿي ميس؛

[illegible]

١- نيڻين نرنگ، ايبي جهماڻي جهڙ پر،

٢- ان جو ورن وساڻ وترو، آهه جهڙس اڪ،

٣- ڪَڪا ڪڙنر ڪرانون، پرون ڦاڙ [illegible]

٤- ڦيمر آڪي ڪاشي، ڪيا نيچا نين ڪڙنگ،

٥- ٿنهنجو جلوو جوين روپ جڻ ماه ڪوبو سرنگ،

٦- سيڻن، مايان چشي، ٿيا ٿيا سارنگ،

٧- وڃون منجهه مهنگ، ڪٿي پيارن ڪڪرين.

[illegible]

مينگ، واري وليون وڄوڀون.

۵- محبوب جي [illegible]

[illegible]

۳- اهي سڀ اظهار، آهن جانب منجهه جلال جي،

[illegible]

معنيٰ صحيح پڙهڻ تلفظ ڪني آهي:-

۱- هيٺين روايت مڪرم منشي صالح محمد جي آهي:-

تانڪر واجدن پاردو لهس لطيفن تاه،

ڪنال ڪولحل، الف ابدگ منجهه سالڪ دار،

اهي سڀ اظهار، آهن جانب منجهه جلال جي،

۲- هيٺين روايت أمولد عبدالرحيم مرحوم جي قلمبند ڪيل آهي:-

تانڪر پڙن پاردي، لاس الشيفن تان،

ڪنيل ڪنجل، ارن اوڏ ڏڪ پاسري ڪئي،

[illegible]

شبون (پنهنجن حقتي وصفن سان) صاف طور نظر اچن ٿيون.

[illegible]

١. [illegible] جتهين آه، ماري پي ان ساڳـ تي:

٢. [illegible]

٣. [illegible]

٤. [illegible]

٥. سي لبِ ڏن دائر دوست سين، رچي رنگ رتاءِ،

٦. [illegible]

[illegible]

[illegible]

معني ته اِهو جني عرض (محبوب جون مِٺيون اکيون) آهي، مٿري [illegible]
بالڪل انهيءَ ساڳي حساب تي [illegible]
(محبوب جي ڳچي) سان لاڳيتو [illegible] جي سرمي ۽ [illegible]
جي سهڻي وٽان) شيون (محبوب جي سهڻي چيلهه) [illegible]
لوڏ ۽ ڏري حسن ۽ [illegible] (جي ته [illegible] پيو [illegible]
۽ سچ (محبوب جو مهڻو مُهن) ڪارن ڪڪرن (محبوب جا ڪارا وار) [illegible]
پنهي طرفان لٽڪيل) جي ڪاري سان لاڳيتو پيو چمڪي [illegible]
[illegible]

٦- محبوب جي لاثاني حسن جو [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] اسلوب بيان جو هڪ بهترين مثال آهي:

(۱)

۱ [illegible]

۲ [illegible]

[illegible]

۴ ڪنهن جو ربُ ڪارڙو! [illegible] جو رب [illegible]!!

۵ [illegible] نہ آڪي، [illegible] آهي نہ [illegible]،

۶ هڪ تنهنجو جلوو جوءِ، ٻيو جلوو تاهه جلال جني.

[illegible]

(۱) [illegible]

۲- 'جلوو هڪ تنهنجوءِ، ٻئي جو جلوو جاهي جلال جني'.

مجڙ جي گوناگون سينگارن يا حسن جي ونگين کي ڏسي ائين (
جيڙ جي آب = يعني اڏيلڪ جا اکثر سينن جي بجڙيءَ ۽ حسن جڳ ۾ [illegible]
وب ظاهر ٿئي) ۽ نڪري نروار ٿي ٿئي (۽ اکيني [illegible] ايري، [illegible]
[illegible]
يا ڪاڙ بازاڙ ۾ ٿي ته اچي، ۽ جلال نئو جوي ته، محض تنهن سهڻي محبوب [illegible]
[illegible]
۽ ڪاڙ ڦرما آهي ۽ پيو ڪو حسن آهي ٿي ڪونه.

[illegible]

١- ڪونئر ڪرائين ڪا، پيرين ونق ٻي جي!
٢- خوبيءَ ضير عروس جا، جا ڀڳسي برابر ٻا!
٣- اُرتي، اسي، عود، اگر، اگن ز اموڙي آ،
٤- سنڪر ٿمبو ساهه پر، شير سنڪجو شرما،
٥- سنجرن سير مشاهدي، چمڪل ائندو جا!
٦- ڇڙڪ جنڻ ڇمريا ڪنا، ڪونل ڪيل ڪما،
٧- پوڪو رنگ روا، اڳيان جانب زوءِ جلال چلي!

[illegible] ۽
[illegible]
[illegible]
[illegible]
۽ لالائي- اهي موڙيني محبوب (جي عضون ۽ اندامن جي مختلف سهڻين وصفن)
[illegible]
[illegible]
[illegible]
حيران آهن، [illegible]
ڪندو! [illegible]

[illegible]

ڀڳسي برابر ٻا،" ۽ ۵ "سنجرن سير مشاهدي- الخ".

[illegible] (ڪڪر) [illegible]

پريشان آهن. ۶. جلال ٿو چوي ته، محبوب جي [illegible]

[illegible]

هيٺ اسان انهن شاعرن جا بيت ڏيون [illegible]

تي هلي، سهڻي لاثاني محبوب جي حسن [illegible]

ڪري سگهيو ۽ انهيءَ مرڪزي خيال کي ڪيئن ٿي پهتجي [illegible]

(الف) [illegible]

ڪٻار، ۽ دوس محمد جا [illegible]

تسي هلي، لاثاني محبوب جسي حسن [illegible]

ڪيو. 'سينگار شاعريءَ' جسي روايتي [illegible]

نانگ، پونڙ، مينهن وساڻو جيت و [illegible]

چڙون، پاربهل وغيره)، ميوڻ (ڏڙهون، ڪنو)، [illegible]

[illegible]

[illegible]

ڪري پيش ڪيو.

[illegible] (ڪڪر)، [illegible]

[illegible] (مرکب) [illegible] محبوب [illegible]

ڪري ڄاڻايو ته:-

ڪنجل، تير ڪنبنا، تيا فانوس تَرڪ،

نيڻ ڪمان، نواز چني، چنڊ سو مرڪ مَرڪ،

[illegible]

سليمان:- [illegible] نهايت ئي سهڻي ۽ فصيح [illegible]

[illegible] ڪي محبوب [illegible]

ياقوتن ۽ جواهرن ڪي هيج ڄاڻايو آهي:-

(۱)

[illegible]

[illegible]

سليمان:(۱) [illegible]

٣. انجماني ٿئي عجب ميرو، آ ٽارو ڪيو ڪمال،
٤. لنون لنون سڌ صفا ڪهنو، لب لاڪي ٿيا لال،
٥. مو عيس ڪي ڏمي، ٻيو ڪرمش منجهه ڪمال،
٦. زور، ڪجهن، ماه، ڪنڪور وڻ، ٿاهن جوڙ جمال،
٧. آهه ڪارو، آوڏي ٽڪي، ته ڪي ٿوء مثال!
٨. قد قامت ڪبڙا ٿيا ٻرين، صوبير ڪان سال!
٩. تن جي تار نهال، ڪٿو هيءَ سر سليمان جي.

(٣)

١. هو جو ٻنر ٻير ٻکهار، تنهن ياقوتن کي ياڪ ڪئو:
٢. نڪري رخسارن تي، احمر ٿيا اظهار،
٣. آءٌ جوهن جا جوهري، تون ترتون ڪر نهار،
٤. طرح تماشو تان ڏس، ويهي ٿون ويچار،
٥. هڪ اڪ ساجن سان سينگار، ٻي وڏي جوت جڙاءُ ڪي.

[illegible]

١. اوهر ڪٿون اونها ٻرين، آ جيءَ تنين سان جال،
٢. هرنو نه جهڙي تن جو، وڏ آهوءَ ڪڙون اڀال،
٣. ميس نه موافق سهرين، ڄمن لا ڪون چڱا لال،
٤. انهن هي، "اتوه" جوي، ڪيج صفت سوائي سال،
٥. تنهن ما ئيءَ جا مجال، جو ممڪ ٻربان جي مٽ ٿئي.

[illegible]

... وڌري چڙهيو آهي (راف ملتو = راف ڪيو = ضعف ڪيو).

[illegible] ڪئون اونها ٻرين [illegible] اهڙي دماغ سهراڻ سمجهه ۾ تدبير جي [illegible]

[illegible]

[illegible]

۲. لوڏ ڪنجل جي ڪر ني، جان ٻسي جتڻن،

۳. [illegible]

۴. [illegible]

۵. [illegible]

[illegible]

سينگار شاعريءَ جي اُستاد هوندي [illegible] شعرن ۾ [illegible] هوءَ، [illegible] شاعري [illegible]

[illegible]

[illegible] مشڪل ۾ [illegible]

ڪان ڏکي ۽ ڏکيا پيٽ چيا. هيئن [illegible] جي اڪثر مروج [illegible]

جو جائزو وٺي، مؤثر مشابهه شين ڪان محبوب جي حسن [illegible]

(۱)

۱. سونهن سخاوت شان، سڀ ڳڻ لائق سيرائن؛

۲. [illegible]

۳. [illegible]

۴. [illegible]

۵. ڏيئي ان جي ڏر ڄاڻي، شمس قمر شمدان؛

ڪليار: [illegible]

[illegible]

دوس محمد: (۱) [illegible]

[illegible]

[illegible] (ڪَ) محبوب جي سونهن قدم جي [illegible]

جي باريڪ ڪمر جي معاملي ۾ ڪيهر شينهن جي [illegible]

آهي. ۳. ڪحل = [illegible] ۵. ڏيئي = محبوب [illegible]

ڏر ڄاڻي [illegible]

٦- [illegible] مان ٿا مرجان؛

٧- آڏهڻ انگ عجائب اکرا، وشم ڪيچ [illegible]

[illegible]

٨- [illegible]

[illegible]

١١- [illegible]

١٢- [illegible]

١٣- [illegible]

١٤- دوس مٺا، "دوس محمد" جي، تنهن وٽ ٿا تـ؛

١٥- ڙڙه رمز سي زحمارڻ جي، تسا جنڊوا هنڌ ميران؛

١٦- ڇيهوڻ حب جربا ڪيا، پرنر پرن تيمران؛

١٧- ڪشونتر نيف نسانيا، اليڙهو ۽ آرمان؛

١٨- ساجن جي سينگار جا، بيحد باب بيان؛

١٩- [illegible]

---

٦. ڪو [illegible] ٧. آڏهڻ انگ عجائب اکر [illegible] محبوب [illegible] ٨. [illegible] ٩. [illegible] ١٠. [illegible] لسان = زبان. ١١. رمان = [illegible] ١٢. محبوب جي [illegible] (ڏيس) آهي [illegible] ١٣. [illegible] ١٥. [illegible] ١٧. محبوب جي [illegible] لي [illegible] تابع ڪيو آهي، ۽ محبوب جي ڪارڻ وارن [illegible] بانگ (البهر) ۾ حسرت وڃان السوس ۾ آهن.

١- [illegible]

٢- [illegible]

٣- [illegible]

٤- [illegible]

٥- [illegible]

٦- [illegible]

٧- [illegible]

٨- ڪيلاڻ ڪَرَ ڪرائيون، دست چڱا دلبر؛

٩- [illegible]

١٠- [illegible]

١١- [illegible]

١٢- [illegible]

---

(٢) [illegible] (ترنگين) [illegible]

[illegible]

چور = ٻيڻدي)، اڪ = ٻه، ٻاريون = ٻاريهل ٻکي.

[illegible]

سهڻي ڏس سسي، جا شمع پري شمعدان ۾!

[illegible]

[illegible] هرڻ. ۴. سالڪ سرت = سمجهه ۽ سالڪ. سنگين = نازڪ ۽ سهڻا.

بيت آهن جن ۾ انهن چمڪندڙ آ
[illegible] ڪيت تراڙ ڏنو ويو آهي:-

١- [illegible] تنهنجو خمار [illegible]، جان ڪنڌون [illegible]
سورج ساحون جهپڪون، ڪرم [illegible]
تارا ڪٿيون ثانب [illegible] ڏيکندي
[illegible]

٢- [illegible]
[illegible]
[illegible]

ان بعد 'سينگار شاعريءَ' جي امثا [illegible]
ڏنو ته صبح وارو چمڪندڙ تارو (= [illegible]
[illegible]
[illegible] تصور جي [illegible]
سيون وسدي مڪُيار محبوب جي [illegible]
اعلى ڏس ڪرڻ لاءِ [illegible]

ڏٺو ڪٿي

ماهتا! مثان محبوب جي، تون ادب سان ئي اُڀر،
تو چنڊ! ڪٿي چاندوڻي، [illegible]،

مثان تنهنجي وجيس لٽو ۾، ڏسي تابش تاءُ،
اچي اُڀش پرينءَ جي، تون جڏڪي وانگي واءُ،
ساجن جو سهاءُ، الشي امرءَ ڏس ڏٺو چوي.

سينهن و سايو

مٿ نہ آهين محبوب جيو، جي چوڏهينءَ ايرين چنڊ آ
تنهنجي اوجر ڪي آڻ ڪيو، سحب پريان جي سنڌ،
لاتو ڪنھ قلب تان، عجيبائي آڪسنڌ،
ورچ پريان جي ونڊ، تو 'قمر' آ ڪوٺانيو.

(ج) مهلي محبوب جي ذاتي حسن واري ساڳي تعلي ... [illegible]
استادن محبوب جي ... [illegible]
خوشبوءِ کي ڪوٺ قرار ڏنو. محاب شاعرن ... [illegible]
[illegible]
وڪ جون) نشيون ڏنيون ويون آهن:-

جانو چارڻ

۱- ڦليا گلزار 'گلاب'، 'جنگي' جوڙ وڏا ڪيا،
'هرهر' حسن ڏسي ڪري ٿيو 'هيمون' حيرت ڏاب،
جيءَ ۾ چرت 'چنبل' کي، ٿيو 'ناهو' شوق شتاب،
تان 'خيالي' ولڙيو خواب، ... [illegible]
۲- آهي 'ڪنڪو' ڪيسر، جو ڪنڊو ... [illegible]
'نا فرمان' نه ڪو ڪري، ... [illegible]
'دوسر' ... [illegible]
اٿ ڏهه دنيا عطر ڪشون ... [illegible]
[illegible]
۳- 'ٻَند هر' ٻاسي ٻاس، 'سورج' 'گوشا' سير جا،
سوڀي ساڄن ڪي سڪي پاڻ اتيئي 'پاس'،
'ڪرناٽي' پهو 'ڪيتڪي' رهي وساري واس،
[illegible]
ناز ڏياري 'ناز پيا' 'نانگ' 'ناسو ناس'،
اڻيءَ جي اخلاص، ڪشي من ... [illegible]
۴- [illegible] باغ 'بهار'، ... [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 'ڪوني' ڪارا،
جڏهن ساڄن ... [illegible]
تڏهن ... [illegible] عاجز ۽ ... [illegible]

[illegible]

ناں 'مرتو' ئي عمر

[illegible]

جيا هوندو لن 'كنت

[illegible]

كي، حورجون جوڙ آسن،
'جليوسي'، جيدو جوڻي، 'اسورو' ان واس (٣)،
'تاب' نه تب جيان سگهي، ڏيسون 'نورو' 'تباس'،
توڙي اڻاسي آكاس، تہ بہ كندو كوند براوه.

[illegible]

---

(١) ٻي روايت: [illegible]

[illegible]

شاعر اگهي ٻه كلن جا نالا آندا آهن، انهيءَ كري پنهنجي ٿو ته 'جامو' يا 'جاموجو' كي [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

جو انو براني راس'

‡ هيءَ ست شيخ سائينداد [illegible]

"پلاين جا پول" ص ص ١٩٦- ١٩٧.

[illegible]

[illegible] ستار ميان،

ڪي 'ڪرنب' ڪي 'ڪولا'، رنگ 'چمن' رنگدار ميان،
ڪي 'لالا'، ڪي 'گلابي'، ڪي 'شانودي' دلدار ميان،
ڪي 'داؤد'، ڪي 'صاتر'، پيا ڪل وڏا ڪڏار ميان،
ڪي 'ڪيرا'، ڪي 'قيمتي'، ڪي 'عشق پيچ' 'انار' ميان،
[illegible] 'چنبا' [illegible] ڇتا 'جبارو' ميان،
[illegible] جوڪرڙا 'جوڙار ميان،
[illegible] ني اهار ميان،
[illegible] زيتون' زيندار ميان،

پر جا ڪي قل، علام حسين جي، جيتوڻي هون هزار ميان،

[illegible]

شمس قمر شرمائيا، پسي دلبر جا ديدار ميان،
حورون پريون پيمال ٿيون، ڏسي ساجن جا سينگار ميان،
ڪڏهين وڃڻ ڪيڪي، سي ڪامل ڪنڪن هار ميان،
حوض ڪوثر جڳ پر، ابهو تمر ڪريان ڪنار ميان،
[illegible]

۱ تصوف جو اثر ۽ حقيقي محبوب جو تخيل:- [illegible]

[illegible]

ڪان ٿي محض الهيءَ الاهي عشق ۽ محبت جي دل [illegible]
'درويشي' ۾ لازم مسارو حز [illegible]
درويش ۾ هو، ۽ هر صوفي درويش، محبوب جي [illegible]
جي ول تسليم ڪري، اندر جي محبت واري [illegible]
متوجه ڪرڻ جي ڪوشش ۾ مشغول هوندو.

[illegible]

[illegible]

١ [illegible]

٢ [illegible]

٣ [illegible]

٤ [illegible]

٥ [illegible]

٦ [illegible]

٢

١ [illegible]

٢ [illegible]

٣ [illegible]

٤ [illegible]

٥ [illegible]

٦ [illegible]

٧ ساجن جي سينگار جو، ڪنهن ڪِن ڪوڙ قـواز؛

٨ اگيان دلبر[١١] دوس محمد[١٢] جي، اي ٿي سڀ رنگ رواز؛

٩ [illegible]

[illegible]

١١ [illegible]

[illegible]

١٢ محرف م اجي تـوه ـ ـ سنبهي = تيار ٿي.

١٢ «تون هي، «تون هي» تن مان آيو اهو آواز؛
١٣ ٿيو روح تنهن سان راز، جنهن بانا بيچ [illegible] لي.

٣

١ سب ڪنهن وبل ڳجهڻ جي جوب ڪري ڇ
٢ لالي تنهن لال سان ڪانـ اجي اي ڪـا؛
٣ سپيربان جي سونهن ڪي سورج ڪن [illegible]؛
٤ صورت سون جهڪائيو، محبوبن جي [illegible]؛
٥ منهنجا دلبر، «دوس محمد» جي، آهن برق ڪنا بي با؛
٦ روح اجي ريلو ڪيو، تنهن ڏي عشق منجهان ارواح؛
٧ سو شافع شفاعت اڪبرو، مير محمد شاهه (صلعم)؛
٨ تنهن نافع جي نڪه، منهنجو سن مهتاب ڪيو.

[illegible]

«ادب» جي حسن ۽ [illegible] سان [illegible] جي ڪسوٽي آهي [illegible] انسان [illegible] [illegible] تي نه ترجيح ڏيڻي هوندي؛ [illegible] حسن سان [illegible] ۽ [illegible] انسان جي آهي، [illegible] آهي، [illegible] آهي، انسان ڪي ان سان ڪو واسطو نه آهي، [illegible] چوندا هجن! (ڊبليو بيسل ورمسفولڊ)

منشي صاحب راءِ «آزاد»

[illegible]

[illegible] ليڪن سنڌ حقيقي علمي جوهر، [illegible]

[illegible] سنڌ ۾ انهيءَ ڏس ۾ اڳري ڪان اڳرو حصو ورتو.

[illegible] اسان هن صحبت ۾ ڪرڻ گهرون ٿا.

[illegible] «روڙا» ۽ پيو «درڙي».

[illegible] منشي صاحب راءِ [illegible] خاندان جو [illegible]
نسبت ڪري اڳتي هلي "[illegible] گهراڻو" مشهور ٿيو.

خاندان جي باني [illegible] مل [illegible]
[illegible]
مولچند، منشي صاحب راءِ "آزاد"، ديوان موهن داس جو پٽ هو.

[illegible]
[illegible]
[illegible] ديوان [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

صاحب راءِ "آزاد"، مسٽر [illegible] (سن ١٧٩٢ع) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] جي [illegible]
[illegible]
(١٨٣٣ع) منشي آوتراءِ جي عمر ٣١ ورهيه هئي.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
سوار ڪرايائين.

[illegible]

[illegible]

شوکتمداران میر کرم علی خان و میر مراد علی خان میبالند؛ و شصت و پنج سال از عمر او گذشته، و در سخنوري عديل و نظير خود ندارد؛ و در همه هند و هيچ کس منصف به اين صفت نيست؛ و ساکن حيدرآباد سند است."

[illegible]

[illegible]

منشي صاحب [illegible] شاعر هو [illegible] ديوان [illegible]

[illegible] "مجموعه دلکشا"، "زبدة المعاصرين" ۽ "بياض خسروي" (۱) [illegible]

[illegible] "مجموعه دلکشا" [illegible]

[illegible] "زبدة المعاصرين" [illegible] بياض [illegible]

[illegible] منشي صاحب [illegible] تي اسان بحث ڪري [illegible]

منشي صاحب راء "آزاد" جو فارسي شعر

[illegible] شما!   [illegible]

چون نه باشد خاطرم آشفته کاندر خواب شب،   ديده‌ام من بارها زلف پريشان شما؛

(۱) "مجموعه دلکشا" [illegible] "بياض خسروي" [illegible] مير مراد علي خان [illegible]

(۲) هي غزل حافظ [illegible]

تا ز روي لطف مرندي همرا لب صمد، ... راه جولان شما:

ماه با آئينه خوانم با شعاع آفتاب، ... با فروزان آتشي با روي تابان شما;

مقام خورشيد كويم با تجلي كاه حسن، ... صبح اسوار يا چاك گريبان شما;

اي بحسرت پشكان زين هردو به بند ندار، ... خاك راه دوست يا كحل صفاهان شما:

بر اميد آنكه روزي رو بميدان آوري، ... و كو افكنده ام سررا بچوكان شما (۱);

زلف را فرما كه باما از رسن سازد مدد، ... تا كشم بيرون دل از چاه زنخدان شما;

خود بده انصاف تا بهتر كدام است اي فلك، ... چشم اشك افشان ما يا ابر نيسان شما!

مي كني سودا اگر با ما بجان يكبوسه اي، ... [illegible]

او سر «ازاد» آمد، دردمندش ديده گفت،

[illegible]

الاهي تو بهار لطف معني كن زبانم را، ... گل افشان ساز شاخ خامه رنگين بيانم را!

ز بس محو خيال رنگ و بوي گلرخان گشتم، ... بيال ناله بلبل به بندبند آشيانم را;

نميدانم كه مي ريزد نمك بر ريش ناسورم، ... كه لب برلب نمي آيد سر زخم نهانم را;

كماسي شوخ برگرد سرم گرديد حيرانم، ... كه دل چون مرغ بسمل مي طپد دربر روانم را!

تني نازك دماغ من كه بوي گل ندي تابد، ... كجا تاب آورد يا رب شر و شور و فغانم را!

چه باك از كوه سنگين گناه من كه عفو او، ... بدست مرحمت بر دارد اين بار گرانم را!

هماي بخت چون «آزاد» برمن سايه اندازد،

بسندد گر سگ كوي تو جانان استخوانم را.

قدت را نخلي‌ء جان آفريدند، ... لبت را آب حيوان آفريدند;

زدل [illegible] بردند، ... سر زلف پريشان آفريدند:

خط پشت لبت را هم چو طوطي، ... [illegible]

سرم را برسر كوي تو جانان، ... ميدان خاك غلطان آفريدند;

فلك فرمانبر راي تو باشد، ... [illegible] ستان اسماي تو باشد;

(۱) مي خيال هك فارسي شاعر هن طرح ادا كيو آهي:

همه آهوان صحرا سر خود بكف نهاده، ... به اميد آنكه روزي بشكار خواهي آمد!

میان بصف بہ گلشن سرو آزاد، غلام قد رعنای تو باشد،
بہ ابرویت چہ نسبت ماہ نو را، کہ کم از ناخن پای تو [illegible]
بخوبی ماہ باشد گر بہ تو، کجا چون ناخن پای تو [illegible]
جز من نشین در موسم گرم، کہ این غنچہ خوش جای تو [illegible]
سیہ چشمان عالم جملہ یکسر، فدای چشم شہلای تو باشد،
بہ بستان ہمچو نرگس چشم بر رہ، گل از بہر تماشای تو باشد؛
سخن شیرین طرازد گرچہ طوطی، نہ چون لعل شکرخای تو باشد،
[illegible] فلک محکوم ایمای تو باشد (١)
ز تشریف دو عالم ہر چہ بہتر، مہیا بہر بالای تو باشد؛
نوازش را سزاوار است "آزاد"،
کہ نیکو مدح آرای تو باشد.

ترا بکشتن من گر صبر رضا بخشند، مرا چہ بہتر ازین حسن مدعا بخشند
بجای قطرہ فرو بارد ابر نافۂ مشک، اگر شمیم ز زلف تو با ہوا بخشند؛
چہ مدعاست اگر بکشی برو بہ وصال، مرا بیمار من و یار را بما بخشند؛
نبودہ‌اش ہدف جز نشانۂ دل من، اگر کمان ترا تیر بی خطا بخشند؛
بجز تو نیست مرا ہیچ مدعا دیگر، اگر مراد دلم حسب مدعا بخشند؛
بپای یار زنم بوسہ ہر زمان گستاخ، چو زلف او اگرم طالع رسا بخشند؛
شوی مصاحب آئینہ طلعتان "آزاد"،
ز صدق عشق گرت طالع رسا بخشند.

استنہ چشم او چہ سر دارد، عالمی [illegible]
[illegible]

(١) [illegible]
[illegible]
[illegible]
هتي شامل ڪيا ويا آهن.

تنگ شوخ آن بت طنّاز، [illegible]
[illegible]
غنچهء گل کرد نالهء بلبل، [illegible] سیء عاشقان [illegible]
نه آورد هیچ باد کبک دري، لطف رفتار که آن پسر دارد؛
باز آمد بهار و سبزه دمید، [illegible]

چو نازنین من آید به آن ناز دگر، به آن آن نزاید مرا نیاز دگر؛
نکرد فکر دقیق مدققان خیال، میان مو و میان تو امتیاز دگر؛
متاع جان و دل ما ربود یک نکهت، بشرک چشم مفرما تو ترکتاز دگر؛
به رازداريء شیرین است تازه جان پرویز، ولي بکوهکش هست ذوق راز دگر (؟)؛
بجز تطاول زلفت ز بخت کوتاهم، نمي رود به لبم شکوهء دراز دگر؛
تو شمع جمع جمالي مرا چو پروانه، بزم عیش تو دادند سوز و ساز دگر؛
مثم بمهر تو جانان علم بعالم عشق، بخوان تو قصهء محمود آن ایاز دگر؛
کشید طوق غلامي بگردن "آزاد"،
چو قامتت نبود سرو سرفراز دگر.

بگلشن آمد آن مه چهره گل پوش، ز بلبل کرد یاد گل فراموش؛
کشد در بند تا صید حرم را، ز گیسو کرده مشکین دام بردوش؛
کند صد جان شیرین را نثارش، اگر فرهاد بیند آن لب نوش؛
کنم آه از تهي آغوشيء خود، چو بینم هاله را مه اندر آغوش؛
محال ست این که خیزد نادر صور، دلي کز چشم مستش گشت مدهوش؛
کشد گر صورتش ماني ز حیرت، بماند چون لب تصویر خاموش؛
به بیند گر مه نو ناخنش را، شود همچون غلامان حلقه درگوش؛
ترا "آزاد" وصل ماه رویان،
میسر کي شود، بیهوده تو کوش!

دل نهادن بوفای تو غلط بود غلط، بیدماغي بجفاي تو غلط بود غلط؛
بر دل زار هم درد بدرد افزودن، بتمناي دواي تو غلط بود غلط؛
آن جفاها که کشیدم ز غمت از سر شوق، در ره عشق براي تو غلط بود غلط؛

دامن افشان ز غبارم گذري زان سر کو، خاک گشتن بهواي تو غلط بود غلط؛
تشنه مردن بدرت وز لب جان پرور تو، چشمهٔ آب بقاي تو غلط بود غلط؛
بسملم کرده ز حالم نگرفتن خبري، جان سپردن برضاي تو غلط بود غلط؛
نازنینا ز سر عجز و نیاز تو نیاز، هر چه کردیم بجاي تو غلط بود غلط؛
چشم بد دور که چشم نظرم زان سر چشم، چشم کردن ز وفاي تو غلط بود غلط؛

جز برخسار تو «آزاد» بهر سو که گشاد،
چشم امید وراي تو غلط بود غلط.

اي بي تو حرام در چمن حظ، بي روي تو نیست از سمن حظ؛
[illegible]، برد آنکه ازان شکر دهن حظ؛
اي سوخته همچو خون بخاطر، بي لعل تو لعل در یمن حظ؛
جان دریده نیم در گریبان، تا یافت قبا ازان بدن حظ،
[illegible]، از عین خطاست در ختن حظ؛
آورده ز سنگ نقش شیرین، زان یافت ز تیشه کوهکن حظ؛
یا رب چه رساست بخت زلفش، کز بوسه برد ازان ذقن حظ.
زان دیر بر آید از دهانت، کز لعل تو یافته سخن حظ

پروانه صفت بشمع رویت،
«آزاد» برد ز سوختن حظ.

تیغ بازیهٔ ابروي خمدار ما دانیم و دل، نیزه داریهاي چشم یار ما دانیم و دل؛
هر زمان در خرمن جانم شراري مي زند، شعله کاري آه آتشبار ما دانیم و دل؛
بهر سامان نثار مقدم میمون یار، درفشاني چشم گوهر بار ما دانیم و دل؛
از ره لطف نهاني مخفي از چشم حسود، دلنوازي‌هاي آن دلدار ما دانیم و دل؛
دم بدم از کاوش مژگانت اي گل پیرهن، خار خار سینهٔ افگار ما دانیم و دل؛
[illegible] اي دلربا، گر شدي اذکار دل بیزار ما دانیم و دل(؟)؛
دل ز من بردي و کردي با من و دل بارها، آن چه در جور و جفا تکرار ما دانیم و دل؛
دوش در حرف رقیبان کار من میکرد راست، خوبیهٔ این بر غلط گفتار ما دانیم و دل؛

مهران

از خدنگ او کدامي دل که او پر خون نشد، — سوزیء آن غمزهء خونخوار ما دانیم و دل؛
خوبيء گل را شناسا نیست جز بلبل کسی، — جلوهء انوار آن رخسار ما دانیم و دل؛

قدر جوهر جوهري داند نداند دیگری،
عشق را این گرميء بازار ما دانیم و دل.

آن حلقهء زلف تر روئي توجاىن در بغل، — دادند دور هاله را ماه درخشان در بغل؛
ازفر اعجاز ترا کز دور خط مشک سا، — دادی شب یلدای را خورشید تابان در [illegible]
نبود عجب سازد کنون کز خانهء مردم زبون، — اشک مرا کزموج خون جوشید طوفان در بغ[illegible]
خواهم کنم سر را چوگو بازیچهء میدان او، — آن شوخ طفل شرخوگیرد چو چوگان در بغل؛
ي لاله روي سیم تن تارفته اي از پیش من، — جان کشته عاجز دربدن دل مانده حیران در بغل؛
کي عاشق رویت جا گرد د به بستان ره گرا، — باشد گل روي ترا صد باغ رضوان در بغل؛
هردم خدنګ خورد بجان کز تیر آن ابرو کمان، — چون غنچه دارم من نهان یکمشت پیکان در بغل؛
شب بود احوال تو چون دربزم غیراي ــ کنون، — مست آمدي آشفته کان زلف پریشان در بغل(؟)
هردم ز اشک همچو دُر آرم بدامنها گهر، — دارم ز فیض چشم تر صد ابر نیسان در بغل؛
سوداي جان دارم کجا صد ره کنم بر تو فدا، — یکدم گر از مهر و وفا باشي تو جانان در بغل؛
تا اي بت شیرین سخن با غیر گشتي هم سخن،
«آزاد» رفت از انجمن صد داغ حرمان در بغل.

آمدم یاران بجان از دست دل، — [illegible]
بسارهـ‌ي نالـه مـي بندم ز غم، — کـاروان در کـاروان از دست دل
مردم از مژگان چشم پر فتنش، — میخورم تیغ و سنان از دست [illegible]
[illegible] — میبرم اشک عنان از دست دل؛
زین دو چشم خون فشان راز دلم، — پیش مردم شد عیان از دست دل؛
خویش صاحب بود عقل و جان مرا، — رفت یک یک این زمان از دست دل
[illegible] — از کدامي دوستان از دست دل
گشت در بیماريء عشق تو جان، — [illegible]
بي تو هر شب نالهء من میرود، — تا سپهر بر آسمان از دست دل.
در کشاکشهاي زلف و کاکلش، — جان فکندم درمیان از دست دل؛
زار مي نالم برنګ عندلیب، — با هزاران داستان از دست دل؛

دل بسته ی محنتم ... [illegible]،　　دو ... افغان زنان از دست دل؛
آن چه با ما کرد با صدق و یقین،　　کس مرا نبود این امن از دست دل؛
در وار "آزاد" می غلطد بخاک،
ای ... نا مهربان از دست دل.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
بنالد همدم قمری و بلبلم "آزاد"،
[illegible]

[illegible] بجان تو قسم،　　[illegible]
دست ز ... برافراختی خوبان را،　　[illegible]
[illegible] داری بمن ای ماه زمهر،　　ذره لطف ... [illegible]
[illegible] دهان تو بود هیچ زهیچ،　　[illegible]
[illegible] کسی از خوبان،　　هر ... تو [illegible]
[illegible] ی تو،　　[illegible]
میرسد راست ز ابروی تو تیر ... ات،　　بر دل و جان ... تیر و کمان تو قسم؛
[illegible]　　[illegible]
بدگمانی مکن ای دوست که "آزاد" ...،
بیقین بنده است ... بگمان تو قسم.

ندارد جز جفا کاری دل آزاری که من دارم،　　نمی ورزد و ناکامی جفا کاری که من دارم؛
بجا کم ... چون هدف از [illegible]،　　نشان ندهد کسی زنشان کمانداری که من دارم؛

ندارد یاد [illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

دلم از قید زلف او نمی خواهد رهائی را — [illegible]

[illegible] غمش با جان — [illegible]

[illegible] — ز ظلم زلف [illegible] شب تاری که من دارم

[illegible] که کس هرگز — نخواهد دانست [illegible] که من دارم

بسا از حد مبر درد دل «آزاد» مسکین را

[illegible]

[illegible] جمالی دیده ام — حسن در حد کمالی دیده ام

شب [illegible] تو خواب آمد مرا — یا بخواب اندر خیالی دیده ام

[illegible] بجان کندن خوشم — دلبر شیرین مقالی دیده ام

[illegible] — ز ابروی جانان هلالی دیده ام

[illegible] — زین خطا بس انفعالی دیده ام

[illegible] از غم بدر رفت — ماه تو را چون هلالی دیده ام

[illegible] تو [illegible] عاشقان — روی تو صبح وصالی دیده ام

[illegible] «آزاد» از روی کرم

مهربانی را کمالی دیده ام

[illegible] نوش شکر [illegible] — شکر چه ذوق دگر [illegible]!

[illegible] — [illegible] کمان ابرو [illegible]

[illegible] رنگ او — علاج از [illegible] درد [illegible]

[illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

با هم [illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

چو «آزاد» [illegible]

[illegible]

ز تشریف تو گر حجره معطر، | گل و [illegible]
عجب نرگست مردم آزار بود،
حیفت که چشم بیش تو زدند، | ز [illegible]
سحر ذرّه ماه مهرت نبود، | [illegible]
بوصف قدت سرو بالا نشد، | [illegible] را [illegible] چمن [illegible]

چو "آزاد" در نامه شرح غمت،
محزون دل و دیده [illegible].

هر نامه خود را سوي جانان چه فرستم! | [illegible]
افسون دل زار بزلفش ننویسم، | بیمار [illegible] چه [illegible]
بیتابیء دل را نکنم عرض بجورش، | دیوانه [illegible] چه [illegible]
ما و سر آن زلف پریشانیء شبها، | دل را [illegible] در [illegible]
از دل ننویسم رقم شکوه بجانان، | کیفیت [illegible]
دل طاقت ایمای نگاهش چو ندارد، | بازش بصف خنجر مژگان [illegible]

مهمان عزیزست غمش در دل "آزاد"،
جان نزل حقیرست بمهمان چه فرستم!

اي ترا در سخن گهر مضمر، | وزلبت ریزش شکر مضمر؛
جز جمال رخت نظر نکنم، | تا بود نور در نظر مضمر؛
کمتر از فکر همچو مو باریک، | از میانت نشد خبر مضمر؛
شد از گریه یافت مسند گل، | گشت اقبال چشم تر مضمر؛
نسبت او بود بموهومات، | از دهانش نشد ذکر مضمر؛
[illegible] | که ز بردش بود ثمر مضمر؛ (۱)

هست "آزاد" را ز دولت او،
روي چون زر و لیک زر مضمر.

[illegible] | [illegible]
[illegible] جمالت شده [illegible] | حاصل دیده [illegible]

(۱) میر کرم علي خان انهيء خيال کي هن طرح ادا کيو آهي:
بوئي چمن چون روی [illegible] ، گل و لاله از راه [illegible]؛
ليکن آزاد جو شعر هزار مرتبا بلند آهي.

سر خون خوردن مدار عجب نیست مگر،
نسمه درد نوشتم [illegible]

دوش در بارگه بزم تو ای ماه مرا، [illegible]
تن بسر، شیشه بسر، جام بلب، چنگ بکف، [illegible]
حسد از مرگ رقیبان تو ام داد نوید، خیر مقدم نبود خوش خبری به
سر ما خاک ره کوي بتان گشت کنون، بفداي تو بيارم سري به
دیده باشان قفس در بکشایند مرا، تا بشوقش بزنم بال و پري
شه ما میر زمان کرم علي خان مست دلیر، که نباشد بجهان تاجوري بهتر ازین؛

نظم «آزاد» چه در صفت بسلک سر کلک،
صدف شعر ندارد گهري بهتر ازین.»

اي طره تو خم خم و گیسو شکن شکن، در هر شکن اسیر دل صد چو من چو من؛
شرمنده از عذار تو گلها چمن چمن، شیواي آهوي تو غزالان ختن ختن،
اي شب ندانمت که چه دلها شکسته در مجلس تو بود صداي شکن شکن؛
در شام غربت خم زلفت دلم چو دید، صبح صفاي روي تو، گفتا وطن وطن.
از تیغ چشم تر مژه اشکبار من، افشاند بر قدوم تو درها عدن عدن
کنی زکواة آن لب شیرین دهم دو بوس، [illegible]
در سوز و ساز ماتم پروانه تا سحر، [illegible]
در تلخيء فراق تو ناهي ز ذوق وصل، نشنیده ام زان لب شیرین سخن سخن
بر روي غیر چون برخ من نظر کني، بهر خدا که چنین بحبتت مزن مزن.

«آزاد» واقفي که دل یار نازکست،
مهر سکوت بر دهن خود بزن بزن.

بهار بما اشبار شد، آثار بهاري را ببین! دشمن جان که شرط دوستداري را ببین!
دل درون سینه مي رقصد ز شوق بلبلي، بر سر تیغ تو جانان جان نثاري را ببین!
تا مکار ملک خوبي دلبر خود نام من، [illegible] ناز کامگاري را ببین!
زار نالیدم ز دردش سخت جان آزاد شد، که او [illegible] زاري را ببین!
بر سر کویت رقیبان شرمسارم کرده اند، [illegible] این شرمساري را ببین!

گر کند «آزاد» فریاد از غمت زمرش مکن،
ضعف طاقت را نگه کن، درد یاري را ببین!

از گرو شد بار بار من بمن،   گرد بیاری روزگار من:
زار تر گرد مست کار زار دل،   گرمه های زار
برخلاف دشمنان ای دوستان،   [illegible]
اختیاری راز پوشیدن نداد،   [illegible]
شد ز ساز بخت سازنده کنون،   [illegible]
نال چون بلبل فغان چون عندلیب،   [illegible]
میکشند صد تیغ بازی ازنکه،   چشم ترک دل
[illegible]   [illegible]
باز چون «آزاد» غمخواری نمود،
[illegible]

چه خوش باشد بفصل نوبهاران،   شراب لعل و لعل گلعذاران؛
چو زلفت خانمان آواره کنند،   ازان کاکل پریشان روزگاران؛
کف خاکم براحت رفت برباد،   [illegible]
سر مژگان بکویت خاک ره نیست،   [illegible]
ترا من دوست میدارم و لیکن،   [illegible]
بچشم مست و لعل می فروشت،   شکستی توبهء پرهیزگاران؛
سفر ما چشم را ابها بخون ریز،   ترحم کن بحال دلتنگ
برنگ گل گریبان چاک کردند،
[illegible]

بلبت که خوش نباشد بلبر شراب می تو،   بغمت که شد دل ما ز غمت کباب بی تو؛
بنگر به لاله و گل که ستاده اند حیران،   [illegible] شراب شباب بی تو،
زسر کرامت ای گل نظری بجان بلبل،   که فگنده شور و غلغل بدل خراب بی تو،
چه کشی می مروت [illegible] رقیب شادان،   چو مرا نیابد از غم به گلو خوش آب بی تو،
تو بیا که زنده مانم ز غمت و گرنه جانم،   بلب آمده روانم ز سر شباب بی تو؛
دل عندلیب نالان چه کند که خون نگرید،   که گل از غم تو گشته همه تن گلاب بی تو؛
چه کنم بشام هجرت مرو و برگ شادمانی،   که نمک بدیده ریزد شب ماهتاب بی تو؛
دل مستمند «آزاد» بخدا که بازیابی،
که کشید از اراقت غم می حساب بی تو.

عمرو سرآمد در مهرت ای ماه،
کشتی تو بیکدم از حسنم آگاه؛
استاده خضر است بر آب حیوان،
بر لعل جان بخش تو خط دلخواه؛
[illegible] سوی زنخ رفت،
با رب [illegible] دارستی است [illegible]
گیسو که شمشاد ماند بقدت،
گو حسن رفتار گو روی چون ماه؛
رفتند بیاد هر لحظه جانان،
عذری که دارد آن زلف دلخواه!

شرح [illegible] بسیار «آزاد» عاشق،
پایان ندارد این قصه کوتاه.

ی که شمشیر بکف تاخته، یعنی چه!
طرح جور و ستم انداخته، یعنی چه!
[illegible]ت با جمد جهان ساخته، یعنی چه!
کجک جور بما آخته، یعنی چه!
در صف سروقدان با قد رعنا جرمی،
علم ناز برافراخته، یعنی چه!
[illegible]بني که ای شوخ بقتل من زار،
[illegible] ابرو ز میان آخته، یعنی چه!

یار دل بردن «آزاد» بطرز «حافظ»،
مست خانه برون تاخته، یعنی چه!

دل را ربود دلبر شنگی که واه واه!
رنگ رخم بریخت برنگی که واه واه!
[illegible]کند چین و زلف خود آن کافر خطا،
در چشم وا نمود فرنگی که واه واه!
سرمست [illegible] خواب [illegible] شراب،
بر لب نهاده گوشه جنگی که واه واه!
لعش به [illegible] بمن کرد آشتی،
چشمش ز فتنه خواست بجنگی که واه واه!
[illegible]
کافکنده بر نشانه خدنگی که واه واه!
ز ابرو کشید تیغ بتاراج ملک دل،
گشته سوار بر سر خیلی که واه واه!

«آزاد» از حوادث دوران شهنشها،
در دامن تو برزده چنگی که واه واه!

رد طعنه رخ و زلف تو بر سنبل و لاله،
چشم تو گرفت آهوی در چشم غزاله؛
[illegible] دهی [illegible] شبی را [illegible] دسته،
مهپای دو ساله صنم چارده ساله؛
خط لب بروی چو مهت [illegible] خونو،
آورد برون شاهد حسن تو قباله؛
از سرمه [illegible] تو [illegible] چشم [illegible] فرهاد،
خون کرده دلم [illegible] در ناله؛

«آزاد» چه تدبیر کنی در خم زلفش،
کش [illegible] دل خوبان بند بسر حواله.

تا لعل شکر ریز تو جانان بکنار آمده، / [illegible]
تا ای عزیز مصر جان روی زبرقع شد عیان، / [illegible]
با آنکه از اعجاز لب باشی مسیحا بوالعجب، / [illegible]
ای لاله رو، نسرین بدن، تا رو نمودی در چمن، / [illegible]
در شرح حسن دلبران میرفت حرف زان میان، / از کوی ... [illegible]
ای رشک ماه و مشتری خوشتر ز مهر خاوری، / جانان چه ... دلبری کر تو ... [illegible]
بر روضهٔ رضوان دگر هرگز نیندازد نظر، / در کوی تو ای سیمبر هرکس ... [illegible]
ای غم کنار از من گزین کت زهره سیما مه جبین،
آمد بر «آزاد» حزین دلدار و غم خوار آمده.

دل که جویای سنبت زر گشت، / بهر آن یار سیمبر گشته؛
روی تو مطلع سحر گشت، / سوی تو لیلة القدر گشته؛
پرده از رو چه برکشید از ناز، / رنگ صد شمس و صد قمر گشته؛
حرف لعل تو بر زبان آمد، / دهن از ذوق پر شکر گشته؛
نیست ممکن دگر بهوش آید، / دل کزان چشم بی خبر گشته؛
موشکافی کنند چرا نه قلم، / [illegible]
هر سر مو ز دشنهٔ مژه اش، / برگ جان چو نیشتر گشته
از غمت چشم تر لب خشکم، / حسرت افزای بحر و بر گشته؛
مردمان در ره نظارهٔ تو، / همه تن چشم منتظر گشته؛
ز ابر نیسان کلک من «آزاد»،
صدف شعر پر گهر گشته.

وه که در بزم من ای شمع طراز آمده‌ای! / چشم بد دور که پروانه ... [illegible]
شوخ چشمی چکنم با تو من ای طفل سرشک، / [illegible]
تو نی ای شوخ ستمگر که بصد شیوهٔ ناز، / بهر دل بردن ارباب نیاز آمده‌ای؛
نیست ممکن دل دیوانه ز قید تو رهد، / کز خم زلف دوتا سلسله باز آمده‌ای؛
نازنینان جهان جمله بناز پرورند، / تو که امروز چنین سر بسر ناز آمده‌ای
نظری سوی دل غمزدهٔ «آزاد»ت،
جان من چون ز کرم بنده نواز آمده‌ای.

از بر ما همان [illegible] کرد مقصد همان که [illegible]

راست باشد چو قامتت، لیکن، [illegible]
مکش امروز عاشقانت را، [illegible]
چون فروزی بیرو چهره زناز، [illegible]
عیب محتون مکن بناله که داشت، [illegible]
رحم بر خسته غمش همه کس [illegible]
در شب وصل مونس جانم [illegible]

[illegible] پرورت ز تدبیر،
شود آیا همان که میدانی.

دلم از درد حسرت مبتلا میخواستی کردی، مگر این مدعا را از خدا میخواستی کردی;
بدین شوخی و بی باکی ز روی کم نگاهیها، بکویت مشت خاکم را فنا میخواستی کردی،
ز روی کج روشها براهت ای کمان ابرو، مرا قربان آن تیر جفا میخواستی کردی;
چو گل تا روز زخم ما میبندد لب بلب هرگز، بدین شوخی نمک در ریش ما میخواستی کردی;
تو راه عقل و دین ما به جادو کاریء چشمت، بچین زلف مشکینت خطا میخواستی کردی،
مقرر غم دوری بخارد روی مهجوری، چو گل پیراهن عمرم قبا میخواستی کردی;
مرا عشقت آخر رفته رفته از نصیحتها، ترا نقش روی بوریا میخواستی کردی;
مستی لته بنشاندی بعزم خامشی ناگه، ز قامت صد قیامت را بپا میخواستی کردی;
به تیغ غمزه نازت بناحق ریختی خونم، و زان خون برکف پایت حنا میخواستی کردی;

ز خون بیگناهان سیلها راندی بهر وادی،
بکویت گشت خون چون کربلا میخواستی کردی.

[illegible]
صد ملک دل به تیر نگه کرده‌ای خراب، مرجان شبیه، لعل شکر خای کیستی!
دل بدن ز شوق تو صد خار غم شکست، قمور نگاه دیده بینای کیستی!
صد بنفشه گون بسر زلف تابدار، هر هفت کرده باز به یغمای کیستی!
خون بست ناله در دل اهو ز شوق تو، ای گل تو خون بجوش ز سودای کیستی!
صد تاب داده بهر تماشای کیستی!
ای وحشیء رمیده ز صحرای کیستی!

«آزاد» کون ساده بیکتای قامتم،
ای راست قد بلند بالای کیستی!

کن تازه بمن عهد وفارا [illegible]

لاشي هملا خبر تو دارد سر وکار، [illegible]

در حسرت آغوش تو جانم بلب آمد، یکشا ز هر آن بند قبا وا [illegible]

[illegible]

[illegible] بکوي [illegible]

[illegible]

در اشعار شیرین «آزاد» را خون شد جگر،
در وقت نمی ارزد کدر جانان چه طاهر ار مری!

[illegible] بکوي که میروي؟ داري عجب مشکین بوي که میروي؟

[illegible]

[illegible] ... مردو بزیر آب،   اي ... بازِ بسوي که میروي؟

[illegible]

[illegible] ... " [illegible]

[illegible]

[illegible] ... که میروي.

خوش تر خدا هم خاطر آگاه نیست،   [illegible]

[illegible] ... خواهم ...   [illegible]

[illegible]   [illegible]

[illegible] ... سوي ...   [illegible]

[illegible] ... گردد ...   [illegible]

[illegible]   [illegible]

هر که چون «آزاد» رخسار تو دارد در نگاه،

[illegible] ... نیست.

[illegible] که عارض زیباي یار گلرنگ است؟   چه جای گل که گلستان بروی او [illegible]

[illegible]   [illegible] ... کار مکر و [illegible]

[illegible]   [illegible] ... افسون [illegible]

[illegible]   ز عشق و [illegible]

[illegible]   تنت گرفته قبا ... در بغل تنگ است؛

[illegible] ... را اي «آزاد».

[illegible] (۱).

---

(۱) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ... کتاب [illegible] علي [illegible]

[illegible] ... مرتب [illegible].

[illegible]

سنڌ يڪار: سراج الحق

سنڌ جي اقتصادي تاريخ

(قسط ٻيون)

[illegible]

[illegible] (٢).

[illegible]

(١) ول ڊيورانٽ—"[illegible]" صفحو ٣٠٦ (٢) ٽريوليان—[illegible] [illegible] (٣) ول ڊيورانٽ صفحو ٣٠٦

[illegible] جوڙ مجموعي" ۾ صحيح باوڻ تو سنڌي سگهي [illegible]
[illegible] ۾ فلو آهي، جيڪا انسان جي [illegible]

[illegible]

[illegible] انساني ادارن جي تشريح ڪري ۽ انهن ڏوهن جو [illegible]

[illegible]

[illegible]

(١) اٿلي- "هسٽارڪ اينڊ اڪانامڪ سروي" - صفحو ٢٤ (٢) [illegible]
[illegible] (٣) [illegible]
[illegible] صفحو ١١٢-١١٣ [illegible]

[illegible]

پري ڏيهن تائين هلندو هو. انهن جا واپاري ۽ تاجر، هندوستان ۽ [illegible] تائين واپار سانگي ويندا هئا. انهيءَ عيوض ورِي سنڌ تي حملا ڪندڙ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ترين بنادن مان هڪڙي بناهه ۽ [illegible] رنگين [illegible]

[illegible]

[illegible] ڪرام موجب [illegible]

[illegible]

[illegible]

يعني اهو ملڪ، جو ٢٠ـ٣٠ ۽ ٢٨ـ٣٠ ۽ ٣٠ـ٣٥ اتر [illegible]
اوڀر ڊگهائي ڦاڪن ۾ اهي ٿو وڃي — ۽ جنهن ۾ [illegible]
آهي. اهوئي ٿڪرو آهي، جنهن جو اياس هن ڪتاب ۾ [illegible]
هن اياس جو دائرو، سنڌ ۾ مغلن جي ڪاهه (١٥٩٢ع) کان
سنڌ جو اوائلي وجون دور پورو ٿئي ٿو ۽ نئون دور شروع ٿو
اوائلي ـ ڏ سال جو عرصو اچي وڃي ٿو، ـ جي تاريخ [illegible]

[illegible]

معلومات جا ذريعا ۽ سندن خاميون

[illegible]
تذهن ۾ الجهاءُ ۽ غيراطمينان بخش آهن.

[illegible]
سماجي ۽ اقتصادي حالتن جي ڄاڻ، [illegible]

معلومات جي ٻئي حصي کي اسين ٽن حصن ۾ ورهائي سگهون ٿا:

(الف) ايسٽ انڊيا ڪمپنيءَ جا اهي رڪارڊ، جي سنڌ (١٦٣٥-١٦٦٢ع ۽ ١٧٥٨-١٧٧٥ع) ۾ انگريزن جي ڪارخانن قائم ٿيڻ وقت، سنڌ واپاري لاڳاپن ۾ حيثيت [illegible]

(ب) انهن سياحن جا احوال، جن سترهين صديءَ [illegible] (١٦٩٩ع) ۽ ڪئپٽن اليگزينڊر هئملٽن (١٦٩٩ع).

[illegible] برٽش حڪومت [illegible] تحريرون [illegible] سنڌ جي [illegible] مشهور انگريز [illegible] پاٽنجرس، ڊيل هوسٽ، سڪرڊو، ڊاڪٽر برنس، برنس، اليگزينڊر برنس ۽ پيا.

برٽش حڪومت جي [illegible] سياحن [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ٿي، اها هوندي به، جنهن ته هيءَ ايباس گهڻو ٿيو، سنڌ جي اقتصادي حالت ۽ رجحان بابت (ڪاهو رکي ٿي، ان ڪري اهيءَ سڄي مواد مان مختلف معلومات، جي زندگيءَ جي مختلف دورن مان لنگهي اسان [illegible] جن جي [illegible] اهين اجا به رهون ٿا، گڏ ڪري، [illegible] چڪي [illegible]
[illegible]
آهسي [illegible] ٿيءَ [illegible] اسان موجوده

صورت حال جي روشني ۾ هت ڪري مواد ۾ حقيقتن ماڻ، ڪتبڙن ڏي [illegible]
اقتصادي حالتن ۽ حيثيتن جي مناسب ۽ ارتقا ڪي ڪولي لهي سگهيون ٿا.

[illegible]
اندر عظمت تي بجا ناز آهي. انبت، "ڏکوبل واديءَ" [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]
سمجهڻ ۾ ڪافي مدد ۽ رهبري ملي ٿي.

[illegible]
۽ اقتصادي حالتن تي ۽ ڪجهه روشني پوي ٿي.

[illegible]

([illegible]
[illegible]
ايس-ايچ-ايس. جلد ٻهريون – ڀاڱو ٻهريون.)

۲- سنڌ جي جاگرافي

[انسان ۽ ماحول]

[illegible]

[illegible]

ان ملڪ جي 'انساني جاگرافيءَ' جو اڀياس ڪيو وڃي.

انسان ۽ ماحول

[illegible]

[illegible]

جا ماڻهو وڏي ساڃاهه ۽ آرام پسند زندگي گذارين ٿا.

[illegible]

(۱) [illegible]

هميشه کان اٽڪ ۽ اورچ ڪي قدرت مان وڏيرو رهيو آهي. [illegible]

[illegible]

هندوستان جي تاريخ تي سنڌ طبعي بيهڪ ۽ بناوٽ جو اثر ڪيترو وڏو هندستان جي جنگ ۽ درياهن جي، سنڌ جي اقتصادي زندگيءَ تي ڪافي ڪه [illegible] ڪرڻ پيون. ملڪ ۾ پاڻيءَ جي ورڇ، زمين جي درجيوار زرخيزي [illegible] تي انهن ندين جو وڏو اثر آهي (٢).

سنڌ جي جاگرافي

[illegible] سنڌ جي طبعي ماحول جو [illegible] سنڌ جي اقتصادي زندگيءَ [illegible] سنڌ جي طبعي طور مرڪزي [illegible] سنڌ آب و هوا [illegible] سنڌ [illegible]

طبعي خصوصيتون

[illegible] شڪل جي آهي [illegible]

(١) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ڏني [illegible]

[illegible]

اُنهن ڪري جنهن ته سنڌ، ايشيا ۽ يورپ جو مرڪز آهي، [illegible] ساموڊي بندر ڪراچي، هندستان [illegible] مصر [illegible] وچ [illegible] آهي. تسليم ڪئي وڃي ٿي [illegible] تمدني توڙي واپاري [illegible] تار [illegible] هئي، مثال سڪندراعظم هندستان تي ڪاهه ڪئي [illegible] سنڌ تي هئي، جتي عرب [illegible] ان تي ڪاهه ڪئي [illegible] عربن، مغلن، افغانن، ايرانين [illegible] ڪري ۽ ان کي اُن موجب [illegible] ڪرتب ڪيا. ان تي حملا [illegible] ڪاهون ٿيون، پر حملاآور [illegible]

[illegible] موجود آهي.

آب هوا

[illegible] اقتصادي زندگي [illegible] آهي. [illegible] آب هوا اونهاري [illegible] خشڪ آهي ۽ [illegible] خاطر [illegible] گرمي [illegible] وڏو اثر آهي. [illegible] جهڙي آهي.

[illegible]

چالاڪ ٿا ڏيکارين!

ايبٽ آباد ته اڄ تائين هندستان جي گرم ترين شهرن [illegible]
اثر اهو ٿيو آهي ته هتي جا رهواسي ننڍا ۽ سست آهن. [illegible]
ٻنهني جنگجو خصوصيتن جي ڪري مشهور آهن. [illegible]
[illegible]

(٤) منڊونڊي ۽ سنڌ جو اثر

[illegible]

[illegible]

ڪهڙندڙ وهڪروئي جوابدار آهي!

(٥) ٻوڏون

[illegible]

(١) [illegible]

پيدا ڪيو آهي. درياهہ [illegible]
زندگيءَ تي بہ ڪيو اثر ڇڏيو آهي. [illegible]
واري ۽ وڏي ڪٿو ٿو اچي. اهو رخ، جنهن جنهن درياهہ وهي ٿو، اتي جي زمين [illegible]
بڻائي ٿو. انهيءَ ڪري هن وقت بہ درياهہ [illegible] تي ٿا ٿين، پوک ٿئي ٿي ۽ [illegible]
ميدان پيدا ڪري وڌا اٿن. پر اهي صرف واري، درياهہ [illegible] تي آباد ۽ آسودن شهرن [illegible]
بڻي، سنڌ بيابانن کي ٿي پکاري ويو، جن جا ڪنڊ [illegible]
راڄن ٿا، جن کي ساڳيو درياهہ پوءِ وري ڪوهن [illegible]
ڀاڱي اهاڳ اها سنڌو ندي ٿي آهي.

<u>وبائون</u>

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ١٨٠ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] حالت [illegible] آهي ۽ [illegible]
۽ آئت ۾ گهيريل هوندو آهي!" (١)

[illegible] ذڪرن، وبائن ۽ بيمارين [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] زندگيءَ [illegible]
[illegible] ١٩٥٩-٦٠ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] پوري پون" (٢). ساڳيءَ طرح، ١٦٩٩ [illegible]

(١)- [illegible] جي [illegible] (١٨٥٤) صفحو ٣٣ (٢)- اي-ايف-آءِ-٥٥-
صفحا ٢١٠-٢٠

[illegible]

شهر جا، سوني ۽ ريشمي ڪپڙي جا ... ۽ واپار ... [illegible]
۽ انگريز واپاري ... لکن تا ... [illegible]
هزارين جانيون ختم ڪري ڇڏيون آهن. انهن ... [illegible]
اڄا ... ۽ ... خطرناڪ صورت اختيار ڪري ويئي آهي.

[illegible]

[illegible]

[illegible] ... ڪائنات ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

* * * *

"ڪهڙي ڪٿ ڪٿي اچي؟"

[illegible]

ڪي ياد نہ ڪجي، جا گذري سا چوڪي."

([illegible]

جوڙيندڙ: — ابوبڪر محمد بخش ٿٽون آباد ڪراچي ۲)

* * * *

[illegible]

([illegible] "ورق" [illegible] "[illegible] جي ضرورت"، ص [illegible]

[illegible])

[illegible]

[illegible] ۲۱ ۽ ۲۲ مي ۱۹۵۵ع تي، [illegible]

[illegible]

ڪجهه ڪوشش ڪرڻ گهرجي."

[illegible]

مي هيٺيون بيت ساڻ هئي:

"ڪي ويجها ــ ڏور، ڪي ڏور ــ اوڏا [illegible]،
جيئن منهن ڪنڌيءَ پور، تيئن دوست وراڪو دل مين!"

[illegible]

[illegible]:

"[illegible] آ [illegible]،
[illegible] ڪر ڏور، [illegible] هيڪڙي".

[illegible]

"شاهه" جو هيٺيون بيت [illegible] طور موڪليو هو:

"[illegible]،
[illegible]،
[illegible]!"

هو اسونو دور، ڪري ليکيا ويندا.

لالسنگ اجواڻي، سگوارام ملڪاڻي، آسنند ماميوراڻ، ڪب [illegible]
ڀيواڻي، جيٺ ماڙيوالا، لڪراج عزيز، پوجراج ناگراڻي، [illegible]
پوجراج، سوبرج ترملداس [illegible] هنگوراڻي ۽ ٻيون سهڪ [illegible]
اجن ٻرون، تنون وتي، مون ڪال، گوبند مالهي،
هيرانداڻي، سندري اتمچنداڻي،
سگن آهوجا، گوبند پنجابي، آنند گولاڻي، ڪيرت ٻاٻاڻي
[illegible]
"داس"، "طالب" ۽ ٻين نوجوانن جون، انڪ ۽ تحسين حوصلي افزائي
ڪاهين ۽، وسري نه ٿيون سگهن.

" [illegible]
ميسر ڪري ڏنا آهن، تن جا ب، اسان [illegible] ي آهيون. [illegible] ماهتيم ملال، سنڌ [illegible]
[illegible] ٻين ڪيس، تن [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
سنڌي [illegible]

" [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

"ڏسڻ ۾ ڪر ڏون، حد ٻنهي جي هڪ ٿي."

" [illegible] سنڌي [illegible]
اونداهو آهي [illegible]؟

"هڪ ڀيرو [illegible]
روحل، سانگي، [illegible] ٻوهي ڏسي، نه ڪيات [illegible]

[illegible]

ڏيو وڃي.

[illegible]

ڪيرائڻ جو قدر ٿئي.

[illegible]

[illegible] ساهتيه [illegible] وڌ ساڻ [illegible]

تہ اسين [illegible]، هن کي پنهنجي اعليٰ ادب ۽ اوچ تهذيب [illegible]

«اسان تمام وڏي ڪوشش ڪئي آهي تہ سنڌي ٻولي [illegible]

پارت سنڌي ٻولي [illegible] اهو حرڪ هلايو آهي، [illegible]

[illegible]

[illegible] آهي. [illegible] ڏنو ويو آهي، تہ هن سمولن جو دائرو وڌ ني، ان کي [illegible]

[illegible]

[illegible]

ٿين سمين بعد ڪمن جي رپورٽ پيش ڪئي.

[illegible]

[illegible]

شپ پاوناتون ظاهر ڪيون.

[illegible]

۽ پڻ، سنڌي ڪلام ساڻ، حاضرين کي وندرايو.

*　　　　*　　　　*

[illegible]

ٿيو، ۽ ان ۾ هيٺان ٺهراءَ بحال ٿيا:

[illegible]

[illegible]

۽ سنڌي ڀوين ساڻ تهدل همدردي ظاهر ٿو ڪري.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

سرڪار کي موڪليا ويا آهن، تن جي اقرار ٿو ڪري.

[illegible]

[illegible]

[illegible] آهي، [illegible] سان [illegible] وڃدي.

[illegible] پارت سرڪار جي هر جاءِ [illegible]

[illegible]

[illegible] پروگرام کي [illegible] مناسب جاءِ ڏني وڃي.

[illegible]

[illegible] امداد [illegible] انهن [illegible] ڪاليجن [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] هيءُ سڀ فيصلو ٿو ڪري ته:

(الف) "هڪ اڪل پارت سنڌي" برپا ڪيو وڃي.

(ب) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ڪرڻ ۾ [illegible]

[illegible] ڪارڪنن کي دل و جان سان مدد ڏين."

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

١. [illegible]

٢. [illegible] پروفيسر [illegible] (چيئرمين)، ۽ چار ميمبر.

٣. [illegible] پروفيسر [illegible] (چيئرمين)، ۽ [illegible] ميمبر.

٤. [illegible]

٥. [illegible]

٦. [illegible]

٧. [illegible]

٨. مالي ڪاميٽي: پروفيسر ڪنشار شوداڻي (چيئرمين)، ۽ ٻيا ميمبر.

(اڪل ڀارت سنڌي ساهتيه [illegible] جي ڪاروباري ڪاميٽيءَ تي، مٿين [illegible] چيئرمين، سميلن جو جنرل سيڪريٽري ۽ عشان چند ميمبر ڪيا ويا: [illegible] [illegible] ڪماري پوپٽي هيرننداڻي.

* * *

شام واري ميڙ، ساهتيه جلسي ۾، شعرن ۽ ادبي مضمونن [illegible]

پروفيسر ايم. يو. ملڪاڻيءَ "ورهاڱي بعد سنڌي نثر [illegible]، "ورهاڱي بعد سنڌي شعر جي ترقي" تي پنهنجا عالمانه مضمون پڙها.

شاعرن ۾، شري پرسرام 'ضيا'، ارجن [illegible] آهوجا، جيٺلي، ڪمل، مهر، انجل، سربچند، [illegible]

[illegible]

ٻين پنهنجي مٺڙي سنڌي ٻولي ۽ ڪلام [illegible] اهڙيءَ ريت [illegible] جي ڪاروبار سان، جوڙيون سنڌي ساهت [illegible]

"هونءَ ته سڀ ڪنهن کي خوف اچي ٿو: موت کان [illegible] ڊڄي ٿو، پر جي جيون [illegible] آهن، اهي [illegible] هشيار هجي، [illegible] دل کڻن جي!

جي جيون دليون سچيون آهن، سي دشمن کان نه ڊڄن، ۽ [illegible] سمجهن، اهي دنيا کان نه لڪائن، ۽ فورا ميدان ۾ اچن: [illegible]

هونءَ ته سڀ ڪنهن کي [illegible] تو، پر جي [illegible] ٿو [illegible] پنهنجي [illegible] ڪري، [illegible] خوف نه اچي ٿو!" (زيڪوسلوويڪيا جو هڪ شاعر)

آديبسي اُني ويا، [illegible]

(اداره)

مرحوم روشن آرا مغل

[illegible] ڪم [illegible] مغل [illegible] ڪئي. (انالله و انا اليه راجعون.) مرحوم روشن [illegible] جي [illegible] هڪ [illegible] ڪتاني سان اعليٰ درجي تي پهتي.

مرحوم "روشن" جي ابتدائي تربيت پنهنجي [illegible] جي [illegible] ۾ ٿي. [illegible] بيواهه هوندي پنهنجي ٻچن کي پاليو ۽ ناتيو. "روشن" پرائمري تعليم پوري ڪري، [illegible] سان حاصل ڪئي. پاڪستان ٿيڻ کان اڳ ١٩٤٧ع ۾ بمبئي مان بي-ايس-سي. پاس ڪيائين، ١٩٥١ع ۾ بي-ٽي. ١٩٥٢ع ۾ سنڌي ۾ ايم-اي. ۽ ١٩٥٤ع ۾ ايس-ٽي-سي. جو امتحان پهريون سال پاس ڪيائين. ١٩٥٥ع ۾ ٽئين سال جو امتحان ڏنلو هوس، ۽ ايم-ايڊ-ٽي. ۽ ٻين علمي ۽ ادبي ڊگرين حاصل ڪرڻ جو خيال هوس. [illegible] [illegible] سان ڳالهه، قومي ۽ وطني ۽ اصلاحي [illegible] ۾ [illegible] اعزاز حاصل هو.

١٩٤٣ [illegible] ١٩٤٨ [illegible]

[illegible] ١٩٤٣ [illegible] ١٩٤٨

[illegible] ڪراچي ۾ [illegible]

آڪٽوبر ١٩٥٢ع [illegible] ١٩٥٣ [illegible]

[illegible] وڏن ماڻهن کان [illegible]
[illegible]
۽ مضمون [illegible] "[illegible]" [illegible] "[illegible]" ۽
[illegible]
نروار واري "روشني"، سنڌ جو [illegible]

سندس ڪاهه تصنيف ڪرڻ ضرورت [illegible] ڪري آهي، انهن سندس مضمون [illegible]
جي رسالن ۽ مخزن ۾ محفوظ آهن؛ ۽ سندس نگهه [illegible]
ريڊيو پاڪستان جي ڪراچي اسٽيشن تان نشر ڪيون؛ [illegible] ڪري [illegible]
ضرورت آهي.

هن تعليم يافته ۽ روشن دل [illegible] وقت [illegible] آهي
آهي ته الله تعالى کيس جوار رحمت ۾ [illegible] ڪري، ۽ سندس [illegible]
ساهه صدقي ڪندڙ ماءُ، غمزده پيءُ "ياذام"، [illegible]
[illegible]

[illegible]

سيد محمد عالم شاه "عالم"

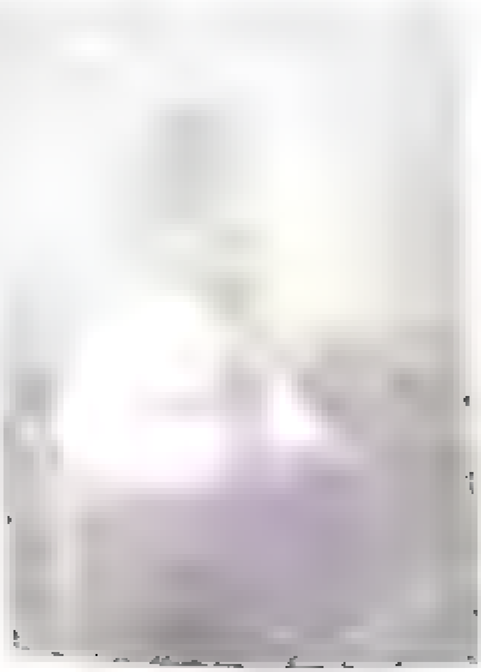

سيد محمد عالم شاه "عالم" ٽکرائيءَ، تاريخ ۲۸ مئي ۱۹۰۰ع
[illegible] ولادت ڪئي اٿي. ([illegible])
جي مردم خيز شهر ۾ ۳۰ جمادالاول ۱۳۰۹ هه ۾ [illegible]. مرحوم علامه اسدالله شاه "فدا" ۽ سيد محمد حافظ شاه سندس چاچا هئا. شاه صاحب ننڍپڻ کان وٺي نهايت ذهين ۽ سليم طبع هو. سندس تعليم جي ابتدا ديني مکتب ۾ ٿي. ان زماني ۾ ٽکڙ، علم ۽ ادب جو مرڪز هو. ۽ حافظ محمد يوسف جي "مکتب" جي شهرت وڏن وڏن علم دوست [illegible] ڪي [illegible]. [illegible] کيس سنڌ مدرسي ۾ داخل ڪرايو، [illegible] تعليم ورتائين، ۽ ان کان پوءِ مرحوم نورمحمد وڪيل، ۽ مسٽر دين محمد عليگ جي صلاح تي علي ڳڙهه ويو. ۾ ڪن [illegible] ڪري [illegible] ڪري [illegible] ۽ ڳوٺ [illegible] آيو ۽ اچي شادي ڪيائين.
[illegible]

شعر و شاعري جو شوق هو [illegible] ۽ "[illegible]" جي صحبت [illegible] [illegible]
ڏنو "[illegible]" جو [illegible] آهي. [illegible]
ساڻ پڙهيل آهن.

[illegible]
[illegible] علم ۽ ادب جي [illegible] ڪندو.

[illegible] ڪافي ڪلام موجود آهي، جو شايع [illegible] آهي. [illegible]
گهرجي ته ڪلام کي جلد ڪرائي ۽ شايع ڪرائين. [illegible]
[illegible] ۽ [illegible] شريڪ ٿيو آهي. دعا آهي ته [illegible]

قاضي [illegible] جو [illegible]

[illegible]

[illegible]
جي اداري بورڊ ۾ به اعزازي طور ڪم ڪندو رهيو.

[illegible] ١٩٥٢ع [illegible]
اسلام جو هيڊ ٿي آيو.

[illegible]
بهترين تحقيقي مقالا لکي رهيو هو.

[illegible] علمي
۽ [illegible]

تبصرا

[illegible] اسرف العلوم [illegible]

فيروزشاهي؛ صفحا [illegible]، قيمت ٥ رپيا، ڪاغذ اڇو، ڇپائي سٺي؛ [illegible] برادرس، حيدرآباد سنڌ.

[illegible]

ڪري سگهجي ٿي.

[illegible] ڪليات مسافر: مصنف [illegible] محمد [illegible]

صفحا ٢٢٥، قيمت ٥ رپيا؛ ڇپائيندڙ- آر. ايڇ. احمد برادرس، حيدرآباد [illegible]

سنڌ جي مشهور شاعر ۽ اديب ماستر سان محمد صديق "مسافر" جي [illegible]

"مسافر" صاحب محتاج تعارف نه آهي. هن دور ۾ هو صاحب [illegible]

حيثيت سان تسليم ٿيل ۽ چوٽيءَ جو اديب آهي. [illegible] صفحن ۾ "مسافر" [illegible]

[illegible] غزل جو پورو ديوان [illegible]

مسدس، قطعا، مفردات، مضمون شامل آهن. "مسافر" صاحب [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

چيز کي ضرور مطالع ڪن.

[illegible] موتين مٺ: [illegible] محمد [illegible]

ڇپائي صاف، ڪاغذ اڇو، صفحا [illegible]، قيمت [illegible]، مصنف [illegible] سگهجي ٿو.

"موتين مٺا"، "شاهه" جي رنگ ۽ ٽنج ۾ جاڳ [illegible] آهن، [illegible]

[illegible] لکيل جو آهي. "شاهه" جي [illegible]

[illegible]

کي چڱيءَ حد تائين حاصل ڪري سگهندو.

[illegible] سنڌي صحافت [illegible]

[illegible]

[illegible] ڪتاب [illegible] صحافت [illegible] "الحق" ۽ "الامين" [illegible] سنڌ جي صحافت جي تاريخ آهي. [illegible]

[illegible] ڪتاب [illegible] معياري آهي. [illegible]

[illegible] معلوماتي ذخيرو آهي.

[illegible] تاريخ اندلس: [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] سڱ سرمو

جو فرش ٿيندو هو".

[illegible] تاريخ [illegible]

[illegible] مفيد آهي. افسوس آهي جو [illegible] ڪتاب جي [illegible] شروعات [illegible]

[illegible] کا فهرست ڏنل آهي. مجموعي طور ڪتاب مطالعي لائق آهي.
[illegible] مقابل [illegible] ڪنهن حد تائين [illegible].

ڪتاب [illegible] سرحد پاڪوت گهنا [illegible] مرچ اهڙات: [illegible]
مولانا محمد صادق صاحب [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]

[illegible] جلد شايع ڪرائيندو.

ڪتاب [illegible] ضياء العروض: [illegible]
[illegible] محمد [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] علم عروض تي آهي. اگرچه مختصر [illegible]
[illegible] شاعرن لاءِ ڪارآمد آهي. [illegible]
[illegible] ڏنل آهي [illegible] وزن [illegible]
[illegible]
تاهم هي ننڍڙو ڪتاب مطالعي ڪرڻ جهڙو آهي.

[illegible]

[illegible] زندگي [illegible]
[illegible]
هند. آر. ايچ. احمد برادرس، حيدرآباد سنڌ.

[illegible]
ترجمو آهي. [illegible]
مهراڻ

[illegible] ١٩٥٥ع

[illegible]

[illegible] آهي [illegible] جنهن [illegible] موجب [illegible]
[illegible] ڪرڻ [illegible]

[illegible] ۾ [illegible] افسانا آهن: ٺلون موڙ، اسمنجي ياد منهنجا آنسو [illegible]
[illegible] تي.

[illegible]
[illegible] اخلاقي [illegible] جا ۽ چٽا خاڪا پيش ڪيا ويا آهن. [illegible]
[illegible]
[illegible] ڪئي [illegible]
[illegible] جي جياپي ۽ آئنده احتياط ڪندا.

[illegible] ٺلون اڦق: [illegible]
[illegible] ١٢٢ [illegible] اناء ملڪ جو هند سنڌي ادبي سنگت، سکر.

[illegible]
[illegible] آهي. [illegible] اوڊو، [illegible]، جبل جو [illegible]، [illegible] والا، [illegible]،
[illegible]

[illegible] جاء والاري آو.
[illegible] ساڻن [illegible]
[illegible] سنڌي زبان ۽ [illegible] (١٩٤٢) [illegible]
[illegible] ادبي ڪانفرنس [illegible] (١٩٥٩ع) [illegible]
[illegible]

۽ ارتقا جي اصول بيان ڪيا ويا آهن؛ ۽ [illegible]
ڪهڙا مشهور ڊراما اسٽيج تي آڻي چڪا [illegible]
هي ٿي [illegible] سنڌي زبان،
[illegible] مشهور
[illegible] آهن، ته [illegible]

ڪتاب جو نالو- **مثنوي عقل ۽ عشق**
"[illegible]"؛ ناشر- اداره "روح ادب"، [illegible]
[illegible] آنا.

[illegible]

آهي؛ اهل علم لاءِ مطالعي جي قابل چيز آهي.

ڪتاب جو نالو- **تحقيق لغات سنڌي**؛ [illegible]

[illegible]

[illegible] "تحقيق لغات سنڌي" [illegible]

[illegible]

روشن ٿئي. ڪتاب ۾ اٽڪل پنج هزار لفظ آندا ويا آهن. هونءَ ته سنڌي ٻولي وسيع آهي،

[illegible]

[illegible]

نحوي بناوت جي پيٽ پراڪرت ۽ سنسڪرت لفظن جي [illegible]
ڪان اگ جيڪي سنڌي لغات ۾ [illegible]
ڪيل آهي. مطلب ته ڪتاب ڪافي [illegible]
سان آهي، جيئن ڪري هرهڪ لفظ جو اچار صحيح نموني [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
رز لڪا پيا آهن، سي مٿن روشن ٿين.

[illegible] آهي، [illegible]
گنجائش نه هئڻ سبب، هن موقعي تي، [illegible] انهن جي نالن ۽ ٻين ضروري تفصيل ڏيڻ تي
مجبورا اڪتفا ڪريون ٿا:

گل ۽ مکڙيون: مرتب، مقبول صديقي: [illegible] حبيب پبلڪيشنس، سکر، صفحا [illegible]، قيمت ۰-۸-۱ رپيو.

جيون ساڪي: [illegible]؛ صفحا [illegible]، قيمت [illegible]

لطيفي سڱ (ٻيون ڇاپو): [illegible] سنڌي ڪتاب گهر، [illegible] صفحا [illegible]؛ قيمت [illegible] رپيا.

همدرد صحت: (ماهوار طبي رسالو) همدرد صحت، [illegible] ڪراچي، [illegible] ۰-۰-۲ رپيا، في ڪاپي ۳ آنا.

سنڌو: (ماهوار رسالو)، [illegible]، [illegible] چندو ۰-۰-۵ رپيا؛ في ڪاپي ۰-۸-۰ آنا.

سڳنا: ([illegible] رسالو) [illegible] رپيو ۽ في ڪاپي هڪ آنو.

سهڻي: ([illegible]) [illegible] ۲۸، قيمت ۰-۸-۱ ڏيڍ رپيو.

پڙهندڙن جا اڀار

٥ — [illegible] ايڊيٽر "مهراڻ" [illegible]

[illegible] ان ته [illegible] لکڻ [illegible]

ته هوندو، ۽ [illegible] ته انسان ۾ [illegible] لکون، تن جو

هوندو! جذبو ته هر انسان جو [illegible] آهي، ۽ [illegible]

[illegible]

آهن سڀ آڪنيون! [illegible]

لهيو! جوش لڳي، [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] جهڙي ڳاڙها، اڇا، نيرا گل ورهائيندا آهن؛ اڏامندڙ [illegible]

[illegible]

[illegible] ڪي ورلي تا ٿين، [illegible] رڳي نالي ۾!

[illegible]

[illegible] هر ڪو پاڻ هٿ سان ڪني ڦرڻ لاءِ تيار ولو آهي؛ ڪم [illegible]

[illegible]

[illegible]

کورنرن صاحبن جا ٻاڏون پڏا خشر؛ ۽ کورنو صاحب [illegible]

[illegible]

ملڪ جو مردو سرڪ وجي رهيو آهي يا نرڪ!

[illegible]

[illegible] ڪيائون [illegible] ۽ اردو [illegible] تقريران پڙهائيون

سنتياڻون ڏسن نڪهن، اردو مشن؛ ۽ جي "اهواء" ڪلبن ۽ ڪلا اين [illegible] اردو

ڪراچيائين، ڪيٿ [illegible] سنڌي [illegible]

شاه غريب ۽ [illegible]

پيرون برابر اوهان جي اميدن کي پورو ڪنديون. [illegible]

"اپوا" وارن ٻاھه ڪرباڻين

— اوھان جي ڀيڻ، ساجده عالم، سکر (سنڌ)

جو ڪو حال سڻائي؛ جيتوڻيڪ ٻ ڻي ڀيرا ھن ٻنڌي

هوندي وارا ووڙا ...

ڪاڇ ما ڪي ڏسي،

دڙن ٿي سنڌويءَ جو حال سڻائي! خير،

مٿي بولي جو!

... حيدرآباد سنڌ مان ...

خوش ٿي ڏسجي! ...

[illegible]

وجو [illegible] عشق [illegible]

[illegible] خوشبوءِ [illegible] ملهه پولي جي

[illegible]

[illegible] هئي، پر سهڄو [illegible] ان [illegible] [illegible]
[illegible] رهيو هو. ڪڏهن اجا ۾ چار [illegible] هند مس ڪيو هو [illegible]
[illegible] ڪري چڪو هو. [illegible] هئي سگنل جي ضرورت ۽ نه وري [illegible]
[illegible]
[illegible] هوائي جهازن ڪي راه ڏيکاريندو [illegible] [illegible]
[illegible] "مهراڻ" [illegible]
[illegible] "مهراڻ" [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] اسان جي [illegible] ڪيٽيءَ ۾ [illegible]
[illegible] اسان جي [illegible]
[illegible] ڪري ڇوڙڻ [illegible] [illegible]
[illegible] ڪڏهن به پنهنجي ڪين سگهن!"

[illegible] حالت هئي، [illegible]
[illegible] نڪندو پوليءَ جوا [illegible] ...... پر [illegible]
[illegible]
[illegible]"

"مهراڻ" به هڪ اهو قاصد آهي جو [illegible]
[illegible] آهي [illegible]

[illegible]

[illegible] ۽ ڪڏهن [illegible]
[illegible] ڪري ڇڏيندو.

هتي اچڻ سان پهرين ته اسان کان سڀ ڪجهه وسري ويو، رکيو هتي آئي پهچڻ
پڙهڻ جي ۽ اونهو هو ستي ڏکڻ جو. ساهتيه ڏانهن بلڪل بي خبر. پر ان ۾ ڀلا اسان جو
ڪهڙو ڏوهه؟ اهو نه سياڻپ ڪٿي آهي! ڪبير صاحب ڪونه چئي ويو آهي ته "اڇايو جن
نه موهه"، سو ڀلا جيستائين ڪٿي ٽانگا نه لڀسين، تيستائين ڀلا پيا ڪاٽي ٿا ويهاريو
پر آخر پوءِ به پئي. هيتر سڄي ڀارت اندر، جتي جتي سنڌي آهن، اتي جدا جدا سنستائون
ٺاهي سنڌي ٻوليءَ کي بچائڻ جي، وڌائڻ جي ڪوشش پيا ڪن. سنڌي ساهتيه کي پيا
زور وٺائين، هر هڪ جوان پنهنجي وت آهر ڪوشش ڪري رهيو آهي.

اسان جي به هڪ ننڍڙي سنستا، "سنڌو ينگ مينس ائسوسيئشن" نالي آهي، جا سڄي
سنڌي سوشل ڪم ڪندڙ جوانن جي هڪ سنستا آهي، ۽ ڪلياڻ ڪئمپ- جتي سڄي هندستان ۾
ڪٿين به هڪ شهر ۾ وسيل سنڌي پناهگيرن کان وڌ ۾ وڌ آدم رهي ٿو: اٽڪل هڪ لک
کان به وڌيڪ آبادي آهي هن ڪئمپ جي (ڪئمپ جيڪو چوڻ نه جڳائيو جو ته هيتر هڪ
هڪ شهري صورت اختيار ڪري چڪي آهي ۽ سرڪاري طور نالو به "الهاس نگر" رکيو
ويو اٿس- "الهاس" معنيٰ "خوشي"- ويجهو ئي پر به الهاس ندي اٿس جا به هڪ خوشيءَ
جو سنديش ڪٿي ڪڙهين کي آساهه ڏيندي وهي ٿي: پر اسين سنڌي وري هن نگريءَ
کي چئون "سنڌو نگر"- ڀلا اسين به ته سنڌ جي ڪا ته يادگيري رکون- مطلب ته
سڀ نالا مشهور آهن: سنڌو نگر، يا ڪلياڻ ڪئمپ، يا الهاس نگر)- انهيءَ وشال نگريءَ
۾ اسان جي ائسوسيئشن جا نوجوان وڏي آساهه سان سنڌي قوم جي سيوا ڪري رهيا آهن،
جيتوڻيڪ هتي پيون به ڪيتريون ئي وڏيون خواهه ننڍيون سنستائون آهن، پر پنهنجو ڪم نرالو
آهي. اسين ٻاهرين پروپيگنڊا سان نه چالون. پنهنجي وت آهر ننڍي پيماني تي پيا ڪم
ڪريون. آءٌ هن ائسوسيئشن جو سيڪريٽري آهيان.

اسان کي هڪ ننڍڙي فري لئبرري آهي، جنهن ۾ جدا جدا پبلشر پنهنجو پنهنجو رسالو
ڏيئي اسان کي همٿائي رهيا آهن. اهڙيءَ طرح جيڪڏهن توهان جو "مهراڻ" به پنهنجي
عنايت ڪندو ته سچ لئبرريءَ جي سونهن ڪيڏي نه وڌي ويندي؟ جيڪڏهن "مهراڻ" جا
سڀ پرچا لئبرريءَ جي سونهن وڌائين ته ڪيترو نه سٺو ٿئي! سڀ پاٺڪ هونئن پڙهي اڃا جو
رس وٺن. سمجهان ٿو ته توهان لاءِ به ڪٺن آهي، پر چوندا ته آهن ته پر پر هڪ ٻي جو
آهي!- اميد ته توهين ضرور اسان کي سات ڏيندا.

هتي اسان وٽ به سٺا سٺا ڪتاب پيا ڇپجن، پر جيئن اسان لاءِ هتي مشڪل آهي جو
اوهان جا ڇپيل ڪتاب ۽ رسالا خريد ڪري سگهون، تيئن اوهان لاءِ اتي به اوترو ئي ڪٺن
آهي، جو جيڪي ڪتاب ۽ رسالا هتي اسان وٽ ڇپجن ٿا، سي ڪي وٺي سگهو. تنهن ڪري،
اوهان جي چوڻ کان اڳ ئي، آءٌ به اوهان ڏانهن ٿورڙن ئي ڏينهن ۾ هتان هڪ ٻه ڪتاب
سوکڙي ڪري موڪليندس! بس انهن ئي ته وچڙيل دليون ملنديون!- سيوا ۾، هريرام
جي. جڳيت، ڪلياڻ ڪئمپ ۳، بمبئي."

"مهراڻ" متعلق عالمن ۽ اديبن جا رايا

"'مهراڻ' پنهنجي صوري ۽ معنوي لحاظ سان نهايت معياري رسالو آهي، ۽ هر طبع وارو ان کي پڙهڻ کان پوءِ دلي سرور حاصل ڪري سگهي ٿو." — "عارف المولي".

"'مهراڻ' سنڌ ۽ هند جي ادبي رسالن جو سرموڙ آهي." — "اختر"، ٽکواڻي.

"'مهراڻ' جي هر اشاعت، علمي ۽ فني لحاظ سان مثالي ۽ زنده جاويد چيز ٿئي ٿي. هن دور ۾، 'مهراڻ'، ادب جو مهراڻ آهي." — حافظ شاهه "حسيني"، ٽنڊو محمد خان.

"'مهراڻ' جون ٻئي اشاعتون ڏسي، محبوب سنڌ کان جدائيءَ جا اندري مڙ ٻئي ڪلي پيا! ٻر سرهو بہ پورو ملبو، جو 'مهراڻ' رئي روح جي راحت ۽ دل جو سرور لڌو. 'مهراڻ'، سنڌ ۽ هند جي سنڌي ۽ اردو رسالن ته ڇا ـ دنيا جي بهترين مخزنن ۾ اچي سگهجي ٿو. شڪر آهي، جو پنهنجي 'مادر سنڌ' جي محبت جو ماڻ 'مهراڻ' پيدا ٿيو آهي." — گوبند ايل. پاڻيا، الور، راجستان.

"'مهراڻ' ڏسي ڏاڍي خوشي ٿي. 'مهراڻ' جي موج جي، جيتري تعريف ڪجي اوتري ٿوري! 'مهراڻ' جي اراڪين جي محنت قابل داد آهي. الله تعاليٰ شال هنن کي خضري عمر عطا ڪري، جيئن 'مهراڻ' جي ذريعي سنڌي علم ادب جي آبياري ڪندا رهن!" — حافظ غلام قادر "صدائي"، پير جهنڊو.

"'مهراڻ' مطالع ڪري بيحد مسرور ٿيو آهيان. سندس مضمون ۽ مولانا ڪلام، موجوده غيراطمينان بخش دنيا لاءِ آب حيات جو ڪم ڪن ٿا."
— سيد غلام شاهه، "ڪرهي"، بي-اي.

"'مهراڻ' ادب شناس حضرات لاءِ هڪ نعمت آهي."
— حبيب علي "سانگي"، ايڊيٽر "سنڌڙي"، ميرپور خاص.

"'مهراڻ' جي ٻن پرچن جي مطالعي کان پوءِ ان جي بلند معيار کان ڪير انڪار ڪندو؟ 'مهراڻ' جي ڪارڪنن جي ڪاوش قابل قدر آهي." — علي محمد "مجروح"، ڪراچي.

"'مهراڻ' ادب ۽ آرٽ جو اهو حسين مجموعو آهي، جنهن سنڌي ادب ۾ خاص امتيازي حيثيت پيدا ڪئي آهي." — "بشير" موريائي، شڪارپور.

"'مهراڻ' نهايت عمدو پرچو آهي، ۽ سانڍڻ جي لائق آهي. پڙهڻ کان پوءِ سچ پچ 'دل نچيو اٿي، ۽ من ڪاپو اٿي'." — واسديو، "نرمل"، بمبئي.

"'مهراڻ' نهايت معياري ادب پيش ڪري، سنڌي زبان ۽ ادب ۾ نئين زندگي پيدا ڪئي آهي." — مولا بخش "سانگي"، لاڙڪاڻو.

"'مهراڻ' تمام گهڻي انتظار کان پوءِ مليو. پڙهيم، ڏاڍو پسند آيو آهي. 'مهراڻ' روح جي راحت آهي." — منشي محمد بريل. درگاهه پير پاڳارو.

"'مهراڻ' علمي ۽ ادبي دنيا ۾ جنهن معيار جو رسالو آهي، ان جو صحيح اندازو لڳائڻ مشڪل آهي. 'مهراڻ' قديم ۽ جديد، علوم ۽ فنون، ادب ۽ شاعريءَ کي زنده ڪيو آهي." — محمد علي "جوهر"، لاڙڪاڻو.

"'مهراڻ' واقعي سنڌ جو "ادبي مهراڻ" آهي، جو سنڌ جي هر فرد کي ادب سان سيراب ڪري ٿو. سرفراز شهيد جي شهره آفاق 'دعا'، خاص ڪري سنڌ جي گونائي طبقي ۾ مقبول آهي؛ ليڪن اها دعا ناياب هئي، جنهن کي ٻيهر شايع ڪري، سنڌي ادب تي وڏو احسان ڪيو ويو آهي" — جوکيو رحيم خان "جرس" ڪوهستاني، جهرڪ.

سنڌي ادبي بورڊ جي ڪ سٽال، ٽلڪ چاڙهي، حيدرآباد (سنڌ) وٽان هيٺيان ڪتاب ملي سگهن ٿا. ڪتب فروش، ۽ ٻاهر رهندڙ گهرائڻ وارن صاحبن کي ١٥ في صدي ڪميشن ڏني ٿي وڃي.

١- سير ڪوهستان ١-٨-٠
٢- گل شڪر ٣-٠-٠
٣- غازي صلاح الدين ١-١٢-٠
٤- تاريخ معصومي (سنڌي) ٥-٠-٠
٥- ڪليات حمل ٥-٠-٠
٦- ديوان بيدل ٤-٠-٠
٧- چچ نامو (سنڌي) ٦-٠-٠
٨- تاريخ معصومي (فارسي) ١٠-٠-٠
٩- چچ نامه (فارسي) ١٠-٠-٠
١٠- سهڻي مهار [illegible]-٠-٠
١١- شمسي طب ٠-١٢-٠
١٢- انصاف ١-١٢-٠
١٣- تارن جو اُپاس (هڪ ناول) ١-٠-٠
١٤- جيل جي چوديواري ١-٤-٠
١٥- آنند محل ١-٠-٠
١٦- دادا شيام ٠-١٢-٠
١٧- اتحاد ١-٠-٠
١٨- بينا ١-٠-٠
١٩- انقلابي شاهراه ٢-٠-٠
٢٠- امله رتن ٠-١٢-٠
٢١- رام رحيم ٠-١٤-٠
٢٢- گلدستو ٢-٠-٠
٢٣- چنر (ناٽڪ) ٠-٦-٠
٢٤- ويرتا جا ورق ١-٠-٠
٢٥- سفيد وحشي ٠-٨-٠
٢٦- ڪماڻي گهستان (ناٽڪ) ٠-٨-٠
٢٧- ڪاري ٠-٨-٠
٢٨- نيام ٠-٩-٠
٢٩- پريم جي پياس ٠-١٢-٠

٣٠- ٽڙندڙ مکڙيون ١-٤-٠
٣١- عملداري آزار (ناٽڪ) ٠-١٢-٠
٣٢- ساجڪ پلور ١-٤-٠
٣٣- پريمي ديوتا (ناٽڪ) ٠-١٠-٠
٣٤- جرتر سينگار ٠-١٣-٠
٣٥- جيوت جا ورق ٠-١٣-٠
٣٦- پنڪون ١-٨-٠
٣٧- هند جو سير ١-١٢-٠
٣٨- هندن جي ڌرمي آستانن جي تاريخ ١-٨-٠
٣٩- ڪرست جي پيروي ٢-٠-٠
٤٠- گانڌي جيون رهسيه ١-٤-٠
٤١- ميگهه دوت ١-٨-٠
٤٢- ديوان صورت بهار ١-٤-٠
٤٣- زندگي ٠-٦-٠
٤٤- سامي ۽ جا سلوڪ (ڪچو) ٢-٠-٠
٤٥- سامي ۽ جا سلوڪ (پڪو) ٢-٨-٠
٤٦- پورن چنڊ ٠-٤-٠
٤٧- صوفيانه ڪلام ١-٠-٠
٤٨- درويشي ڪلام ٠-٨-٠
٤٩- سدا گلاب ٢-٠-٠
٥٠- پراچين سنڌو سڀيتا جو نظارو (ڪچو) ١-٨-٠
٥١- سنڌ ورڪ ۽ سنڌ ورڪي ١-٠-٠
٥٢- سنڌ جا هنر ٠-١٤-٠
٥٣- سنڌي سونهارا ٢-٠-٠
٥٤- سنڌ جا سنت ١-٠-٠
٥٥- انڪم ٽيڪس جو قاعدو ١-٠-٠
٥٦- زميندار جو دوست ١-٤-٠
٥٧- گلابي گل ١-١٠-٠
٥٨- صوفيانو ڪلام ١-٠-٠

سورھ سنڌي ادب

Soorih Sindhi Adab

صاحب خان سورھ ميراڻي

Cell No: 0344 3919786
0300 3404488